РАДНИ

УЏБЕНИК

Историја

5

за разред основне школе

Бранка Бечановић

Klett

Бранка Бечановић

ИСТОРИЈА

Уџбеник за пети разред основне школе

Klett

ИСТОРИЈА
Уџбеник за пети разред основне школе
треће издање

Ауторка: Бранка Бечановић
Стручни консултанти: Видосава Граховац, Биљана Стојановић
Рецензенти: проф. др Момир Јовић
доц. др Ђорђе Бубало, Филозофски факултет Универзитета у Београду
мр Љиљана Левков, Филозофски факултет Универзитета у Београду
Слађана Симић, професор историје, ОШ „Филип Вишњић" у Београду
Илустрације: Лидија Тарановић, Драган Максимовић (стр. 40, пиктограми)
Фотографије: „Diomedia"

Прелом: Бранка Милошевић
Лектура: Миља Лукић

Издавач: Издавачка кућа „Klett" д.о.о.
Светозара Ћоровића 15/IV, 11 000 Београд
Тел.: 011/3348-384, факс: 011/3348-385
office@klett.rs, www.klett.rs
За издавача: Гордана Кнежевић-Орлић
Главни уредник: Александар Рајковић

Штампа: Цицеро, Београд
Тираж: 15.000 примерака

Министар просвете Републике Србије одобрио је издавање и употребу овог уџбеника у петом разреду основног образовања и васпитања решењем број 650-02-00268/2007-06.

Забрањено је репродуковање, дистрибуција, објављивање, прерада или друга употреба овог ауторског дела или његових делова у било ком обиму или поступку, укључујући фотокопирање, штампање или чување у електронском облику, без писмене дозволе издавача. Наведене радње представљају кршење ауторских права.

© Klett, 2010.

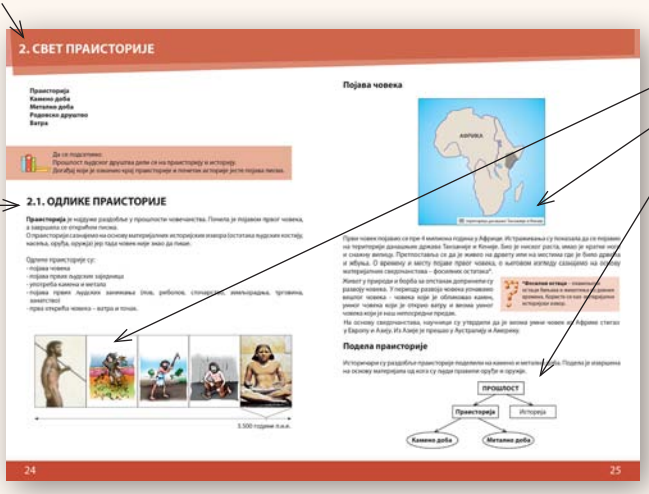
ISBN 978-86-7762-119-3

Драга децо,

Ове школске године почињете да учите нови предмет, Историју.
Сазнаћете о развоју људског друштва од првих трагова човека на земљи, преко стварања моћних држава, богатих култура, до пропасти античког света.
Пред вама се налази радни уџбеник уз чију помоћ ћете, надамо се, успешно научити Увод у Историју, Праисторију и Историју Старог века.

Шта ћете наћи у уџбенику и како да га користите?
У сваком поглављу уџбеника налази се основни текст, питања за проверу наученог и додатни текстови за оне који желе да знају више.

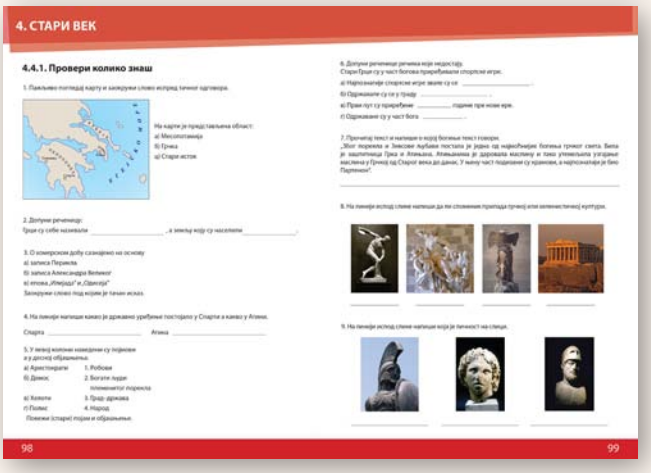
Наслов теме

Наслов лекције

Основни текст обогаћен је:
- фотографијама и илустрацијама
- историјским и географским картама
- схемама и линијама времена

На крају сваке целине налазе се питања на која би требало да одговорите да бисте сами проверили колико сте научили.

Поред основног текста и питања за проверу наученог, у уџбенику можете наћи занимљиве текстове под насловом „Ако желиш да знаш више“. Надамо се да ће вас заинтересовати и да ћете их прочитати.

Легенда:

да се подсетимо

непозната реч или појам који не знам

САДРЖАЈ

1. О ИСТОРИЈИ – УВОД У ИСТОРИЈУ 7
1.1. ШТА ЈЕ ИСТОРИЈА 8
1.2. ИСТОРИЈСКИ ИЗВОРИ 10
1.3. ВРЕМЕ И ПРОСТОР 12
Подела прошлости 12
Временске одреднице 13
Рачунање времена 16
Простор 18
1.4. ПРОВЕРИ КОЛИКО ЗНАШ 20
АКО ЖЕЛИШ ДА ЗНАШ ВИШЕ 22

2. СВЕТ ПРАИСТОРИЈЕ 23
2.1. ОДЛИКЕ ПРАИСТОРИЈЕ 24
Појава човека 25
Подела праисторије 25
2.2. ЧОВЕК ПРАИСТОРИЈЕ МЕЊА СЕБЕ И СВЕТ ОКО СЕБЕ 27
Заједнице људи 27
Прва занимања и становање 29
Веровања 31
Најзначајнија открића људи у праисторији 32
Распад рода 33
2.3. БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО У ПРАИСТОРИЈИ 34
2.4. ПРОВЕРИ КОЛИКО ЗНАШ 36
АКО ЖЕЛИШ ДА ЗНАШ ВИШЕ 38

3. СВЕТ ИСТОРИЈЕ – НА ПОЗОРНИЦИ ИСТОРИЈЕ 39
3.1. РАЗЛИЧИТА ЗНАЧЕЊА ПОЈМА ИСТОРИЈА 40
3.2. ОДЛИКЕ ИСТОРИЈЕ 41
Подела историје 41
Друштво и држава 43
3.3. ПРОВЕРИ КОЛИКО ЗНАШ 44
АКО ЖЕЛИШ ДА ЗНАШ ВИШЕ 46

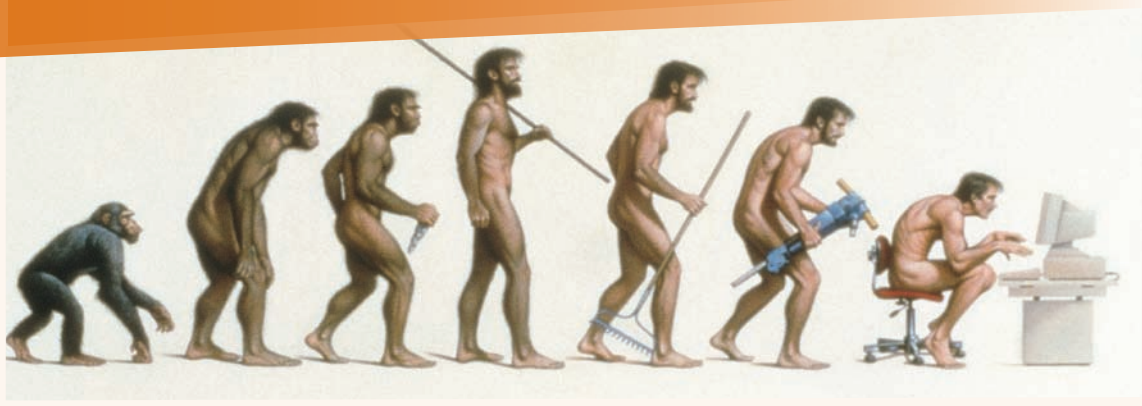
4. СТАРИ ВЕК 47
4.1. ОПШТЕ ОДЛИКЕ СТАРОГ ВЕКА 48
Време и простор Старог века 48
Друштво Старог века 49
Веровање и култура народа Старог века 50
Народи и државе Старог века 52
4.2. ЖИВОТ ПОРЕД ВЕЛИКИХ РЕКА 54
4.2.1. СТАРИ ИСТОК 55
Египат је дар Нила 56
Месопотамија је башта света 57
4. 2.2. КУЛТУРА НАРОДА СТАРОГ ИСТОКА 59
Писмо 59
Веровање 61
Архитектура 63
Наука 66
Слике из свакодневног живота старих Египћана 67

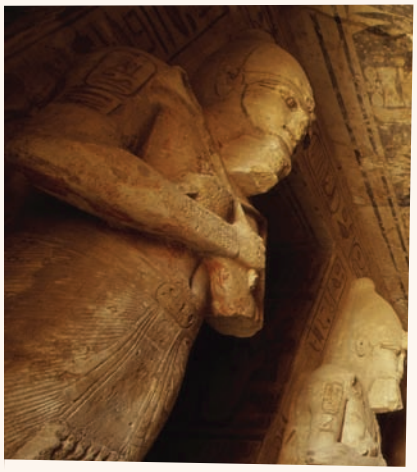
4.2.3. ПРОВЕРИ КОЛИКО ЗНАШ 70
АКО ЖЕЛИШ ДА ЗНАШ ВИШЕ 72

4.3. СТАРА ГРЧКА 75
4.3.1. НАЈСТАРИЈИ ПЕРИОД ГРЧКЕ ПРОШЛОСТИ 75
Микена и Крит 76
Колонизација 79
4.3.2. ГРЧКИ ПОЛИСИ СПАРТА И АТИНА 80
Спарта – полис ратника 81
Атина – колевка демократије 82
Златно доба Атине 83
4.3.3. ГРЧКИ СВЕТ У 5. веку п.н.е. 84
Грчко-персијски рат 84
Пелопонески рат 86
4.3.4. КУЛТУРА СТАРЕ ГРЧКЕ 87
Веровање 87
Олимпијске игре 88
Философија, науке, књижевност 89
Архитектура, вајарство, сликарство 90
Слике из свакодневног живота старих Грка 93
4.4. ХЕЛЕНИСТИЧКО ДОБА И ЊЕГОВА КУЛТУРА 94
Успон Македоније и освајања Александра Великог 95
Хеленистичка култура 97
4.4.1. ПРОВЕРИ КОЛИКО ЗНАШ 98
АКО ЖЕЛИШ ДА ЗНАШ ВИШЕ 100
4.5. СТАРИ РИМ 102
Италија у Старом веку 102
Рим – град на седам брежуљака 103
Друштвено и државно уређење 104
4.5.1. РИМ – НАЈВЕЋА СИЛА АНТИЧКОГ ДОБА 107
Римска војска 107
Римска освајања 108
Робови у Риму 110
4.5.2. КУЛТУРА СТАРОГ РИМА 111
Веровање 111
Науке 112
Архитектура 112
Слике из свакодневног живота старих Римљана 114
4.5.3. ПОЈАВА ХРИШЋАНСТВА 116
4.5.4. НОВИ НАРОДИ НА ИСТОРИЈСКОЈ ПОЗОРНИЦИ 118
Појава Германа и Хуна 118
Слабљење Римског царства 118
Подела царства 119
Крај Старог века 119
4.5.5. ПРОВЕРИ КОЛИКО ЗНАШ 120
АКО ЖЕЛИШ ДА ЗНАШ ВИШЕ 122
4.6. БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО У СТАРОМ ВЕКУ 123
4.7. НАРОДИ СТАРОГ ВЕКА ОСТАВИЛИ СУ НАМ 126

КОЛИКО СИ НАУЧИО/НАУЧИЛА – РЕШЕЊА 133

1. О ИСТОРИЈИ / УВОД У ИСТОРИЈУ

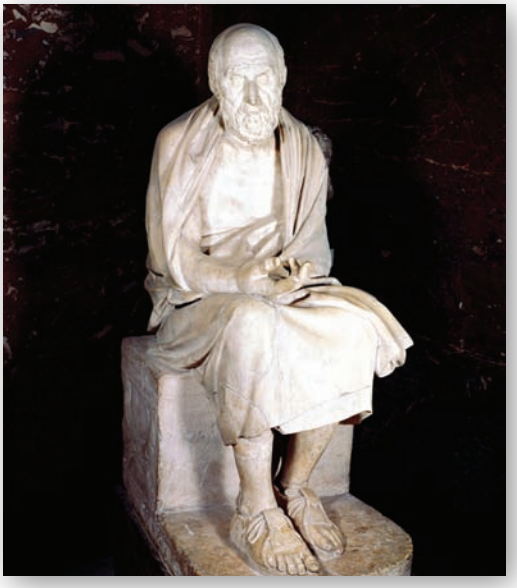

1. 1. ШТА ЈЕ ИСТОРИЈА

Прошлост
Наука

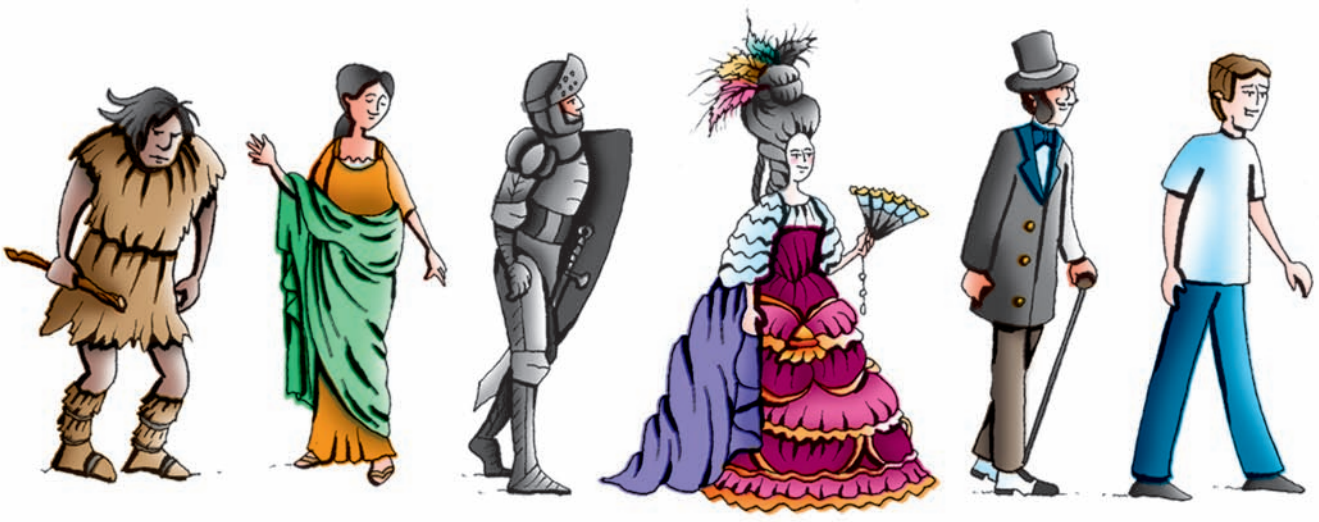
Херодот

Историја је **наука која проучава прошлост људског друштва**. На језику старих Грка, реч историја значила је истраживање и причање о оном што се сазнало о прошлости.

Основе историјској науци поставили су стари Грци. Први грчки историчар био је Херодот, назван „отац историје".
У уводу свог дела „Историја", Херодот је одредио задатак историчара следећим речима:

„Ово је преглед историје Херодота Халикарнашанина, који је написан ради тога да се временом не би умањио значај онога што је човечанство створило, те да велика и дивна дела ... не би била заборављена..."

Главни јунак историје јесте **човек** – човек од давних времена до данашњих дана. Историја је прича о човеку, односно људима у прошлости, о њиховим међусобним односима, о заједницама у којима су људи живели, о начину њиховог живота и рада, о догађајима у којима су људи учествовали, о делима која су стварали.

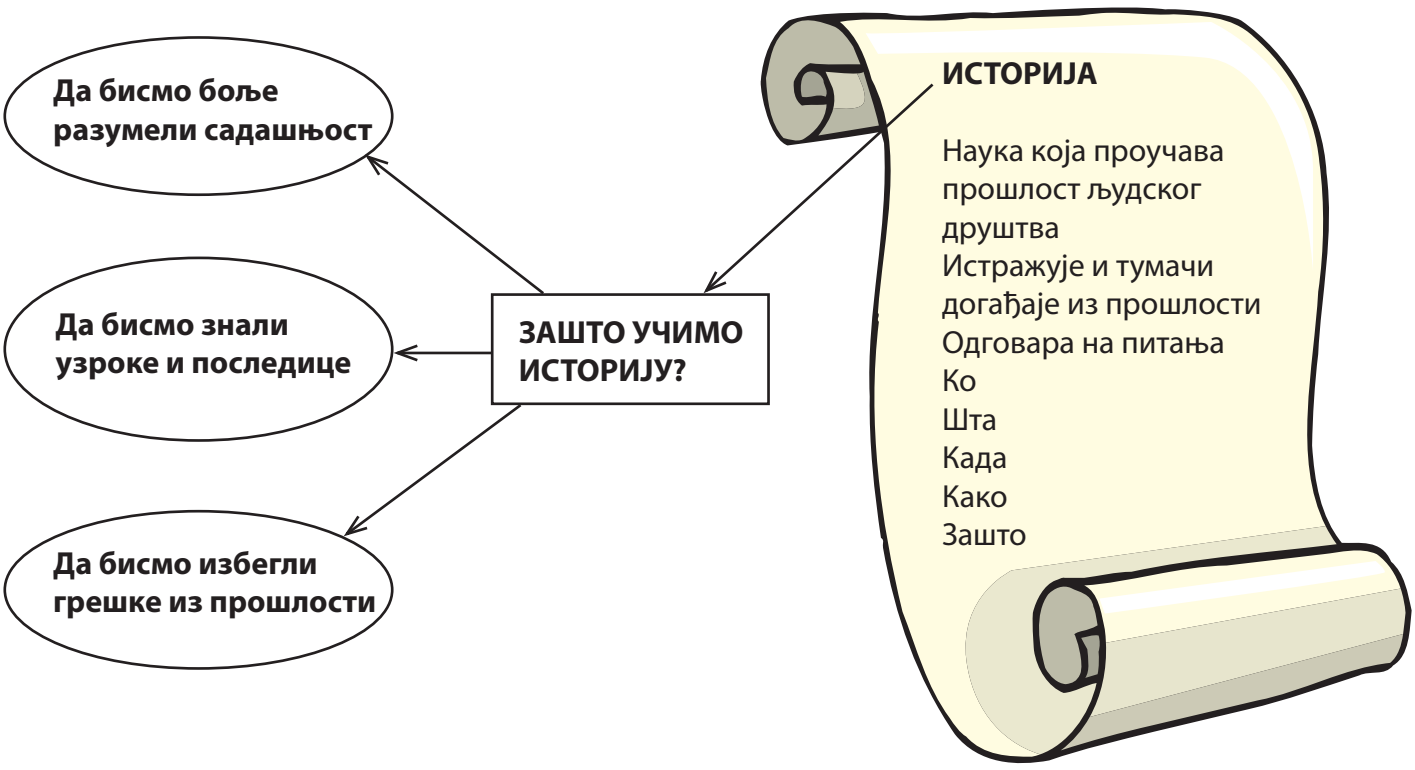

Историја није само прича о прошлости. Историја је **наука која проучава, објашњава и тумачи прошлост**.

Научници који проучавају прошлост људског друштва називају се историчари.
Историчари проналазе одговоре на питања: **ко, шта, када, где, како и зашто**. На основу резултата истраживања историчари утврђују чињенице, анализирају их и реконструишу* живот људи у прошлости.

*** реконструисати** – на основу појединих делова или остатака, створити слику првобитне целине и представити ствари и догађаје како се замишља да су некада изгледали

Учењем историје стичемо знања о добрим, али и лошим примерима из прошлости.
Лоши примери могу нам послужити да не поновимо туђе грешке. Добри примери могу нам бити узор и подстицај за иста или слична дела.
Знање из историје помаже нам да боље разумемо време у коме живимо, јер многи савремени догађаји имају своје корене у прошлости. Историјом богатимо и сопствено знање и лично искуство. Зато се каже да је **историја учитељица живота** – изрека је настала још у старом веку.

1.2. ИСТОРИЈСКИ ИЗВОРИ

Материјални историјски извори
Писани историјски извори
Усмено предање

Историјски извори су **остаци из прошлог времена који сведоче** о људском друштву у прошлости.
Из прошлих времена сачувани су различити трагови о људској делатности, о ономе што су људи правили, писали и градили.
Трагови, остаци из прошлог времена, извор су нашег знања о догађајима и животу људи у прошлости. Због тога их називамо историјски извори. На основу проучавања историјских извора историјска наука стиче знања о прошлости
Врсте историјских извора су:

материјални извори
писани извори
усмена предања

Староегипатски накит

Материјални историјски извори су различити предмети које су људи правили и њима се служили, као и разноврсне грађевине које су подизали.
Материјални извори се чувају у музејима или су остали на местима где су и настали. Музеј је установа у којој се чувају предмети као што су: слике, накит, новац, посуђе, одећа, писма...

Старогрчка ваза

Зигурат из Ура

Многи предмети и грађевине пронађени су у земљи. Пронашли су их археолози*. Археолози се баве ископавањем и проучавањем предмета из прошлости. Сазнања археолога помажу историчарима да тумаче прошлост.

***археологија** је наука која се бави ископавањем и проучавањем предмета из прошлости.

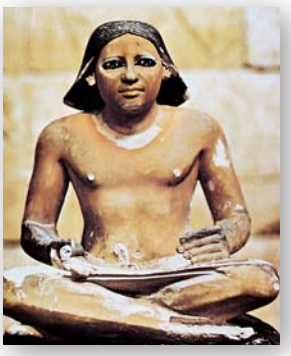

Археолошко налазиште Гамзиград код Зајечара

Писани историјски извори су све оно што су људи написали и што је сачувано до данас. То су писма, књиге, рачуни, новине, натписи на споменицима... Сачувани су на различитим материјалима као што су камен, кожа, глинене плочице, папир. Чувају се у архивима*, библиотекама и музејима.

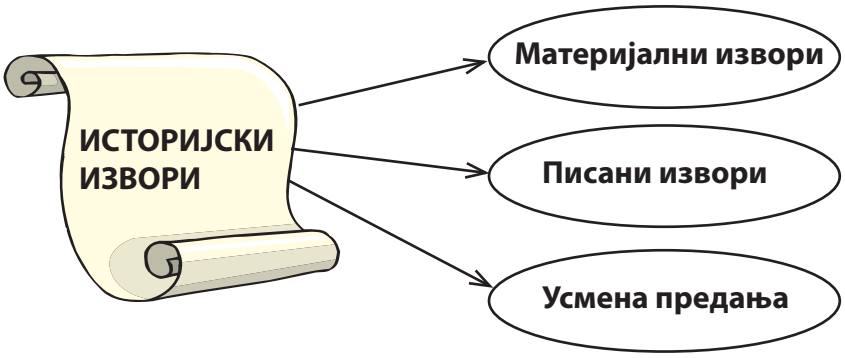
***архив** је место где се држе и чувају писана документа и разни списи.

Усмено предање представља посебну врсту историјских извора. Предање се преносило усменим путем, од старијих на млађе генерације, у облику прича и песама.
Када су те приче и песме записане, постале су писани историјски извор.
На пример, народне песме певане уз гусле преносиле су се са предака на потомке. То је тада било усмено предање. Када је Вук Стефановић Караџић записао народне песме, оне су постале писани историјски извор.

1.3. ВРЕМЕ И ПРОСТОР

Када – време
Временске одреднице – деценија, век, миленијум
Где – простор

Сви догађаји у прошлости одиграли су се у одређеном времену. Питање када, једно је од значајних питања на које одговара историјска наука.
Познавање времена помаже нам да утврдимо редослед којим се нешто догодило. **Редослед** догађаја омогућава нам да боље разумемо прошлост.
Време и рачунање времена, предмет су проучавања науке која се зове **хронологија**. Реч хронологија потиче од грчких речи хронос, што значи време, и логос, што значи наука.
Хронологија је назив добила по Хроносу, грчком богу из легенде о постанку света.

Прошло, садашње и будуће време

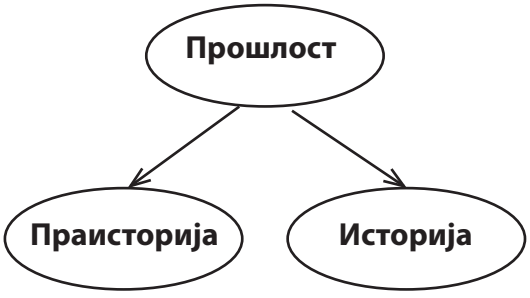
Подела прошлости

У историјској науци прошлост је подељена на целине које се називају раздобља, периоди или доба. Сваки период се одликује одређеним особинама по којима се разликује од осталих.

Подела на периоде извршена је на основу начина живота и рада људи и развијености заједница у којима су људи живели.
Почетак и крај сваког **периода** историчари су одредили **према значајним догађајима** који представљају прекретнице* у развоју људског друштва.

*__прекретница__ је појава или догађај после кога настају промене. На основу проучавања и анализе историјских извора и односа у друштву, историчари су проценили и процењују да ли је нека појава или догађај била прекретница у прошлости.

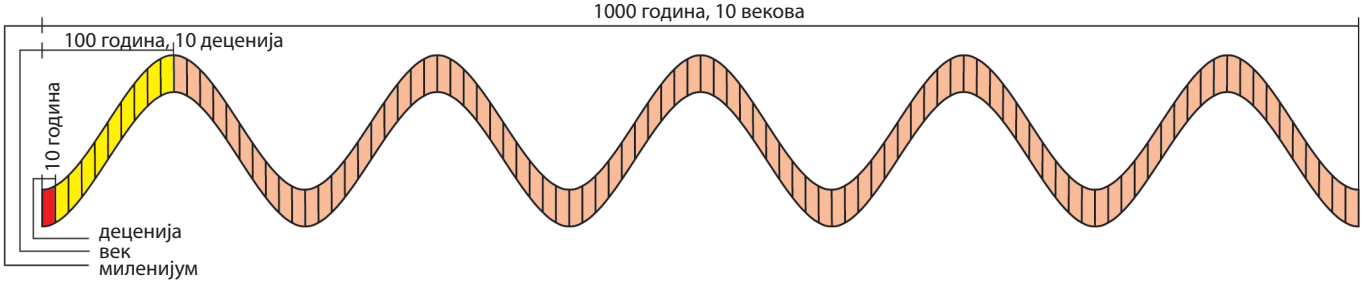
Целокупна прошлост човечанства дели се на два велика раздобља: **праисторију и историју**. Прекретницу између ова два велика раздобља представља **откриће писма**.
Појава писма представља прекретницу зато што се његовом појавом променио начин споразумевања међу људима. Писмо је систем знакова или симбола којим се приказује значење речи у неком језику. Појава писма је унапредила развој људског друштва зато што су људи могли да прочитају, науче и користе записана достигнућа претходних генерација.

Временске одреднице

Ради лакшег сналажења у протеклом времену, научници су груписали време у **временске јединице** или **временске одреднице**. Временске јединице или одреднице јесу: дан, месец, година, деценија, век и миленијум.
За одређивање времена у историји, посебно су важне одреднице:
деценија, век и **миленијум** .

деценија = 10 година	век = 100 година 10 деценија	миленијум = 1000 година 10 векова

1. О ИСТОРИЈИ / УВОД У ИСТОРИЈУ

Деценија има десет година, век има сто година, а миленијум има хиљаду година.
Временске одреднице могу да се представе и математичким појмовима и бројевима, као што је приказано у таблици.

историја	математика
деценија – 10	десетица – 10
век – 100	стотина – 100
миленијум – 1000	хиљада – 1000

Десет деценија чине један век или столеће.
Десет векова или столећа чине један миленијум.

Десет десетица чине једну стотину.
Десет стотина чине једну хиљаду.

Прва деценија почиње 1, а завршава се 10. годином.
Друга деценија почиње 11, а завршава се 20. годином.

Први век почиње 1, а завршава се 100. годином.
Други век почиње 101, а завршава се 200. годином.

Први миленијум је трајао од 1. до 1000. године.
Други миленијум је трајао од 1001. до 2000. године.
Трећи миленијум је почео 1. јануара 2001. године, а завршиће се 31. децембра 3000. године.

Примери:

Миленијум
- 2008. година припада трећем миленијуму
- 1997. година припада другом миленијуму
- 476. година припада првом миленијуму

Век
- 2000. година припада двадесетом веку (2 миленијуму)
- 395. година припада четвртом веку (1. миленијуму)

Деценија
- 76. година припада осмој деценији (1. века)
- 1804. припада првој деценији (19. века)

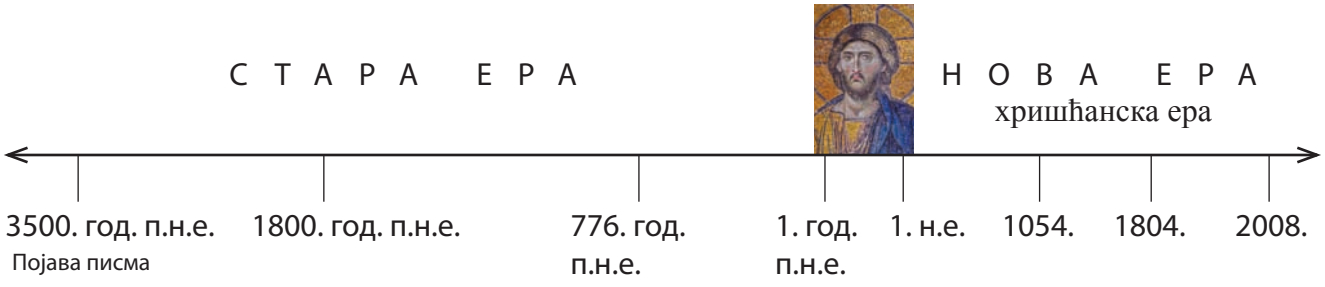
Миленијум, век, деценија
- 2008. година припада трећем миленијуму, двадесет првом веку и првој деценији
- 1690. година припада другом миленијуму, седамнаестом веку и деветој деценији
- 900. година припада првом миленијуму, деветом веку и десетој деценији

Сваки догађај има свој датум који се састоји од дана, месеца и године. За неке догађаје је довољно знати само годину или век (пример: 1492. година – откриће Америке, или 15. век). За важне догађаје потребно је знати и датум (пример: Косовска битка – 28. јуни 1389.)

На пример:
1. септембар 2008. - датум када си пошао/пошла у пети разред
15. фебруар 1804. - датум када је донета одлука о подизању Првог српског устанка

Велико временско раздобље које почиње неким важним догађајем у прошлости назива се **ера**. Тај догађај представља полазну тачку у рачунању времена.

За хришћане, полазна тачка у рачунању времена јесте **рођење Исуса Христа**, оснивача хришћанства .
Време **пре Христовог рођења** зове се **стара ера**. Године се броје од већих према мањим и носе ознаку – пре Христа или пре нове ере (скраћено п.н.е.). **Поред година старе ере увек пишемо ознаку п.н.е.**
Време **после рођења Исуса Христа** зове се **нова ера**. Године се броје од мањих према већим и носе ознаку – после Христа или нова ера. Године нове ере пишемо без ознаке, без скраћенице. Већи део света данас рачуна време према хришћанској ери.

Муслимани, припадници ислама, рачунају време од пресељења Мухамеда, оснивача ислама, из града Меке у град Медину. Овај догађај се одиграо 622. године хришћанске ере. За муслимане то је био важан догађај којим је почела исламска ера.

У прошлости су народи различито рачунали време. Полазили су од оног догађаја који је за њих имао посебан значај.
Стари Египћани су рачунали време према владавини својих владара. Стари Грци су почетак нове ере рачунали од Олимпијских игара. Стари Римљани су бројали године од оснивања Рима.

Рачунање времена

Како ћемо израчунати колико је година прошло између два догађаја који су се одиграли **у оквиру исте ере**, старе или нове?
У том случају, **одузимамо** од већег броја мањи број, односно годину.

Пример:

Маратонска битка се одиграла 490. године п.н.е, а битка на Термопилском кланцу 480. године п.н.е.

Колико је година прошло од Маратонске до Термопилске битке?
490 - 480 = 10
Између две битке прошло је 10 година.

Први светски рат је завршен 1918. године, а Други светски рат је почео 1939. године.

Колико је година прошло од краја првог до почетка другог рата?
1939 - 1918 = 21
Од краја Првог светског рата до почетка Другог светског рата прошла је 21 година.

Како ћемо израчунати колико је година прошло између два догађаја која су се одиграла **у оквиру различитих ера**, један у старој, а други у новој ери?
У том случају **сабирамо** бројеве, односно године.

Пример:

Рим је основан 753. године п н.е. Ми живимо у 2008. години.

Колико је година прошло од оснивања Рима до данас?
753. година п.н.е. + 2008 = 2761
Од оснивања Рима до данас прошло је 2761 година.

Прве олимпијске игре одржане су 776. године п.н.е, а последње 2004. године у Атини.

Колико је година прошло између првих и последњих олимпијских игара?
776. година п.н.е. + 2004 = 2780
Између првих и последњих олимпијских игара прошло је 2780 година.

КАКО РАЧУНАМО ВРЕМЕ

Користимо временске одреднице
Деценија 10 година
Век 100 година
Миленијум 1000 година
Датум: дан, месец, година

Прошлост делимо на раздобља, периоде или доба

ЕРА
Стара ера (пре Христа)
Нова ера (после Христа)

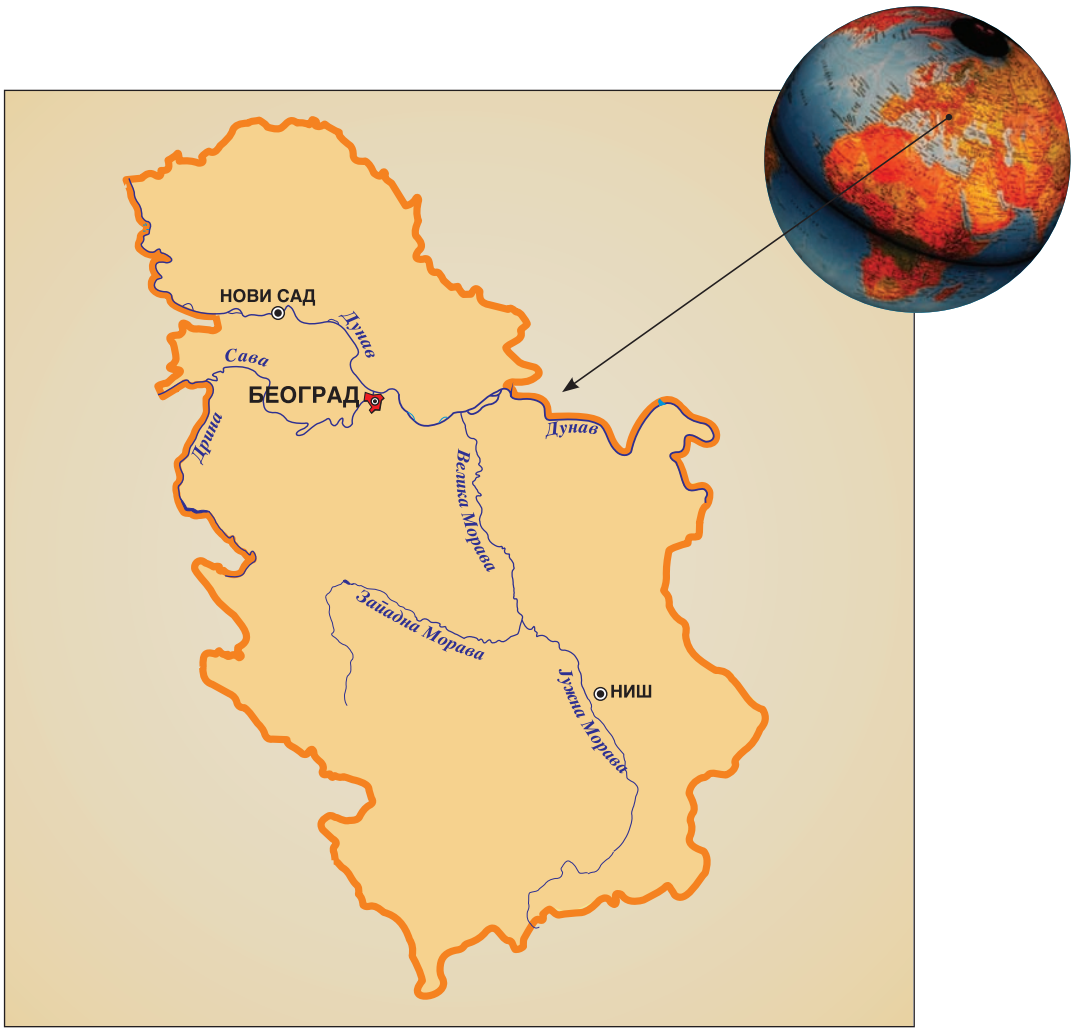
Подела прошлости

Да се подсетимо:
35. век
4. миленијум
Појавом писма око 3500. године п.н.е. завршава се праисторија и почиње историја.

Праисторија је трајала неколико милиона година, а историја траје још увек, око пет и по хиљада година. И праисторија и историја подељене су на неколико мањих периода о којима ћемо учити у оквиру наставног предмета Историја.

Простор

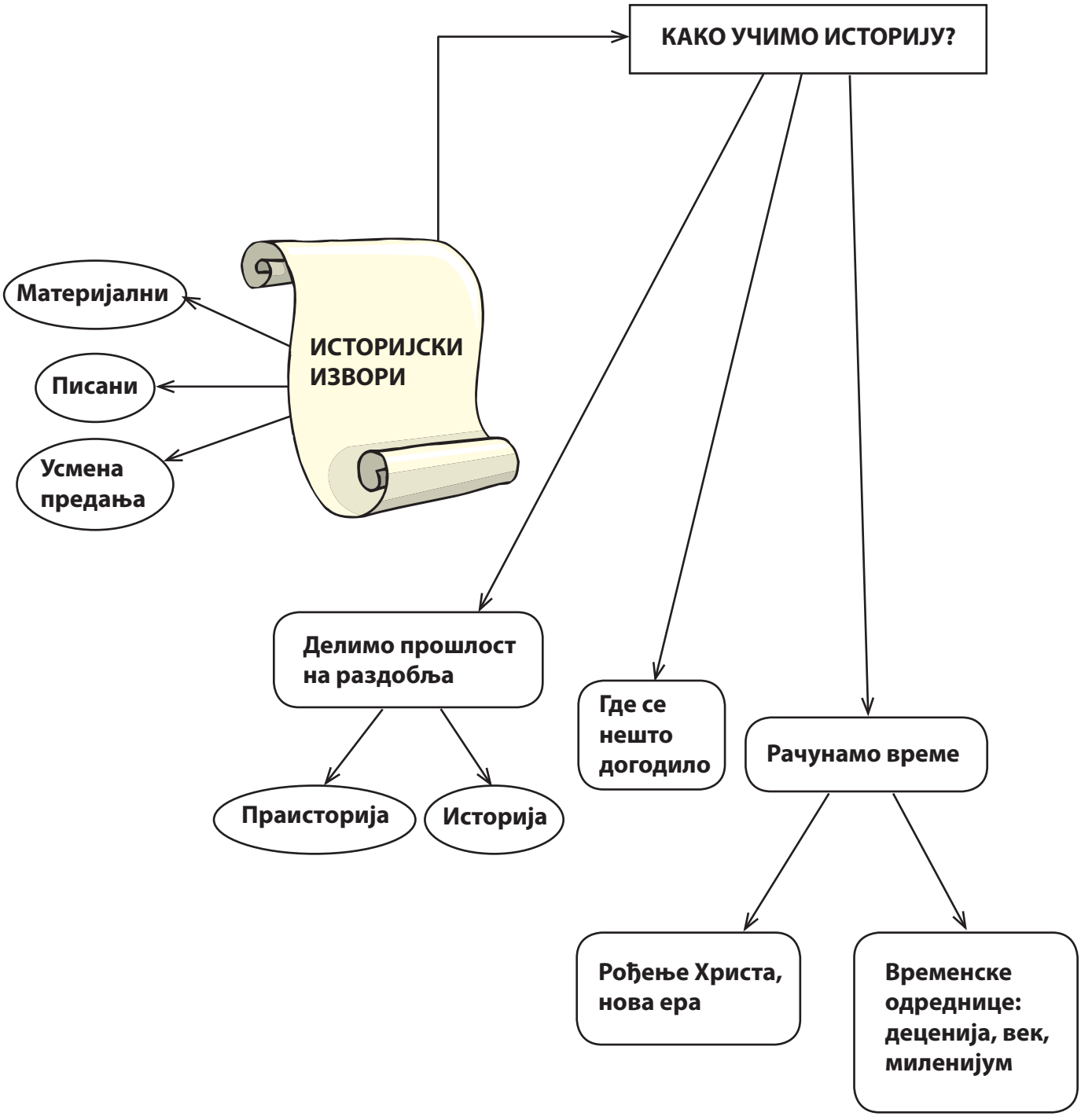

Карта Републике Србије – простор државе Србије

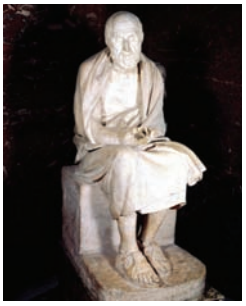
Сви догађаји у прошлости одиграли су се како у одређеном времену, тако и на неком одређеном простору. Питање **где** једно је од значајних питања на које одговара историјска наука. Природне одлике и географски положај простора утицали су на занимања људи, начин живота и њихове међусобне односе.
Простор може да буде: континент, држава, област, покрајина, град, део града, село, грађевина.

Пример:

Догађај	Време	Простор
откриће писма	око 3500. године п.н.е.	данашња држава Ирак
настанак египатске државе	око 3200. године п.н.е.	долина реке Нил
прве олимпијске игре	776. године п.н.е.	град Олимпија
оснивање Рима	753. године п.н.е.	Апенинско полуострво

КАКО УЧИМО ИСТОРИЈУ?
ИСТОРИЈСКИ ИЗВОРИ
Материјални
Писани
Усмена предања
Делимо прошлост на раздобља
Праисторија
Историја
Где се нешто догодило
Рачунамо време
Рођење Христа, нова ера
Временске одреднице: деценија, век, миленијум

1.4. ПРОВЕРИ КОЛИКО ЗНАШ

1. Живео је у Грчкој у 5. веку п.н.е. Написао је дело које се зове Историја. Називају га оцем историје.

Како се зове личност о којој ти говоре слика и текст?

_____

2. Одговори на питање ШТА ЈЕ ИСТОРИЈА, тако што ћеш у одговору користити одговарајуће понуђене речи: наука, прошлост, будућност, проучавање, заједница, људско друштво

_____

3. За проучавање прошлости важно нам је време када се нешто догодило и простор на коме се нешто одиграло.

У празна поља табеле унеси податке који недостају, попут примера који се односи на Николу Теслу:

ДОГАЂАЈ	**КАДА** **време одигравања догађаја (тачан датум)**	**ГДЕ** **простор на коме се догађај одиграо**
Рођење Николе Тесле	10. 7. 1856.	у Смиљану
Родио/родила сам се		
Први дан школске године		
Мој први дан у првом разреду		
Први час историје		

4. За разумевање прошлости важне су временске одреднице: деценија, век и миленијум. На линију поред временске одреднице напиши колико година траје.

МИЛЕНИЈУМ _____ година

ВЕК _____ година

ДЕЦЕНИЈА _____ година

5. Одреди којем миленијуму, веку и деценији припадају године дате у табели.

Пример:
Ана је рођена 1996. године.
1996. година је година 2. миленијума, 20. века и 10. деценије.

	миленијум	**век**	**деценија**
2008.			
1997.			
1957.			
848.			

6. Римско царство је трајало од 27. године пре нове ере до 476. године.
Израчунај колико година је трајало Римско царство.

_____

7. Велико временско раздобље које почиње неким важним догађајем назива се **ера**.

Одговори:
1. Којим догађајем је почела хришћанска ера, нова ера? _____

2. Којим догађајем је почела исламска ера? _____

8. Прошлост делимо на два велика раздобља. Која су то раздобља? _____

У којем раздобљу ми данас живимо? _____

9. Прекретница у развоју људског друштва којом почиње историја јесте
   а) откриће точка
   б) откриће ватре
   в) откриће писма
   г) откриће ере

10. Прошлост проучавамо на основу остатака, сведочанстава која називамо ИСТОРИЈСКИ ИЗВОРИ. У табели су ти понуђени извори. Твој задатак је да предмете разврсташ у понуђене колоне. У одговарајућу колону упиши знак X.

Предмет	**Материјални извор**	**Писани извор**
Мач		
Манастир Студеница		
Ђачка књижица		
Новине		

АКО ЖЕЛИШ ДА ЗНАШ ВИШЕ

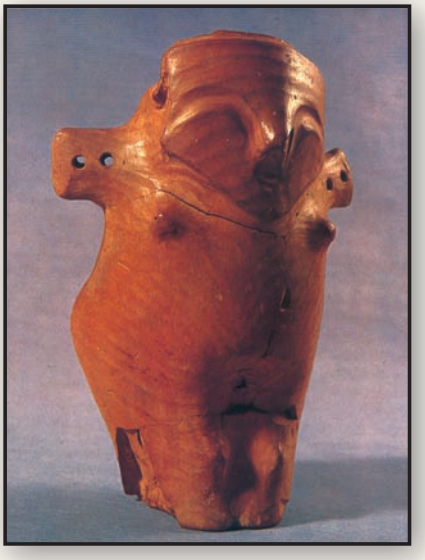
У реконструкцији прошлости историја као наука користи достигнућа других наука. Те науке се називају помоћне историјске науке. Помоћне историјске науке су: археологија, историја уметности, етнологија, хронологија и друге науке.

АРХЕОЛОГИЈА

„Археологија је наука која проучава прошлост – предмете и старе културе. Њен циљ је да се утврди у ком су периоду у прошлости настали поједини предмети (на пример посуде, накит, оруђе или оружје) или грађевине. Потом следи стварање слике о томе како је могао изгледати живот у неком тренутку на неком месту – како су људи у прошлости живели, у каквим су кућама становали, из каквих су посуда јели, шта су све умели да раде и да направе, какве су украсе носили, у шта су све веровали и уз које су игре проводили слободно време. То није нимало лако јер података често нема довољно, али је веома важно јер из приче о прошлости можемо много научити и извући бројне поуке за данашњи живот."

(Текст преузет из књиге: Весна Бикић, Археологија, Београд 2007. стр. 6.)

Први српски школовани археолог био је Милоје Васић. Открио је праисторијско насеље у Винчи код Београда.

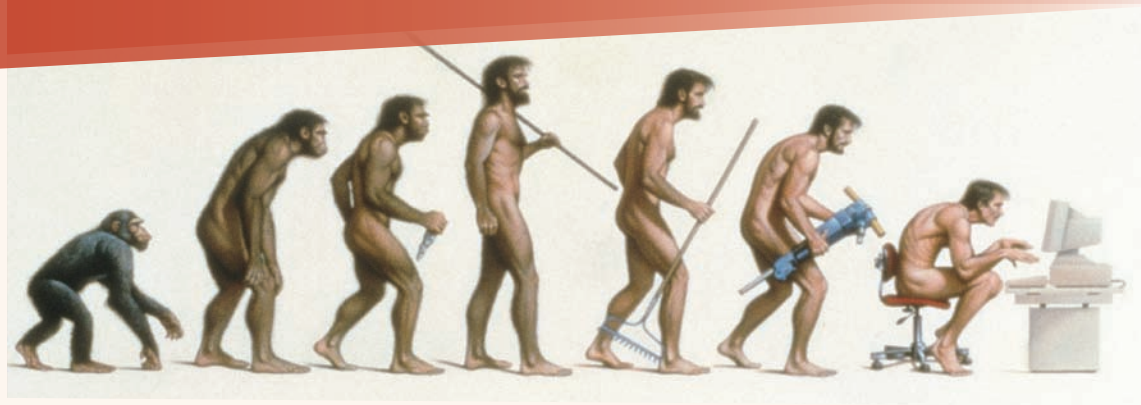
Посуда из Винче

Фигура из Лепенског вира

Драгослав Срејовић је био археолог и открио је праисторијско насеље Лепенски Вир.

2. СВЕТ ПРАИСТОРИЈЕ

2. СВЕТ ПРАИСТОРИЈЕ

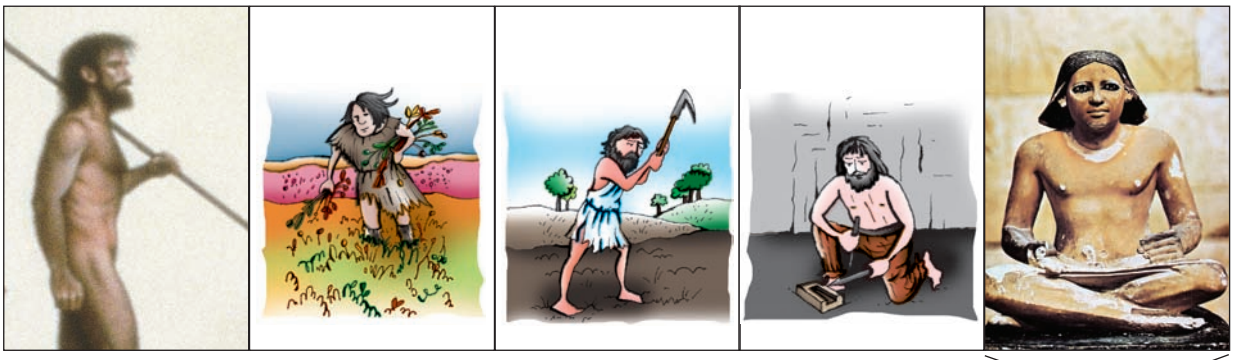
Праисторија
Камено доба
Метално доба
Родовско друштво
Ватра

Да се подсетимо:
Прошлост људског друштва дели се на праисторију и историју.
Догађај који је означио крај праисторије и почетак историје јесте појава писма.

2.1. ОДЛИКЕ ПРАИСТОРИЈЕ

Праисторија је најдуже раздобље у прошлости човечанства. Почела је појавом првог човека, а завршила се открићем писма.
О праисторији сазнајемо на основу материјалних историјских извора (остатака људских костију, насеља, оруђа, оружја) јер тада човек није знао да пише.

Одлике праисторије су:
- појава човека
- појава првих људских заједница
- употреба камена и метала
- појава првих људских занимања (лов, риболов, сточарство, земљорадња, трговина, занатство)
- прва открића човека – ватра и точак.

3 500 године п.н.е.

Појава човека

Први човек појавио се пре 4 милиона година у Африци. Истраживања су показала да се појавио на територији данашњих држава Танзаније и Кеније. Био је ниског раста, имао је кратке ноге и снажну вилицу. Претпоставља се да је живео на дрвету или на местима где је било дрвећа и жбуња. О времену и месту појаве првог човека, о његовом изгледу сазнајемо на основу материјалних сведочанстава – фосилних остатака*.

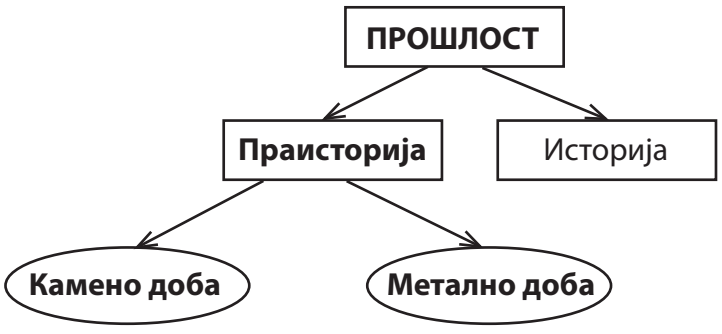
Живот у природи и борба за опстанак допринели су развоју човека. У периоду развоја човека уочавамо вештог човека - човека који је обликовао камен, умног човека који је открио ватру и веома умног човека који је наш непосредни предак.

***Фосилни остаци** – окамењени остаци биљака и животиња из давних времена. Користе се као материјални историјски извор.

На основу сведочанстава, научници су претпоставили да је веома умни човек из Африке стигао у Европу и Азију. Из Азије је прешао у Аустралију и Америку.

Подела праисторије

Историчари су раздобље праисторије поделили на камено и метално доба. Подела је извршена на основу материјала од кога су људи правили оруђе и оружје.

Камено доба је први период праисторије. Назив је добило по томе што је камен био основни материјал за израду оруђа и оружја.
Људи су од камена правили клинове, ножеве, секире, мотике, шиљке за копља и врхове стрела. Камени клин био је прво и дуго времена главно човеково оруђе и оружје.
Поред камена, као основног материјала, људи су за оруђе и оружје користили и дрво и животињске кости.

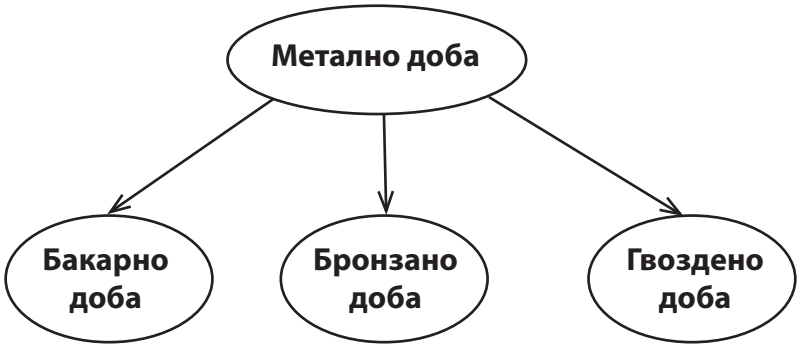

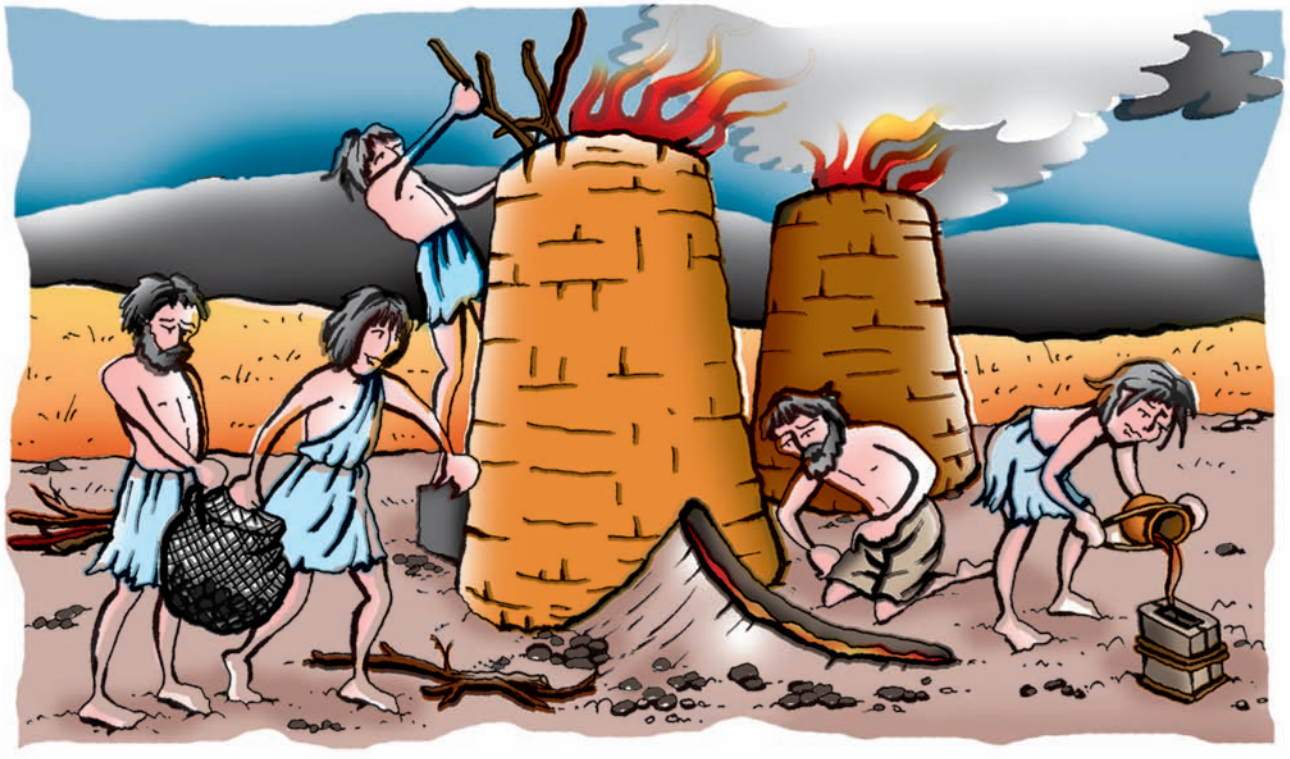
Оруђе од камена

Камени клин

У потрази за каменом људи су почели да копају у дубину земље и проналазили су руде. Открићем руда и производњом метала из руда почело је ново доба праисторије – **метално доба**. **Метал** је постао основни материјал од кога су људи правили оруђе и оружје.
Прва руда коју је човек почео да користи била је бакар. После неког времена људи су почели бакар да мешају са калајем и добили су бронзу. Проналаском гвожђа људи су дошли до метала који је због своје тврдоће био најпогоднији за израду оруђа и оружја. На основу метала који су људи користили у одређеном периоду, метално доба се дели на **бакарно, бронзано и гвоздено доба**.

Топљење руде у праисторији

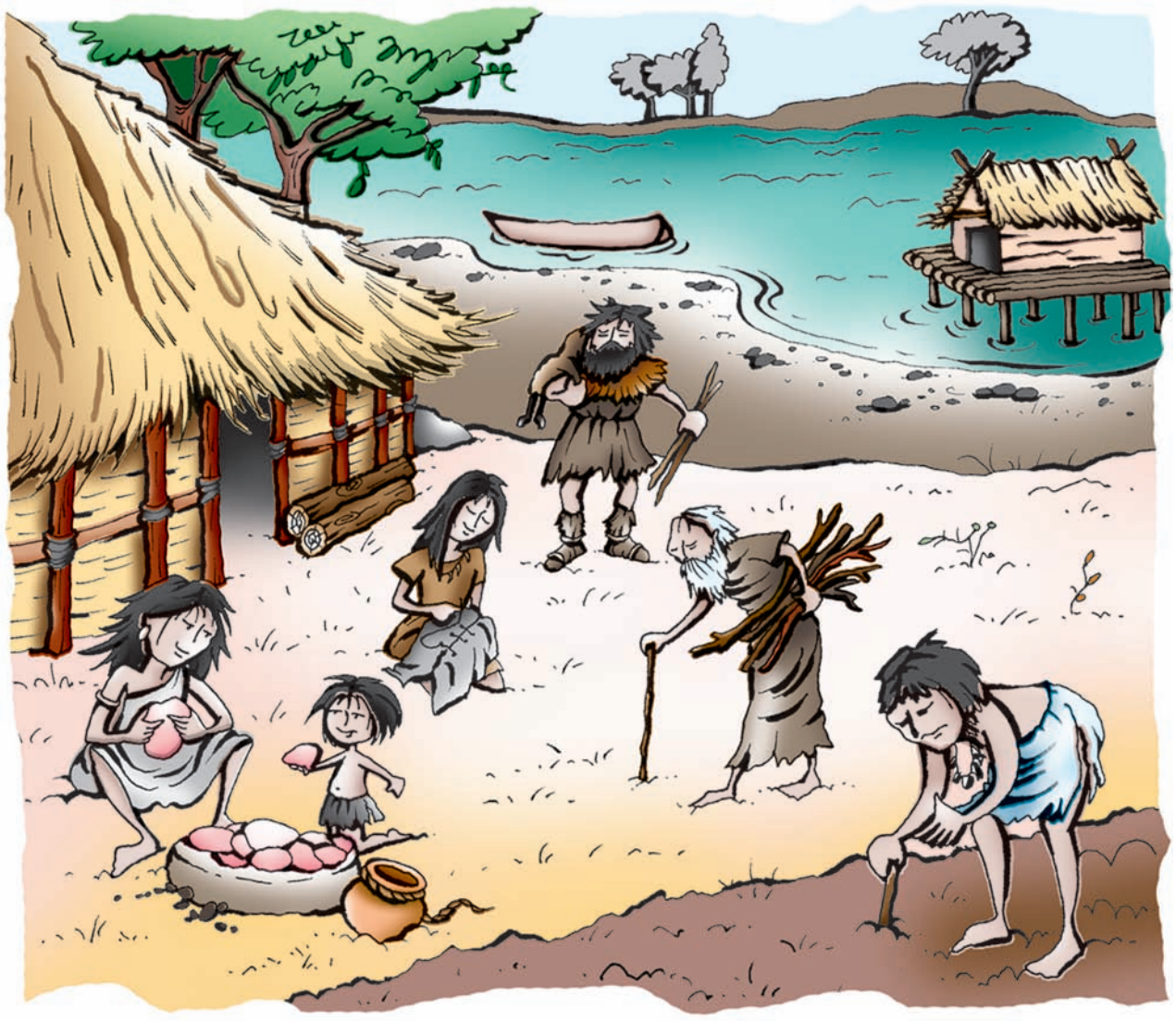
Метално доба је у разним крајевима света почело у различито време.
Људи нису открили метал истовремено у свим деловима света.
Употреба оруђа од метала унапредила је живот човека праисторије и утицала је на развој људске заједнице.

2.2. ЧОВЕК ПРАИСТОРИЈЕ МЕЊА СЕБЕ И СВЕТ ОКО СЕБЕ

Заједнице људи

Прве људске заједнице научници су назвали **хорда** или **чопор**.
У потрази за храном и новим ловиштима, људи су се стално селили. Удруживали су се у групе, јер су заједнички лакше долазили до хране. Живот у групи човеку је пружао сигурност. Тако су настале прве људске заједнице.
Живот у заједници допринео је и развоју говора. Човек је имао потребу да се споразумева са људима из заједнице. У почетку су се људи споразумевали покретима руку и лица, као и разним крицима. Из покрета и крика постепено се развио говор.

Развојем човека мењале су се заједнице у којима је живео. Рођаци који су водили порекло од истог претка удружили су се у заједницу која се звала **род**. Чланови рода заједнички су производили и заједнички користили оно што су произвели.

Живот у роду

Обрадива земља, стока, оруђе за рад, пашњаци, воде и шуме – то је била заједничка имовина свих чланова рода. Родом је управљао изабрани старешина кога су сви слушали и поштовали. Више родова који су насељавали одређену територију удруживали су се у ширу заједницу која се звала племе.

По роду, првој организованој људској заједници, друштво праисторије названо је **родовско друштво**. Родовско друштво је друштво у коме су сви чланови једнаки, у коме не постоје разлике у богатству и правима.

Прва занимања и становање

Прва занимања људи била су сакупљање плодова, лов и риболов.
Најстарији човекови преци живели су у природи и од природе. Хранили су се оним што су нашли у свом окружењу. Нису знали сами да производе храну. Сакупљали су плодове разних биљака, корење, семење... Поред сакупљања плодова у природи, до хране су долазили и ловом и риболовом.

Током праисторије човек је становао **у природним становштима и у кућама које је сам правио**.
Како би се заштитили од природних непогода (врућине и зиме) или дивљих животиња, људи су користили природне заклоне: пећине, дупље дрвећа, надстрешнице од грања, удубљења у стенама.
Пећина је била најсигурније природно станиште човека каменог доба.

У пећинама су настала и прва уметничка дела човека праисторије у каменом добу.
На зидовима пећина човек праисторије је сликао и цртао животиње и призоре из лова. Понекад су људи поред слика у пећинама остављали отиске својих шака.
Многе слике и цртежи сачувани су до данас.
Најпознатија уметничка дела праисторијских људи откривена су у пећинама у Шпанији и Француској.

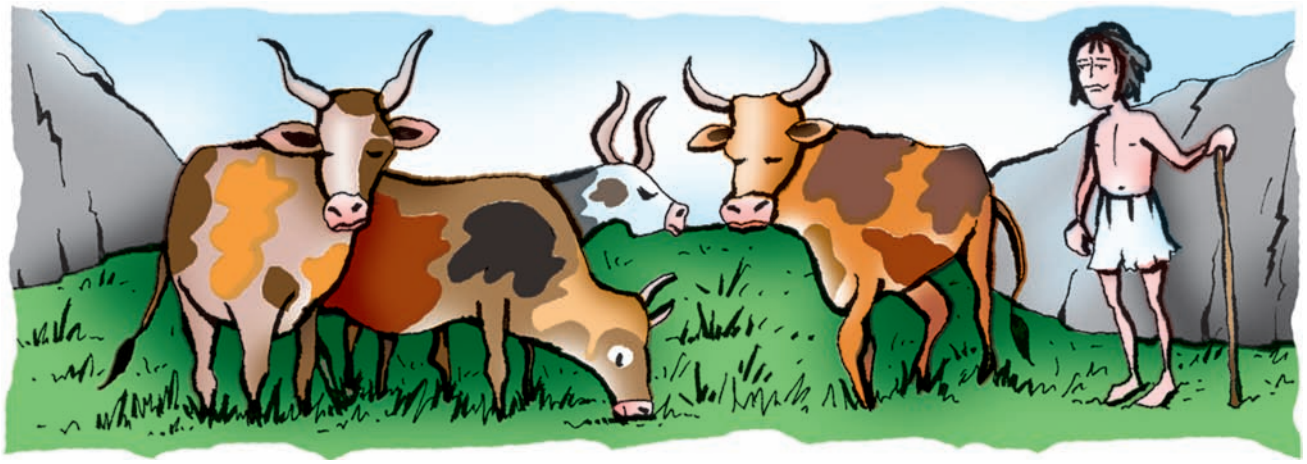

Пећинско сликарство, Алтамира, Шпанија

Појава земљорадње и сточарства као нових занимања, изменила је живот човека.
Сакупљање плодова, лов и риболов нису могли да задовоље потребе човека и заједнице за храном. Човек почиње сам да производи храну и тако долази до развијања земљорадње и сточарства.
Човек је уочио како у природи из семена ниче нова биљка. Почео је и сам да сакупља семење и сеје биљке. То је био почетак новог занимања – земљорадње. Људи су земљу обрађивали мотиком коју су правили од рачвасте гране дрвета или од камена. Узгајали су пшеницу, просо, јечам, сочиво... Поред биљака од којих су добијали храну, узгајали су и биљке од којих су правили одећу: лан и конопљу.

Употреба металног оруђа унапредила је земљорадњу. Алатом од метала земља се обрађивала лакше, брже и боље. Приноси са земље били су већи.
Истовремено са појавом земљорадње, јавило се и ново занимање – сточарство. Уловљене животиње, које није могао да поједе, човек је држао у ограђеном простору. Сакупљао је и младунчад животиња и хранио их. Тако је човек почео да припитомљава животиње: овце, говеда, козе, свиње. У металном добу човек је припитомио коња и камилу. Гајењем домаћих животиња човек је имао вишеструку корист: добијао је месо, вуну, млеко и помоћ у раду.

Сточарство у праисторији

Обрада земље и узгајање животиња утицали су да човек престане да се сели. Почео је трајно да насељава одређене просторе, просторе на којима је обрађивао земљу и узгајао стоку. Пећине престају да буду његов дом. Човек почиње да гради прве куће – земунице, сојенице, колибе.

Земуница

Сојеница

Колиба

Током каменог доба човек је од сакупљача хране (коју је у природи налазио готову), постао произвођач хране. Научио је да обрађује земљу и узгаја животиње. Човек више није у потпуности зависио од природе.

Употреба метала променила је начин живота људи и означила прекретницу у развоју људског друштва. У металном добу појавила су се нова занимања: **занатство и трговина**. Први занати били су везани за производњу метала и израду разноврсних предмета од метала.

Занатлије су своје производе размењивали са производима земљорадника и сточара. Из размене готових производа развила се трговина.

У праисторији су се појавила прва занимања: сакупљачи плодова, ловци и риболовци, земљорадници, сточари, занатлије и трговци.

Веровања

Човек у праисторији није разумео и није могао да објасни многе појаве у природи: гром, кишу, сунце... Веровао је да се природне појаве дешавају вољом неких невидљивих и моћних сила. Због тога су природне појаве код човека изазивале страх и поштовање. Из страха и неразумевања појавила се потреба човека да верује у невидљиве силе.

Припадници рода су веровали да је њихов **заједнички предак заштитник рода**. Замишљали су га у облику неке животиње коју су обожавали. Та животиња је била њихов тотем*.

***Тотем** је племенски знак, врста животиње или биљке у којој су поштовани преци и заштитници племена. На језику северноамеричких Индијанаца реч тотем значи „њихов род". Тотемизам је најстарији облик људског веровања.

Људи праисторије су веровали у живот после смрти. У гробове мртвих стављали су храну, оруђе и оружје. Веровали су да ће им храна и предмети бити потребни у другом животу.
На основу тих остатака археолози и историчари стичу сазнања о човеку праисторије.

Најважнија открића људи у праисторији

Од првог до „данашњег човека“ прошли су милиони година. Човек је откривао свет и себе. Током праисторије човек је открио многе ствари које су унапредиле његов живот. Најзначајнија открића човека били су ватра и точак.

*Лава је ужарена, течна маса коју избацује вулкан. Када се охлади, стврдне се и претвори у камен.

Ватра је била најзначајније откриће човека каменог доба. Претпоставља се да је прва ватра запаљена у природи, случајно, ударом грома или лавом* активних вулкана.
Хиљадама година ватра је код људи изазивала страх и неповерење. Временом су људи увидели да им је ватра веома корисна.

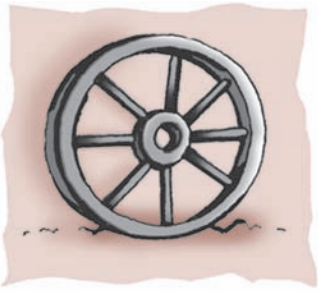

Ватра у одбрани од животиња

Ватру су правили трењем камена о камен или дрвета о дрво.

Ватра је грејала људе, пружала им заштиту од дивљих животиња, осветљавала њихове пећине и служила им за спремање хране. Ватру су правили трењем камена о камен или дрвета о дрво.

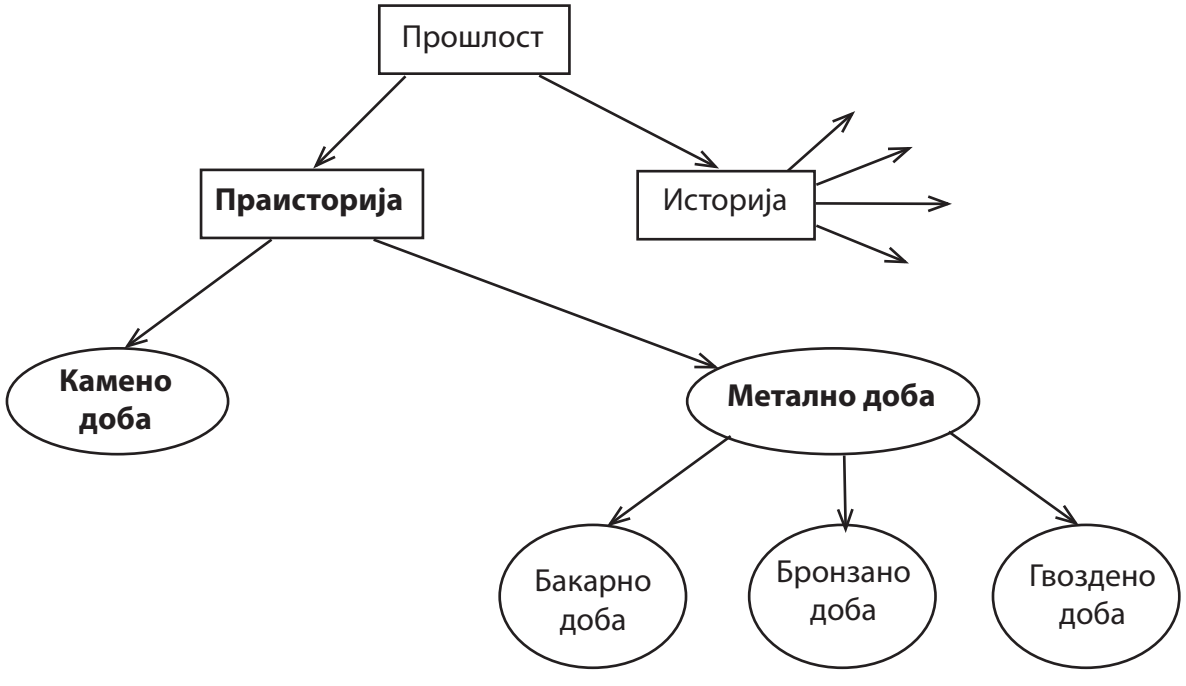

Точак је био значајно откриће металног доба. Проналазак точка омогућио је човеку да направи кола. Људи су могли да путују даље и брже, а роба се лакше преносила до удаљених места.

Распад рода

Употреба метала допринела је развоју земљорадње, сточарства, занатства и трговине. Људи су прозводили више него што су могли да потроше. Заједнички рад свих чланова рода више није био неопходан за опстанак. **Родови су се поделили на породице.** Породице су добиле део некада заједничке имовине: обрадиву земљу, стоку и оруђе за рад. То је временом постала приватна својина породице. Шуме, пашњаци и вода остали су заједничка својина.

Свака породица је сама за себе обрађивала своју земљу и узгајала своју стоку. Породица је сама користила оно што је произвела. **Поделом имовине рода** уместо заједничког власништва **настаје приватно власништво**. Појавом приватне својине (приватног власништва) распадају се род и родовско друштво. Престаје да постоји друштво једнаких. Појавом приватне својине јавља се друштво неједнаких, друштво у коме једни имају више од других. Прво друштво неједнаких било је друштво Старог века, првог периода у раздобљу прошлости које називамо историја.

2.3. БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО У ПРАИСТОРИЈИ

На територији Балканског полуострва постојала су насеља у праисторији. О животу у праисторији сазнајемо на основу археолошких налазишта.

Крапина у Хрватској – остаци људског насеља из каменог доба у пећини. На основу нагорелих костију утврђено је да је крапински човек знао за ватру.

Вучедол код Вуковара – насеље из каменог и металног доба познато по глињеним посудама.

Бутмир код Сарајева – насеље из каменог доба. Остаци насеља сведоче да су становници Бутмира живели у земуницама.

Гласинац код Сарајева – остаци насеља из металног доба, оруђе, оружје од бакра, бронзе и гвожђа.

Винча код Београда – очувани трагови насеља из каменог и металног доба. Становници Винче имали су развијену земљорадњу, узгајали су стоку, правили су квалитетне и богато украшене посуде и разне предмете. Открили су налазишта руда испод Авале и бавили се рударством и занатством. Куће су правили од дрвета и глине у облику четвртастих колиба.

Старчево код Панчева – насеље из каменог доба, глачане камене алатке, остаци квалитетно израђених и украшених керамичких посуда.

Лепенски Вир поред Дунава – најпознатије налазиште у Србији. Пронађено је насеље из каменог доба. Становници Лепенског Вира правили су оруђе и оружје од камена и животињских костију, сакупљали су плодове и ловили рибу и дивљач. Живели су у кућама које су имале облик шатора. На средини куће налазило се огњиште на коме се спремала храна. Култура Лепенског Вира позната је по фигурама са урезаним људским главама, рибама и геометријским шарама.

Црвена Стијена код Никшића – насеље ловаца и рибара из каменог доба.

2.4. ПРОВЕРИ КОЛИКО ЗНАШ

1. Како се дели прошлост?

_____ и _____

2. Којим догађајем је почела праисторија?_____

3. Којим догађајем се завршила праисторија?_____

4. На основу којих историјских извора проучавамо праисторију?

_____

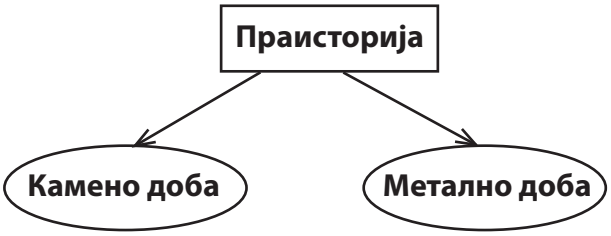
5. Погледај схему и на линије напиши:
На основу чега је извршена оваква подела праисторије?

_____

_____

_____

_____

6. Погледај цртеже и одговори:
Која су била прва занимања људи праисторије? На линије напиши одговор.

_____ , _____ и _____ .

7. Напиши које је било највеће откриће човека каменог доба.

_____

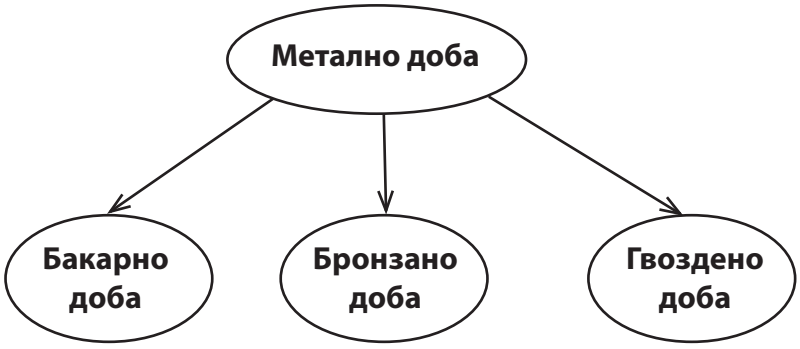
8. Поред тачне тврдње упиши слово Т, а поред нетачне слово Н.

Праисторију делимо на камено и метално доба.

Употреба метала омогућила је појаву нових занимања, занатства и трговине.

У праисторији, човек је оружје правио само од метала.

9. На основу схеме закључи које је метале човек користио у метално доба. Одговоре напиши на линије испод схеме.

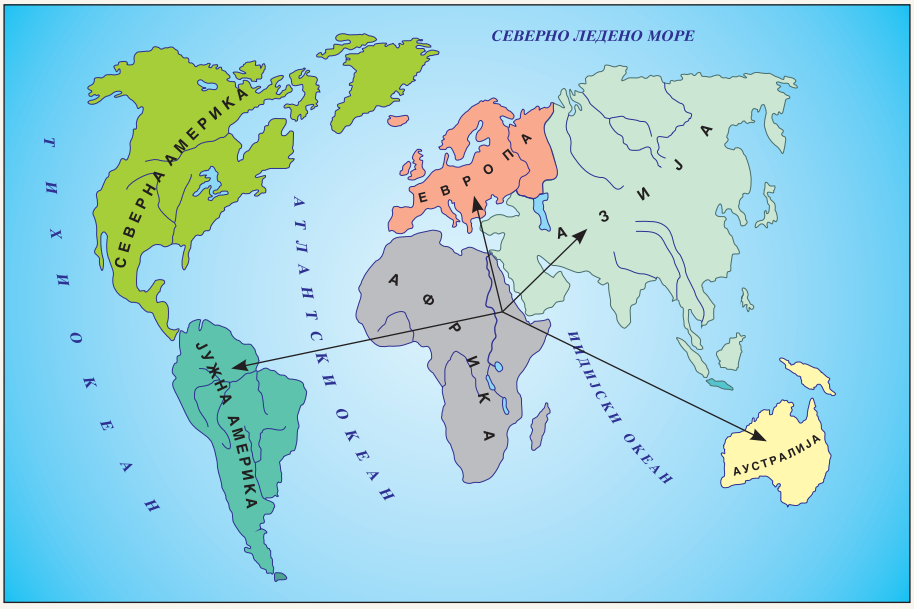
_____ , _____ и _____ .

10. Друштво праисторије звало се:

а) племенско друштво
б) родовско друштво
в) робовласничко друштво

Заокружи слово испред тачног одговора.

АКО ЖЕЛИШ ДА ЗНАШ ВИШЕ

Карта света – правци кретања човека праисторије

Човек и камен

„Камен је први део природе који су преобликовали људски ум и људска рука. Рукотворени камен је из тих разлога и први јасни отисак људског духа; он обележава сам почетак културне историје и остаје за дуго време једино сведочанство о хтењима и могућностима раног човечанства.

Смисаони однос између човека и камена успостављен је најпре у источној Африци, на територији данашње Кеније и Танзаније, (...) Тамо су (...) пронађени фосилни остаци првог бића (...), названог *вешти човек* (Homo habilis), као и обиље каменог оруђа створеног његовом руком, (...) настали пре око два милиона година

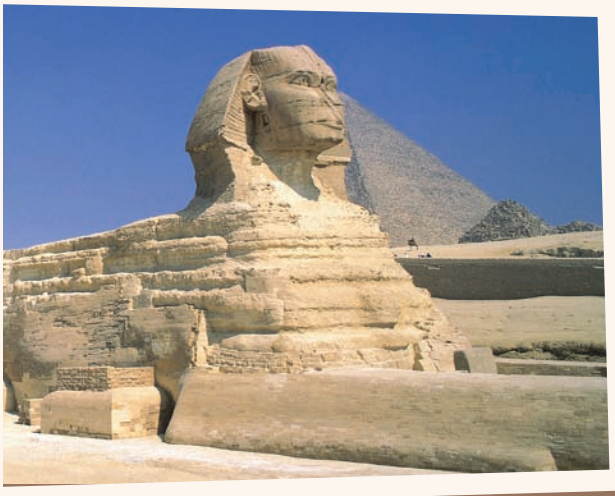
Од пре око 1,600.000 година предмети од камена, све разноврснији и разноврснији, појављују се осим у Африци и у југоисточној Азији и Индији, а од пре око 1.500.000 година и у Европи. Творац ових предмета назван је *усправни човек* (Homo erectus) који је био радознао, велики путник и проналазач: пре око 600.000 година из камена је измамио и ватру, одомаћио је и предао у трајни посед каснијем човечанству. Његов потомак, назван *умни човек* (Homo sapiens), ... населио је све климатске појасеве Старог света и начинио камене алатке.

Наш непосредни предак, назван *веома умни човек* (Homo sapiens sapiens), који се појављује пре око 35.000 година, примио је од својих претходника као највредније материјално и духовно благо опет камен. У том материјалу остварио је своје прве ликовне замисли, а почев од пре око 8.000 година отпочео је тај материјал и да преображава, јер је од стене створио најпре ћерпич и керамику, а касније је из њих издвојио и све метале. ...Током четвртог миленијума пре нове ере човек је подизао џиновско камење према небу да би од њега стварао најтрајније белеге свог постојања: монументалне грађевине – храмове за богове."

(Текст преузет из књиге Драгослава Срејовића „Дијалог човека са каменом")

3. СВЕТ ИСТОРИЈЕ – НА ПОЗОРНИЦИ ИСТОРИЈЕ

3. СВЕТ ИСТОРИЈЕ – НА ПОЗОРНИЦИ ИСТОРИЈЕ

Историја
Писмо
Држава
Стари век

3.1. РАЗЛИЧИТА ЗНАЧЕЊА ПОЈМА ИСТОРИЈА

Да се подсетимо:
Прошлост људског друштва дели се на два велика раздобља: праисторију и историју. Откриће писма представља преломни догађај који је означио крај праисторије и почетак раздобља историје.

Да не направимо забуну, да појаснимо: реч историја може да означава битно различите појмове – оно што се догодило у прошлости, науку која проучава прошлост људског друштва, школски предмет и раздобље прошлости које је започело откривањем писма.

- Историја – оно што се догодило у прошлости у свакодневном животу може да се зове историја: лична историја, историја породице.
- Историја – наука која проучава (истражује и тумачи) прошлост људског друштва.
- Историја – школски предмет, избор из научно потврђених чињеница из историјске науке који се учи у школи.
- Историја – велико раздобље прошлости које је почело откривањем писма.

У наредним поглављима бавићемо се великим раздобљем прошлости које се зове историја.

3.2. ОДЛИКЕ ИСТОРИЈЕ

Историја је велико раздобље које је почео појавом писма око 3500. године п.н.е. (4. миленијум п.н.е.) и још увек траје.

Време трајања историје

Одлике историје су:

– писмо и писани историјски извори
– приватна својина и друштво неједнаких
– држава
– развој науке, научна и техничка открића

Када су људи изумели **писмо**, почели су да бележе разне догађаје и појаве из времена у коме су живели. Писали су на различитом материјалу: камену, глиненим плочицама, кожи и папиру. Открићем писма појавили су се писани историјски извори. Раздобље историје проучава се на основу писаних извора, материјалних извора и усменог предања.

Да се подсетимо:
Раздобље праисторије проучава се само на основу материјалних извора.

Раздобље историје је у разним крајевима света почело у различито време. Људи нису открили писмо истовремено у свим деловима света. Прво писмо су изумели Сумери, народ који данас више не постоји. Сумери су живели на подручју данашње државе Ирак.

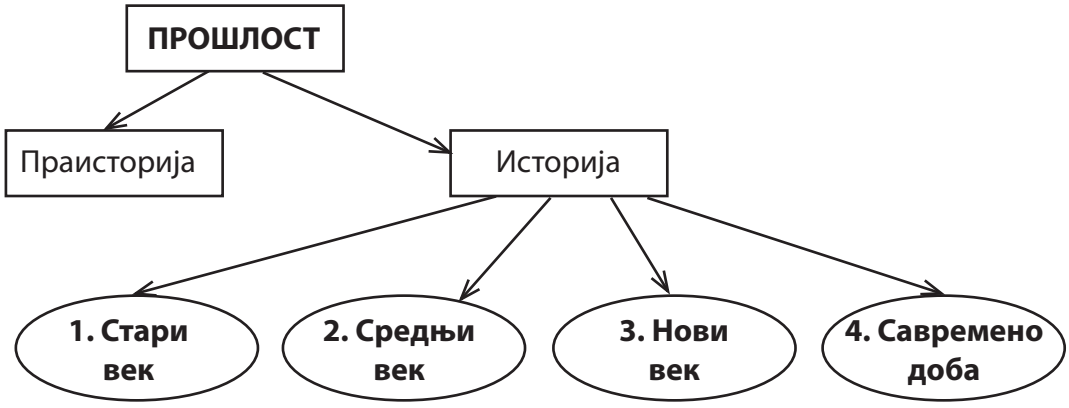
Подела историје

Научници су поделили раздобље историје на четири периода:

1. стари век
2. средњи век
3. нови век
4. савремено доба.

Почетак и крај сваког периода историчари су одредили према неким значајним догађајима.

3. СВЕТ ИСТОРИЈЕ – НА ПОЗОРНИЦИ ИСТОРИЈЕ

4. миленијум п.н.е. | 5. век | 15. век | 20. век

СТАРИ ВЕК
је почео појавом писма, а завршио се нестанком државе која се звала Западно римско царство. Трајао је око четири хиљаде година, **од 4. миленијума п.н.е. до 5. века нове ере**.

СРЕДЊИ ВЕК
је почео падом Западног римског царства, а завршио се открићем америчког континента. Трајао је око хиљаду година, **од 5. века до 15. века**.

НОВИ ВЕК
је почео открићем Америке, а завршио се Првим светским ратом. Трајао је око пет стотина година, **од 15. века до почетка 20. века**.

САВРЕМЕНО ДОБА
је време у којем живимо. Почело је првих деценија **20. века и још увек траје**.

Перикле

Александар Велики

Октавијан Август

Друштво и држава

Људско друштво се током прошлости развијало и мењало. У праисторији је постојало друштво једнаких, друштво у коме није било приватног власништва.

Да се подсетимо:
На прелазу из праисторије у историју распало се родовско друштво, заједница једнаких и равноправних људи. Род се распао на породице. Заједничка имовина рода подељена је породицама и постала је њихова приватна својина.

За раздобље историје карактеристично је постојање друштва неједнаких, друштва у коме појединац поседује приватну својину. **Приватна својина је довела до поделе друштва на богате и сиромашне.**

Током прошлости, као и данас, човек је живео у заједници са другим људима.

Да се подсетимо:
Прва људска заједница била је хорда или чопор.

Породица је основна заједница људи. Различите породице које живе на одређеној територији удружују се у веће заједнице. Такве заједнице нису повезане сродством, већ заједничким потребама и интересима. На пример заједничко коришћење воде, одбрана од непогода, одржавање реда и мира. О заједничким потребама и интересима, како у прошлости тако и у садашњости, бригу воде одређене групе људи. Те групе обављају послове од општег интереса за целу заједницу. Пример послова од општег интереса јесте изградња система за наводњавање у старом Египту и изградња и одржавање водовода данас.

Да се подсетимо:
Родовске заједнице засноване на крвном сродству звале су се род.
Род постоји од праисторије до данас.

Држава је организована заједница људи који у њој живе.
Одлике државе су:

– територије са утврђеним границама
– војска која чува територију и границе
– начин владања и управљања државом.

3.3. ПРОВЕРИ КОЛИКО ЗНАШ

1. Допуни следеће исказе:

а) Школски предмет у коме учиш о прошлости људског друштва зове се _____

б) Наука која проучава прошлост људског друштва зове се _____

в) Раздобље прошлости које је почело појавом писма и још увек траје, зове се

_____

2. Пажљиво посматрај линију времена и заокружи догађај којим је почела историја.

3. Прочитај текст и подвуци кључне речи.
Писмо је велико и значајно откриће човека. Појавило се у 4. миленијуму п.н.е. Било је то сликовно писмо. Уместо писане речи, писари су цртали слику. Научници сматрају да су писмо изумели Сумери, народ који је живео на простору између река Тигар и Еуфрат.

4. Поред тачних исказа напиши слово Т а поред нетачних слово Н.

Праисторију проучавамо само на основу усменог предања.

Човек праисторије је посебним знацима бележио своје мисли на зидовима пећина.

Историју проучавамо на основу материјалних и писаних историјских извора.

Појава писма је омогућила појаву писаних историјских извора.

5. Да ли је раздобље историје почело у свим крајевима света у исто време?

ДА НЕ Заокружи један од понуђених одговора

Образложи свој одговор

Зашто?

_____

_____

6. Научници су поделили раздобље историје на четири периода.
На линије напиши називе периода хронолошким редом.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

7. Прочитај текст и пронађи одговор на питање: Којим догађајем и када је почео Стари век?
СТАРИ ВЕК је период историје. Почео је појавом писма, а завршио се падом државе која се звала Западно римско царство. Трајао је око четири хиљаде година, од 4. миленијума пре нове ере до 5. века нове ере.

_____

8. Заокружи слово испред тачног исказа.

а) Прво друштво у прошлости човечанства називало се племе.

б) Родовско друштво је друштво у коме не постоји приватна својина.

в) Прва људска заједница био је род.

9. Допуни реченицу тако што ћеш заокружити један од понуђених одговора.

На прелазу из праисторије у историју распало се родовско друштво због појаве

а) приватне својине

б) племена

в) писма.

10. Прочитај текст и пронађи одговоре на питања:
Постоје различите врсте и облици људских заједница. Основна заједница људи је породица. Више различитих породица које живе на одређеној територији удружују се у веће заједнице. Такве заједнице нису повезане сродством, већ заједничким потребама и интересима. На пример заједничко коришћење воде, одбрана од непогода, одржавање реда и мира.
О заједничким потребама и интересима, како у прошлости тако и у садашњости, бригу воде одређене групе људи. Те групе обављају послове од општег интереса за целу заједницу. Пример послова од општег интереса јесте изградња система водовода у старом Египту и изградња и одржавање водовода данас.

• Како се зове основна заједница људи? _____

• Због чега се породице на једној територији удружују? _____

АКО ЖЕЛИШ ДА ЗНАШ ВИШЕ

О Сумерима

Историју Сумера данас познајемо доста добро. Археолози су у јужној Месопотамији откопали њихове градове, палате и храмове. Пронашли су и плочице са клинастим писмом на језику Сумера. (...) Вештина писања настала је током вишевековног историјског и културног развоја. Отуда и закључак да је народ који је створио клинасто писмо, а затим нестао без трага, морао да створи велику и богату културу.

Почетком 20. века енглески археолог Вули вршио је ископавања у Уру. Током ископавања радници су наишли на дебели слој речног муља. Испод речног муља појавило се људско насеље. Насеље се разликовало од сумерске културе. Било је то насеље из млађег каменог доба. Тако је муљ, нанет водом, делио две различите културе, културу млађег каменог доба и сумерску. Научници су постављали питање: Одакле муљ? Одговор су пронашли у речи поплава. Али, то није била обична поплава. Била је то поплава која је све уништила испред себе. Некада плодна земља претворена је у мочваре, људска насеља и домаће животиње су нестале. За ондашњег човека био је то потоп којим је бог казнио човечанство. Само су се малобројне групе људи сачувале.

Временом су се мочваре сушиле, вода се повлачила и појавили су се нови људи који су се измешали са онима који су преживели поплаву. Били су то Сумери. У „Старом завету“ написано је да су Сумери дошли са истока... Друга легенда каже да су дошли са југа, преко мора, и да су донели вештину обраде земље, метала и писмо.

До данас наука није утврдила порекло Сумера. Неки научници су их сматрали планинским народом, народом који је у долину Тигра и Еуфрата стигао са иранске висоравни или азијских планина. У сумерским записима написано је да су дошли „преко мора“. Дакле, порекло научници нису утврдили, али су трагови Сумера пронађени на простору око реке Инда и у данашњем Авганистану.

***Стари завет** је збирка верских и историјских списа јеврејског народа

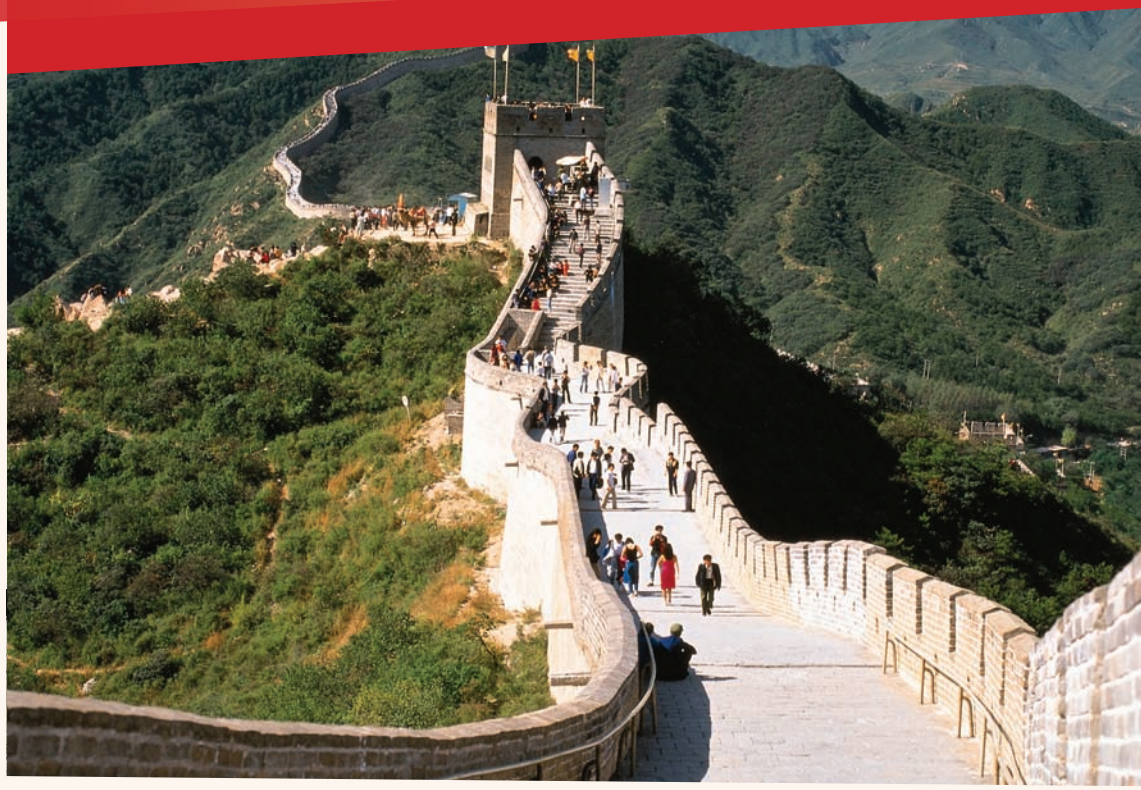

Сумерски текст настао крајем II миленијума п.н.е.

Застава из Ура

4. СТАРИ ВЕК

4.1. ОПШТЕ ОДЛИКЕ СТАРОГ ВЕКА

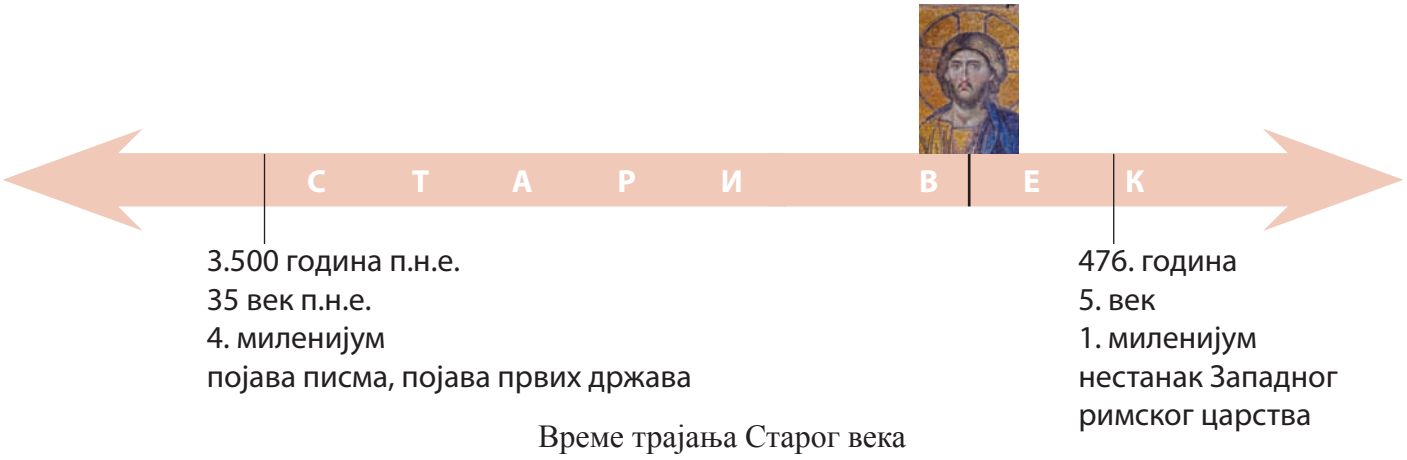
Стари век
Писмо
Држава
Роб

Време и простор Старог века

Стари век је први и **најдужи период** раздобља историје. Почео је средином 4. миленијума пре нове ере открићем писма и оснивањем првих држава. Завршио се у 5. веку (476. године), нестанком државе која се звала Западно римско царство. Стари век је **трајао око четири хиљаде година**.

Да се подсетимо:
Прво писмо су изумели Сумери, народ који је живео на територији данашње државе Ирак.

Време трајања Старог века

Прве државе настале су у **долинама великих река** и у **близини мора**. На подручјима око воде постојали су повољни услови за живот. Реке и мора, богате разним врстама риба и животиња, снабдевале су људе храном. Земљиште близу воде било је плодно и погодно за земљорадњу. Рекама и морем лакше се путовало, што је омогућило развој трговине. Воденим путевима успостављале су се и одржавале везе међу народима и државама.
Прве државе настале су у **4. миленијуму пре нове ере**. У различитим деловима света државе су настајале у различито време. Данас не постоје многе државе које су у Старом веку постојале.

Временом, неки од народа су нестали, неки су се стопили са другим народима, а неки народи су опстали до данашњих дана.
На просторима где нису постојале организоване државе, људи су и даље живели у родовским и племенским заједницама.

Друштво Старог века

Подела друштва

Друштво Старог века је било подељено на слободне људе и људе који нису имали слободу. Људи који нису имали слободу били су **робови**.

Слободни људи су били подељени на аристократе и народ. Аристократи су били богати људи и власници робова. Народ су чинили земљорадници, занатлије и трговци.

Слободни људи су се разликовали по богатству, утицају у друштву и држави и по правима.

Аристократи* су били богати људи и положај су стицали на основу свог порекла. Сматрали су себе „бољим људима". Аристократи нису радили. Њихова радна снага били су робови. Аристократи су били власници робова, односно робовласници. Имали су право да управљају државом.

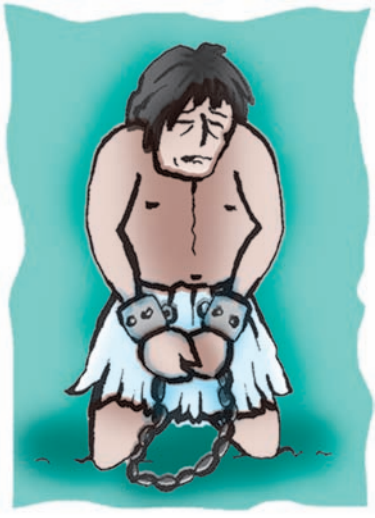
Реч ***аристократ** потиче од грчке речи „аристос", што значи најбољи, најугледнији и речи „кратиа" што значи владавина.

Народ или обични људи имали су слободу и бавили су се земљорадњом, сточарством, трговином и занатством.

Робови нису имали личну слободу. Они су били приватна својина својих господара, односно робовласника. Господари су могли своје робове да продају, поклоне, ослободе или убију. Робови су радили све послове које би им одредили робовласници. Положај робова је зависио од послова које су обављали. Неки су били у бољем положају (на пример робови који су радили као послуга у кући), а неки у лошијем (на пример робови који су радили у рудницима).

У Старом веку, слободан човек је могао да постане роб ако је заробљен у рату или ако није вратио дуг (дужничко ропство). Деца робова рођењем су постајали робови.

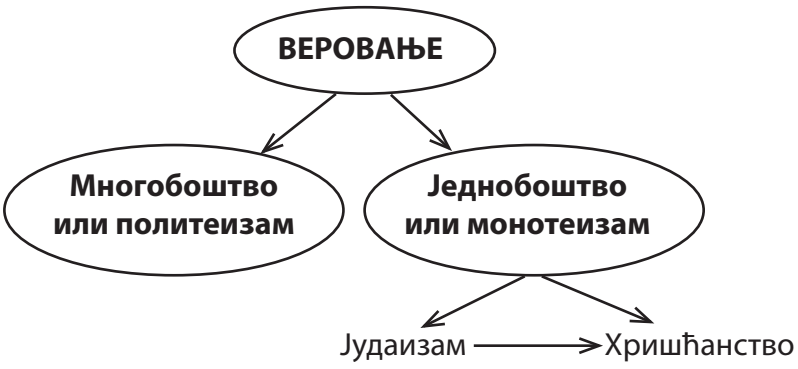
Најразвијенији робовласнички односи у државама Старог века, на европском простору, постојали су у римској држави.

Веровање и култура народа Старог века

Већина народа Старог века веровала је да постоји много богова. Вера у много богова назива се **многобоштво** или **политеизам.**

Јевреји су веровали да постоји само један бог. Јеврејска вера се зове јудаизам. Вера у једног бога назива се **једнобоштво** или **монотеизам**. Крајем Старог века се појавила још једна једнобожачка вера. Зове се **хришћанство**, по свом оснивачу Исусу Христу.

Према многобожачком веровању, свет богова је био организован по угледу на људско друштво. Један бог је био главни, господар свих богова. Остали богови су били њему подређени по значају који су имали. Богове су замишљали и представљали углавном у облику људи.
Према многобожачком веровању, богови су управљали природним силама и појавама (сунце, гром, небо, олуја, вода). Поједина занимања људи (занатство, лов, уметност) имала су у боговима своје заштитнике. Многобошци су веровали да од воље богова зависе љубав, мудрост, лепота.

Посредници између људи и богова били су **свештеници**. Они су тумачили вољу богова и преносили људима божје поруке. Позив свештеника је био посебно занимање људи, од великог угледа и утицаја у друштву.

Људи су боговима градили „куће" које су се звале **храмови**. У сваки храм су постављали кип божанства коме је храм био посвећен.

Египатски храм у Луксору

Грчки храм – Партенон

Римски храм

Многи храмови очувани су до данас. Они представљају значајне грађевинске споменике Старог века.

Људи су боговима приносили жртве тако што су убијали животиње. Веровали су да ће жртвовањем животиња стећи наклоност богова.

У част богова приређивали су разне свечаности праћене песмом, плесом, музиком и спортским такмичењима.

Народи Старог века су створили разноврсне и маштовите приче о животу и деловању својих богова. Те приче се називају митови. Скуп митова зовемо митологија.

У Старом веку развила се култура која представља основ свим каснијим културама. О културним достигнућима народа Старог века сведоче нам многи споменици – књижевна дела, храмови, скулптуре.

Античка култура или антика означава (политичку и културну) прошлост Европе у којој су водеће место имале стара Грчка и стари Рим. Реч антика значи старински или древни.

Библиотека у Ефесу

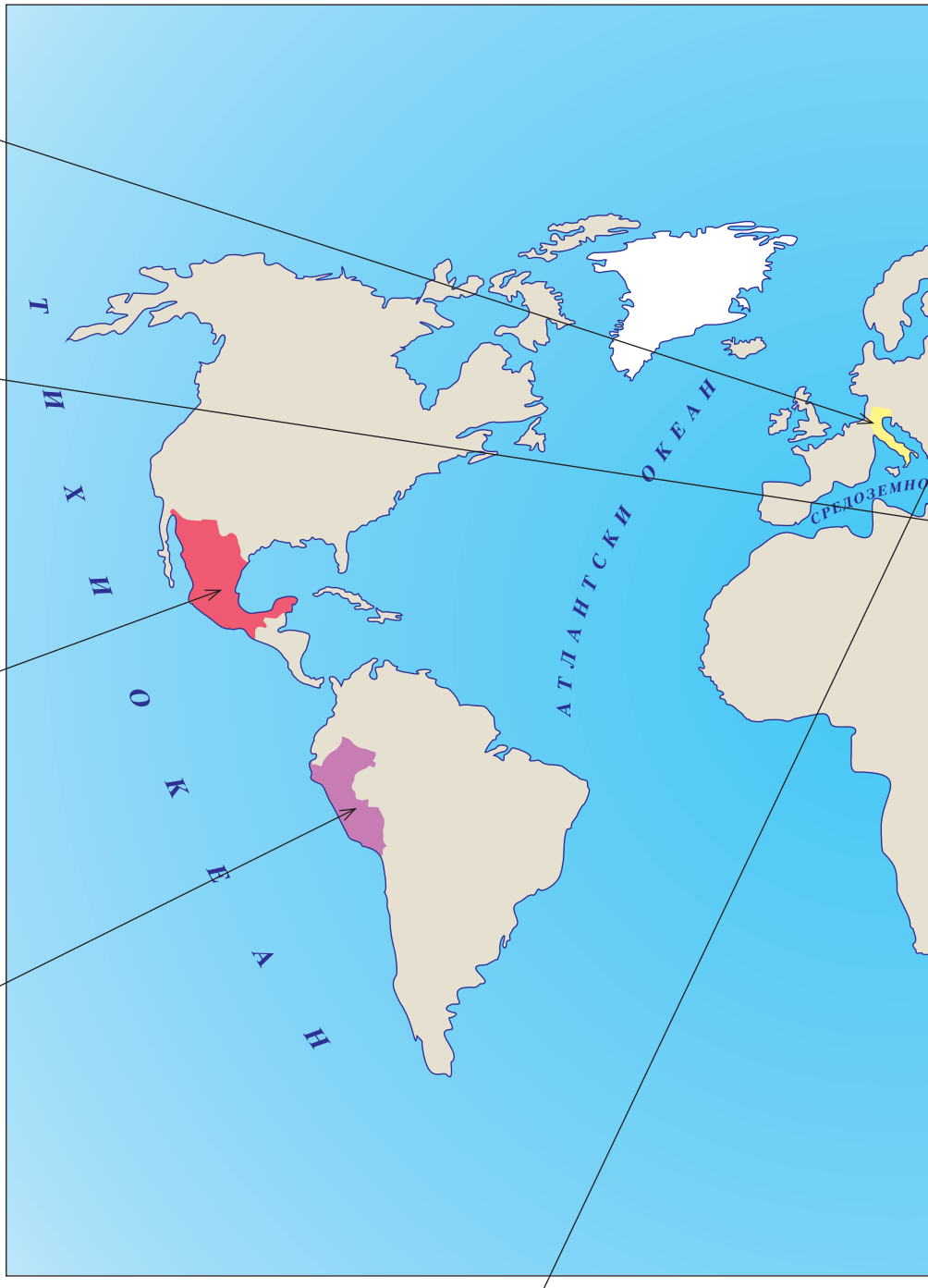

Римски мозаик

Статуа богиње Атине (Атене)

Народи и државе Старог века

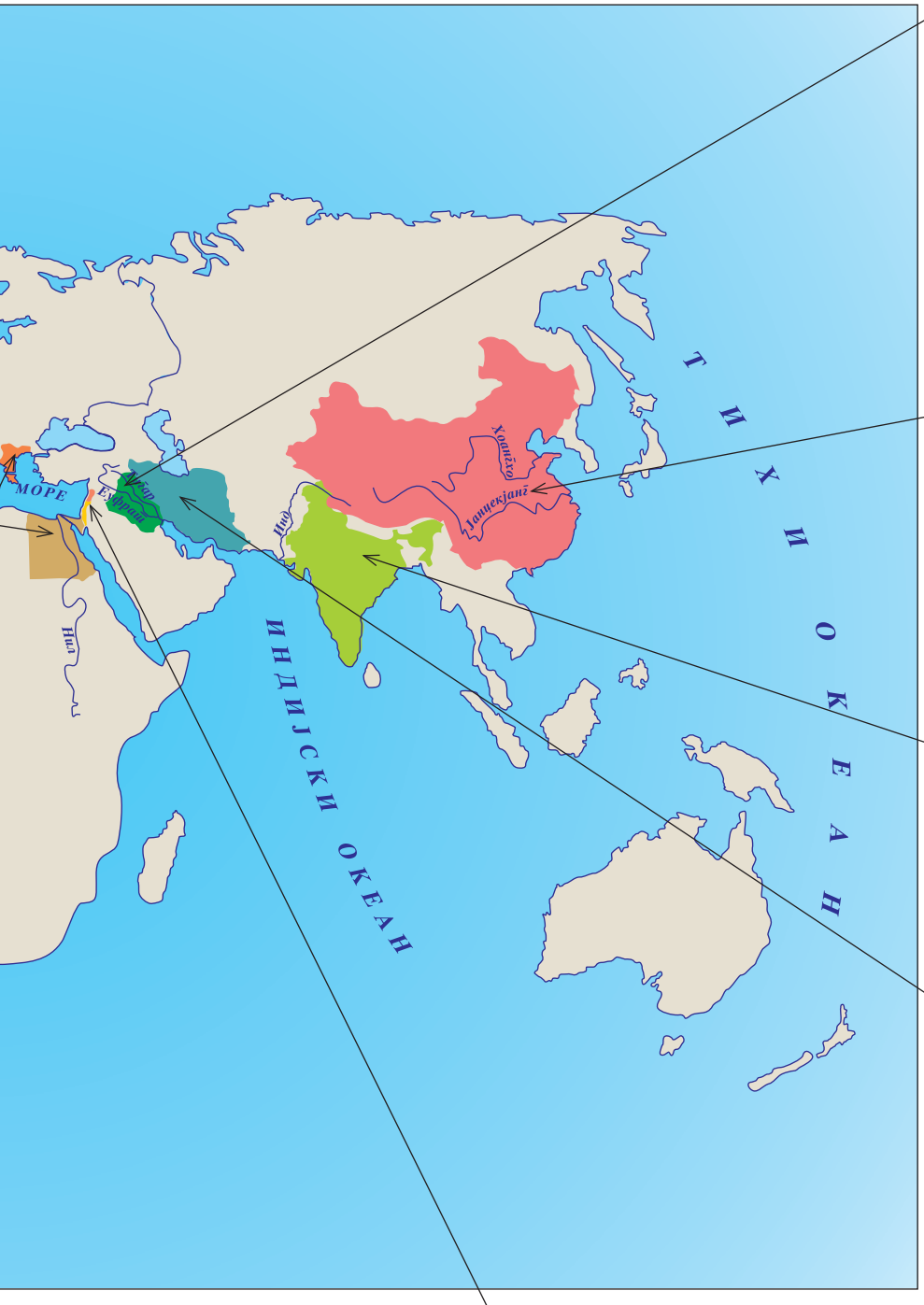
- Апенинско полуострво
- Римска држава
- данашња држава Италија

- долина реке Нил
- држава старих Египћана
- данашња држава Египат

- Северна Америка
- држава Олмека, касније Маја
- данашња држава Мексико

- Јужна Америка
- држава Чавина, касније Инка
- данашња држава Перу

- јужни део Балканског полуострва
- државе старих Грка
- данашња држава Грчка

- Месопотамија или међуречје између река Тигар и Еуфрат
- државе Сумера и Вавилонаца
- данашња држава Ирак

- долине река Хоангхо (Жута река) и Јангцекјанг
- државе Кинеза
- данашња држава Кина

- долина реке Инд
- државе Индијаца
- данашња држава Индија

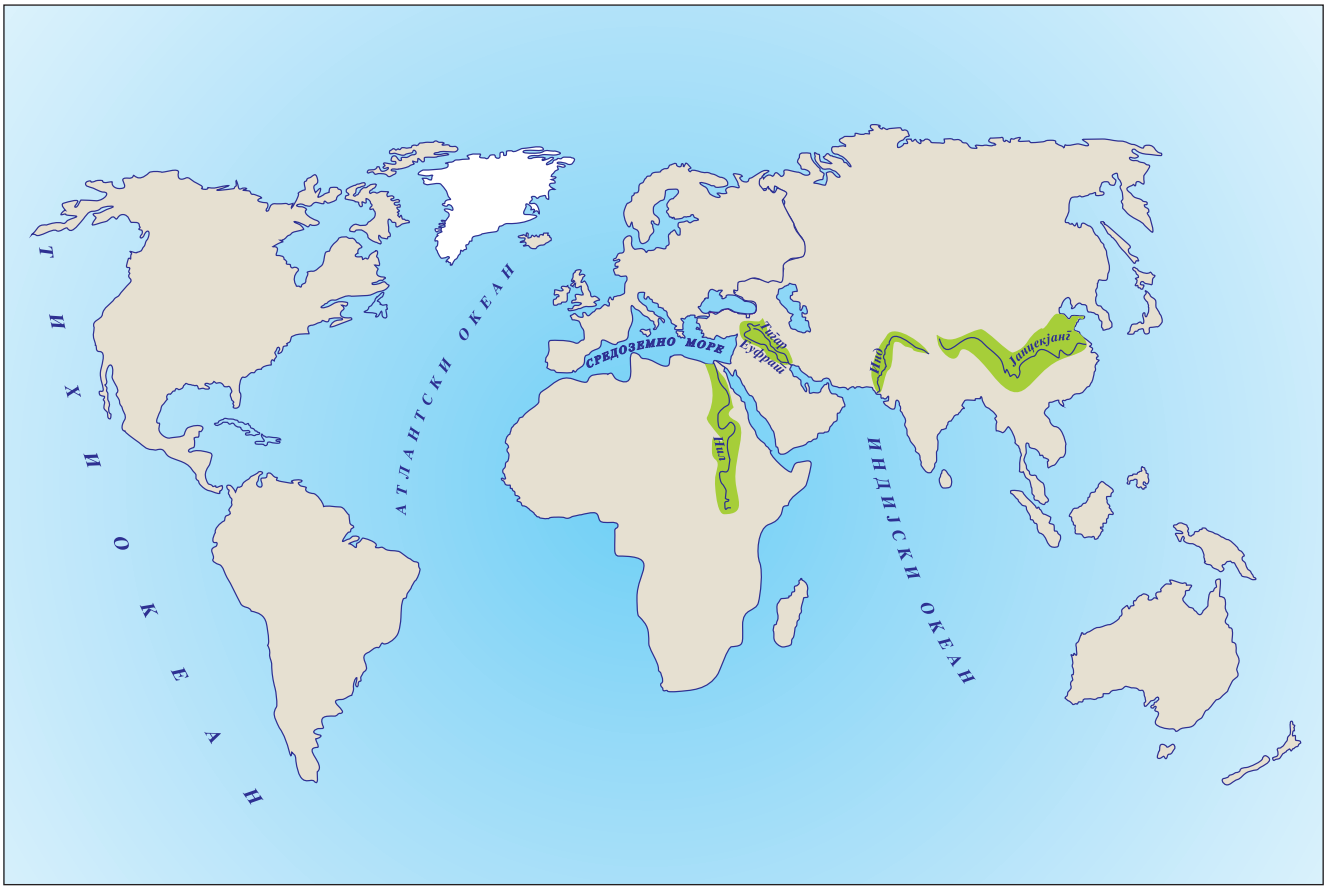
- Иранска висораван
- држава Персијанаца
- данашња држава Иран

- источна обала Средоземља
- државе Феничана и држава Јевреја
- данашње државе Либан, Сирија и Израел

4.2. ЖИВОТ ПОРЕД ВЕЛИКИХ РЕКА

Египат
Месопотамија
Сумери

У долинама великих река и близу мора постојали су повољни услови за живот: храна, плодно земљиште, могућност путовања и трговине, одржавање везе међу народима. Повољни услови за живот поред река и мора представљају основни разлог што су на тим местима настале прве државе. Прве државе су настале у 4. миленијуму пре нове ере.

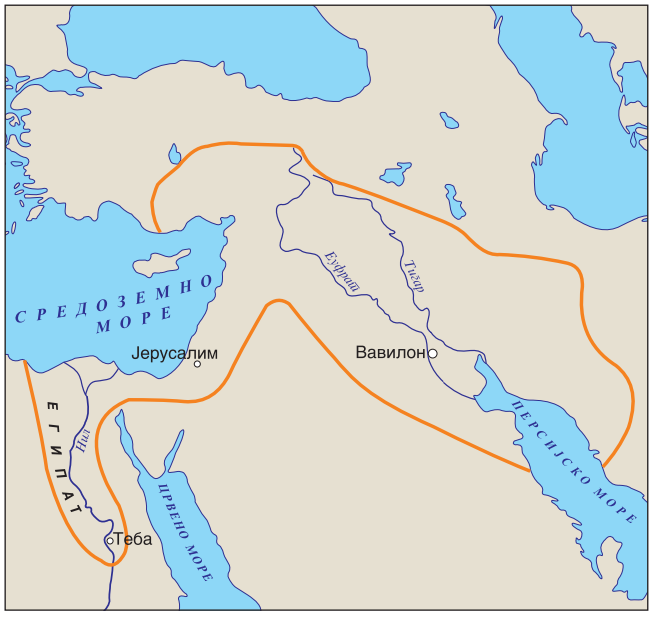

Простор настанка првих држава

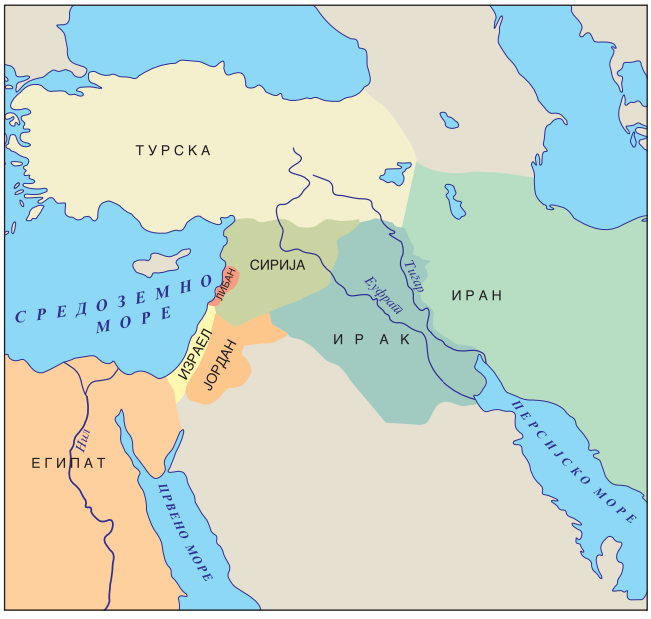
Прве државе, државе Старог истока, основали су народи: **Сумери, Египћани, Вавилонци**.

4.2.1. Стари исток

Прве државе основане су на територији североисточне Африке, југозападне Азије и источног дела Средоземног мора. Простор на коме су основане прве државе назива се Стари исток. На том простору данас се налазе државе Египат, Турска, Израел, Либан, Сирија, Јордан, Ирак и Иран.

Стари исток

Данашњи Блиски исток

Држава старих Египћана је настала у долини реке Нил у североисточном делу Африке. Сумери и Вавилонци су имали државе у Месопотамији или Међуречју – земљи између река Тигар и Еуфрат.

Прве државе су настајале у долинама река где је земљиште било плодно и погодно за земљорадњу. Реке су се често изливале и плавиле околину. Због тога су становници првих држава градили насипе, канале и вештачка језера. Тако су спречавали неконтролисано изливање воде, а каналима се вода одводила до земљишта које река није плавила.

Послови око изградње насипа, канала и вештачких језера били су сложени. За такав послове био је потребан заједнички и организован рад свих становника. Удруживање становника ради обављања послова од заједничког интереса допринело је стварању државе.

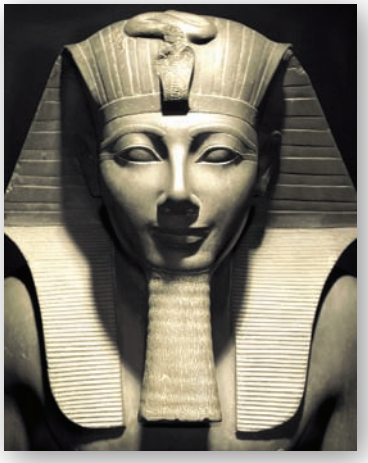
У државама Старог истока друштво су чинили: робовласници, обични људи (народ) и робови.

Египат је дар Нила

Уска и дуга долина Нила окружена је пустињом. Сваког лета Нил се изливао из свога корита и плавио околину. У јесен се вода повлачила и за собом остављала плодан муљ. Да нема Нила, Египат би био покривен песком. Зато је грчки историчар Херодот рекао: „Египат је дар Нила."

У долини Нила основано је много малих држава. Те државице стари Грци су називали **номе**. Владари нома често су ратовали између себе. Ратови су угрожавали радове на изградњи и одржавању канала, насипа и вештачких језера. Због тога је заједнички интерес свих Египћана био уједињење нома. Номе, мале државе, ујединиле су се крајем 4. миленијума пре нове ере (око 3200. године п.н.е.). Тада је основана јединствена египатска држава. Први владар Египта био је Менес.

Тутмес III

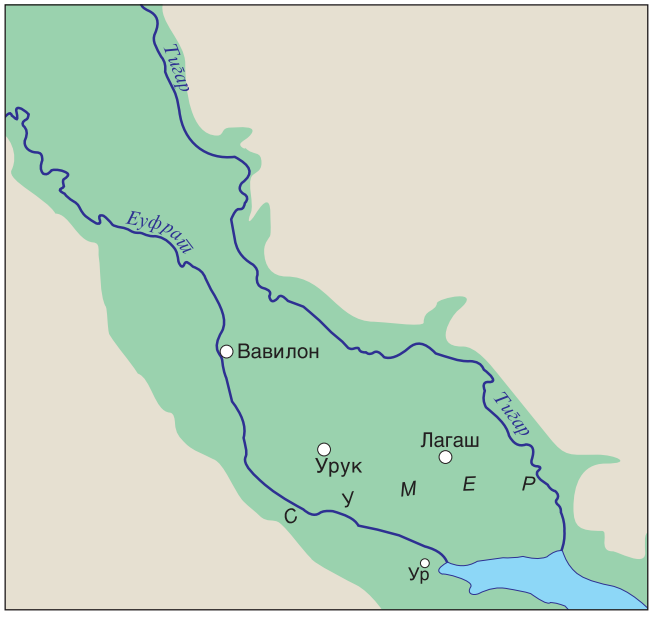
Владар Египта се називао **фараон**. То име дали су му стари Грци према називу његовог двора „фара о", што значи „велика кућа". Фараон је био господар државе и свих становника. Египћани су веровали да је фараон син бога Сунца, Ра, односно да је фараон бог на земљи. Власт фараона нико није ограничавао. Његова власт је била доживотна и наследна.
Фараон је доносио законе, одређивао висину пореза, био је врховни заповедник војске, судија и свештеник.

За врема владавине фараона Тутмеса III у 15. веку п.н.е, Египат је био моћна држава.

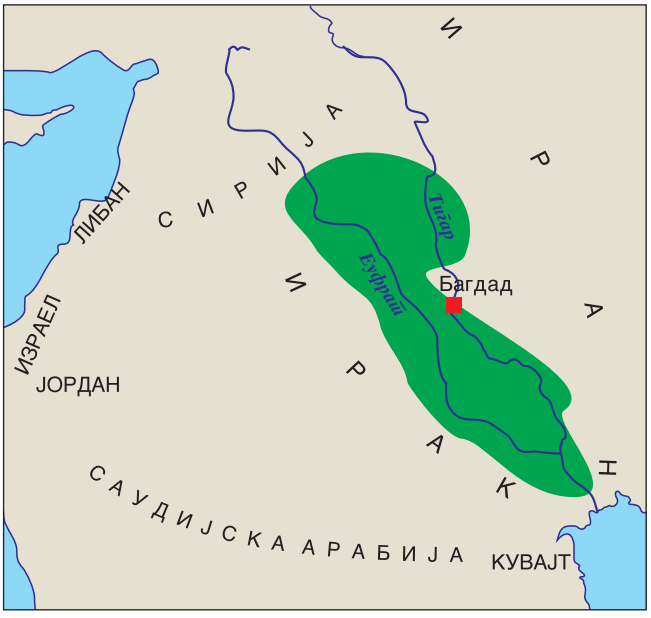
Египатска држава се одржала до 6. века п.н.е, када су је освојили Персијанци (народ који је живео на територији данашње државе Иран). У 4. веку п.н.е. Египат је освојио Александар Велики, а у 1. веку п.н.е. Римљани.

Месопотамија је башта света

Као што је река Нил била значајна за прошлост египатске државе, тако су реке Тигар и Еуфрат биле значајне за прошлост подручја Месопотамије.

Подручје Месопотамије у Старом веку

Простор Месопотамије данас

Становници **Међуречја** су се успешно борили против поплава и суша и претворили земљиште у плодну долину. Због тога су народи Старог века Месопотамију називали „башта света".

Да се подсетимо:
Месопотамија или Међуречје је област између река Тигар и Еуфрат.

Долина Тигра и Еуфрата није имала природну заштиту и због тога је била изложена сталним нападима суседних народа.
Тако су се на подручју Месопотамије смењивали разни народи. Међу њима најпознатији су били Сумери и Вавилонци.

У јужном делу Месопотамије су живели **Сумери**, најстарији познати народ у прошлости човечанства. Они су изумели **писмо** и први оставили писана сведочанства о свом постојању.
Поред писма, значајно откриће Сумера био је **точак**.
Средином 4. миленијума п.н.е. Сумери су основали неколико малих држава. Свака држава је обухватала град и подручје око града. Такве државице називамо **градови-државе** или градске државе. Најпознатији градови-државе били су: Ур, Урук и Лагаш. Сваки град-држава је имао свог владара.

Око града **Вавилона**, на реци Еуфрат, створена је почетком 2. миленијума п.н.е. нова држава. Названа је Вавилонија или Вавилонско царство, а његови становници Вавилонци. Вавилон се налазио у близини данашњег града Багдада у Ираку.

Најзначајнији владар Вавилонског царства био је **Хамураби**. Он је владао у 18. веку п.н.е. Освојио је већи део Месопотамије, основао моћну државу и уредио је законима (писаним правилима).

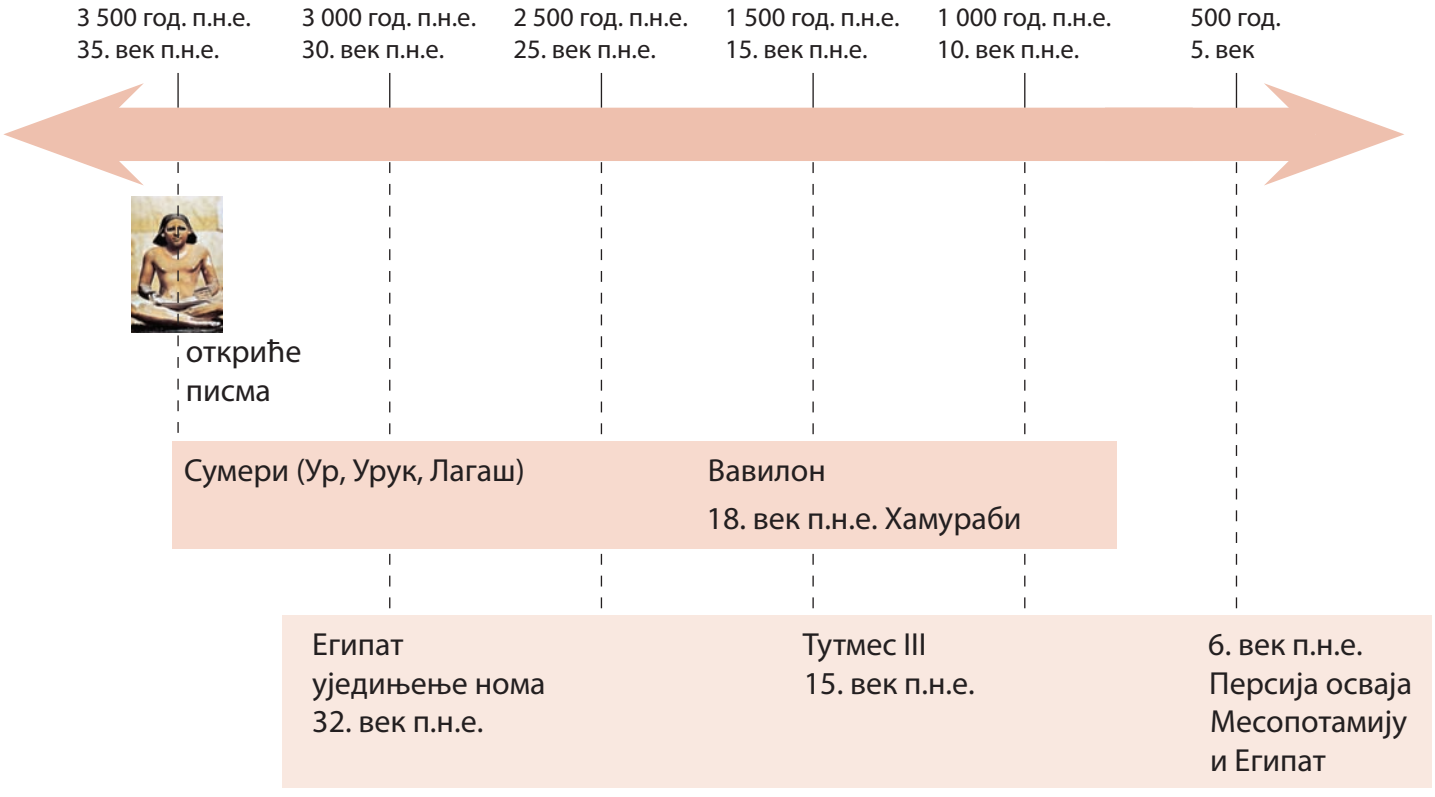

Стуб са Хамурабијевим ликом

Хамурабијев законик је уклесан на каменом стубу и представља један од најстаријих сачуваних писаних закона. Закоником су утврђени права и обавезе становника. За прекршаје су предвиђане веома строге казне. Вавилонска држава је постојала више од хиљаду година.

У 6. веку п.н.е. простор Месопотамије освојили су Персијанци.

Да се подсетимо:
Персијанци су народ који је живео на територији данашње државе Иран.

Месопотамија и Египат на линији времена

4.2.2. Култура народа Старог истока

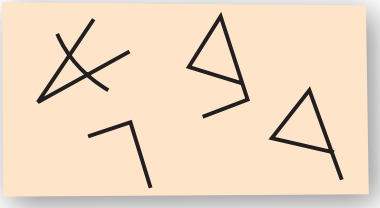
Писмо

Клинасто писмо

Хијероглифи

Фонетско писмо

Писмо је једна од највећих тековина* људског душтва. Појавом писма унапредио се начин споразумевања међу људима.

***Тековина** – достигнуће, оно што су људи створили и што има трајну вредност за будуће генерације.

У проучавању прошлости писмо и писани историјски извори имају велики значај. Записи, натписи, књиге, писма, новине доприносе расветљавању прошлости исто као и предмети и грађевине које је човек направио.

Појава писма у историји човечанства представља границу између два велика раздобља прошлости. Раздобље прошлости пре појаве писма називамо праисторија, а после појаве писма историја.

Прво писмо се појавило **средином 4. миленијума п.н.е.** (око 3500. год. п.н.е.) у Месопотамији. Изумели су га Сумери, а прихватили су га и други народи Међуречја.

Крајем 4. миленијума п.н.е. (око 3000. године п.н.е.) појавило се писмо и у Египту.

Народи Месопотамије и Египћани нису писали словима. Цртали су једноставне сличице којима су означавали предмете и радњу. То писмо је било **сликовно**.

Сликовно писмо народа Месопотамије назива се **клинасто**. Сличице су се урезивале (утискивале) шиљатим штапићем на плочице од мекане глине. Ова „писаљка" је у глини остављала трагове који су личили на клинове. Зато је писмо и названо клинастим. Плочице су се сушиле на сунцу или пекле у пећима како би постале тврде.

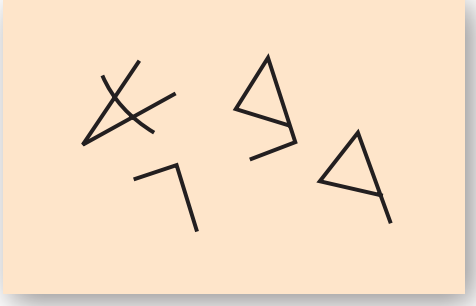

Египатско сликовно писмо Стари Грци су назвали **хијероглифи**. Реч хијероглиф на грчком језику значи „света урезана слова". Египћани су писали на камену (зидовима пирамида и храмова) и на папирусу. Папирус је материјал на коме се писало и који се правио од биљке папирус (врста трске), која расте поред Нила.

Статуа египатског писара

За учење сложеног клинастог и египатског писма било је потребно много времена и напора. Зато је посао писара био изузетно цењен.
Египатски бог месеца Тот, био је заштитник писара и знања.

Поред сликовног писма, у Старом веку, на простору Старог истока, настало је и **гласовно** или фонетско писмо. У гласовном писму сваки глас има само један знак.
Гласовно писмо створили су Феничани, народ који је живео на источној обали Средоземног мора. Били су познати морепловци и трговци. Као пословним људима Феничанима је било потребно једноставно писмо. Њихово писмо се састојало од 22 знака.

Писмо Феничана преузели су Грци и Римљани. Они су га усавршили и пренели другим народима.

Појава писма омогућила је развој **књижевности**. Народи Старог истока оставили су нам разноврсна књижевна дела. Међу њима су познате: Химне боговима, Нилу или сунцу, разне приче, поучне изреке и епови*. Најпознатији еп Старог истока је „Еп о Гилгамешу".
Еп о Гилгамешу је написан клинастим писмом на вавилонском језику. Научници су утврдили да је то сумерски еп који су преузели и преводили други народи Месопотамије. Главни јунаци епа су Гилгамеш, владар града Урука, и његов пријатељ Енкиду.

***Еп** је књижевна врста. Писан је у стиху и опева историјске догађаје и херојске подвиге људи.

Веровање

Сви народи Старог истока, осим Јевреја, веровали су да постоји **велики број богова**.

Да се подсетимо:
Вера у много богова назива се многобоштво или политеизам.

Према многобожачком веровању, богови су управљали природним појавама и силама. Богови су били и заштитници појединих занимања људи. Сви богови нису имали исти значај. Један бог је био врховни или главни. О животу својих богова народи Старог истока су створили разноврсне и маштовите приче. Те приче се називају **митови**.

Стари Египћани су богове представљали у облику животиња или у људском облику, као и у облику људи са главама животиња. Међу боговима у Египту су се издвајали: **Ра, Изида** и **Озирис**.

Ра је био врховни бог, господар свих богова у Египту. Он је био бог сунца. Египћани су бога Ра сматрали заштитником фараона.

Изида је била богиња рађања и стварања у природи. Према предању, она је научила жене да преду, ткају и мељу жито.

Озирис је првобитно био бог природе. Научио је људе да праве вино и хлеб. По легенди*, после смрти је оживео и постао је бог мртвих и господар подземног света Представљан је као мумија.

***Легенда** је прича о измишљеним догађајима или личностима.

4. СТАРИ ВЕК

У Месопотамији значајни богови били су: **Ану, Шамаш** и **Иштар**.
Ану је био бог неба, познат као отац свих богова.
Шамаш је био бог сунца. Поштован је као бог правде. На врху каменог стуба на коме је уклесан Хамурабијев законик, приказано је како цар Хамураби прима законе из руку бога Шамаша.
Иштар је била богиња љубави. Због ратоборне нарави, понекад су је називали „господарицом битака".

Да се подсетимо:
Једнобоштво или монотеизам јесте назив за веру у једног бога.

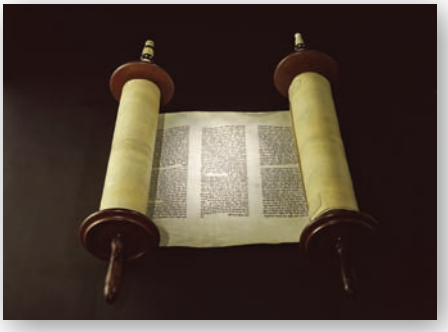

Мојсије

До појаве хришћанства, Јевреји су остали једини једнобожачки народ. Јеврејска вера се назива **јудаизам**, а њихов бог се зове Јахве или Јехова.
Верски, историјски и законски списи Јевреја, као и митови о њима сакупљени су у књизи „Стари завет".

Према Старом завету, преци Јевреја су дошли из Месопотамије и населили се на источној обали Средоземног мора. У потрази за обрадивом земљом, отишли су у Египат. Због сукоба са египатским фараонима, Јевреји су напустили Египат, под вођством Мојсија.

Мојсије је најважнија личност у јеврејској религији и историји. Његово постојање историјска наука није потврдила. По легенди, Мојсије је на брду Синају примио од бога Јехове „Десет заповести", у облику две камене плоче, и предао их јеврејском народу. Због тога се сматра оснивачем јеврејске вере. После дугог лутања по пустињи, Мојсије је довео Јевреје у „обећану земљу".

Тора - верска књига Јевреја

У „обећаној земљи" (данашња држава Израел), Јевреји су почетком 1. миленијума п.н.е. основали државу, са престоницом у Јерусалиму. Најпознатији јеврејски владари били су Давид и Соломон. У Јерусалиму, Соломон је подигао велелепни храм посвећен богу Јехови.

У 1. веку н.е. Римљани су разорили државу Јевреја. После тога, Јевреји су се расељили по целој Европи. У разарању јеврејске државе страдао је и Јерусалим и Соломонов храм. Од Соломоновог храма, до данас је сачуван само Западни зид или Зид плача.

Крајем Старог века, настала је још једна једнобожачка вера, **хришћанство**.

Архитектура

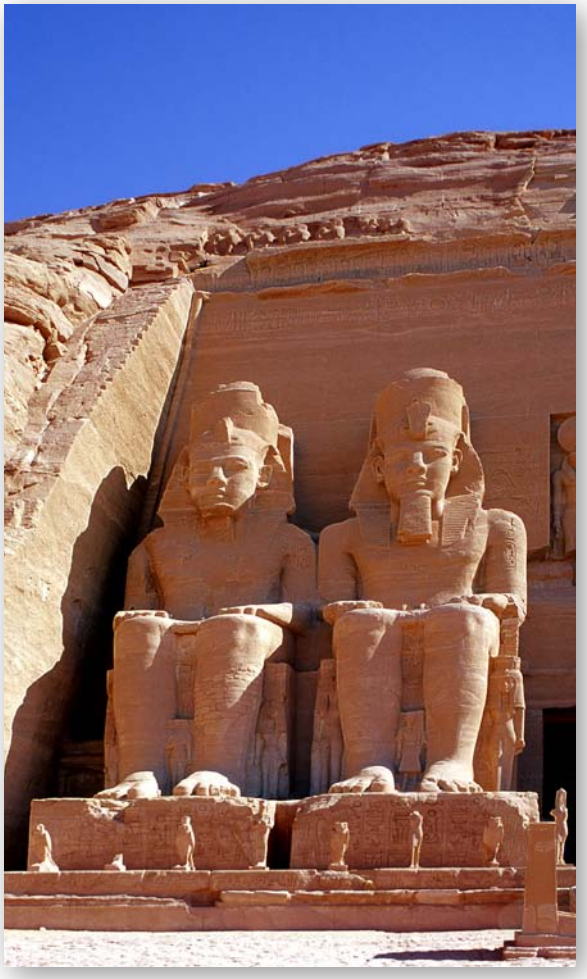
Храмови су сматрани кућама богова. У храму се налазила статуа бога коме је храм био посвећен. Храмом су управљали свештеници који су тумачили вољу богова.

У Египту су се храмови градили од камена и били су украшени стубовима. На стубовима су често били исписани текстови хијероглифима.

У Египту су прве школе отворене у храмовима.

Остаци египатског храма у Луксору

Храм у Абу Симбелу

Храм који је саграђен по налогу фараона Рамзеса II, у Абу Симбелу у Египту, уклесан је у стени. Два пута годишње сунчеви зраци продиру 60 метара дубоко у храм.

***Архитектура** – грчки назив је архитектон, а латински архитектура. Реч означава грађевинарску уметност, начин зидања, распоред и грађење једне грађевине.

У Месопотамији, храмови су грађени од опеке*, јер није било камена. Имали су облик степенасте пирамиде. Међу познатим храмовима на простору Месопотамије били су храм посвећен богу Мардуку, врховном богу Вавилона и храм посвећен богињи Иштар.

Храм богиње Иштар

***Опека** – материјал од печене глине који се користи за градњу кућа, храмова...

Осликана унутрашњост египатске пирамиде

Пирамиде су биле гробнице фараона и данас су симбол градитељства Египта у Старом веку. Пирамиде су грађене од великих камених блокова, како би, по жељи фараона, трајале вечито. Сви радови око градње пирамида обављани су људским рукама. Због тога је била потребна бројна радна снага. Унутрашњи зидови пирамиде били су украшени сликама и рељефима. На њима су представљани богови, фараони и призори из свакодневног живота (жетва, рад занатлија, војници у борби).

Највећу пирамиду подигао је фараон Кеопс, почетком 3. миленијума п.н.е. Пирамида је висока 146 метара. Грађена је око двадесет година.

Кеопсова пирамида

Мумије

Египћани су веровали да постоји живот после смрти (загробни живот). Због тога су сматрали да се тело фараона мора сачувати. То су чинили балсамовањем.

Балсамовање је поступак којим се мртво тело штити од распадања. Уклањају се унутрашњи органи, а остатак се суши помоћу једне врсте соли. Осушено тело омотава се платненим тракама и премазује смолом. Балсамовано тело које се звало **мумија**, стављали су у богато украшен ковчег, саркофаг.

Саркофаг и мумија са телом фараона смештали су се у посебну просторију пирамиде. У ту просторију стављале су се разне драгоцености. Због тога су гробнице фараона привлачиле бројне пљачкаше.

Златна посмртна маска фараона Тутанкамона

Фараон Тутанкамон је владао средином 14. века пре нове ере. Његова гробница је пронађена нетакнута 1922. године.

У гробници је било око 700 предмета: престо од злата и сребра, посуђе, накит, сандуци са одећом, неколико кревета, ћупови са вином, махалице против мува од нојевог перја.

Драгоцености пронађене у Тутанкамоновој гробници данас се чувају у музеју у Каиру у данашњој држави Египат.

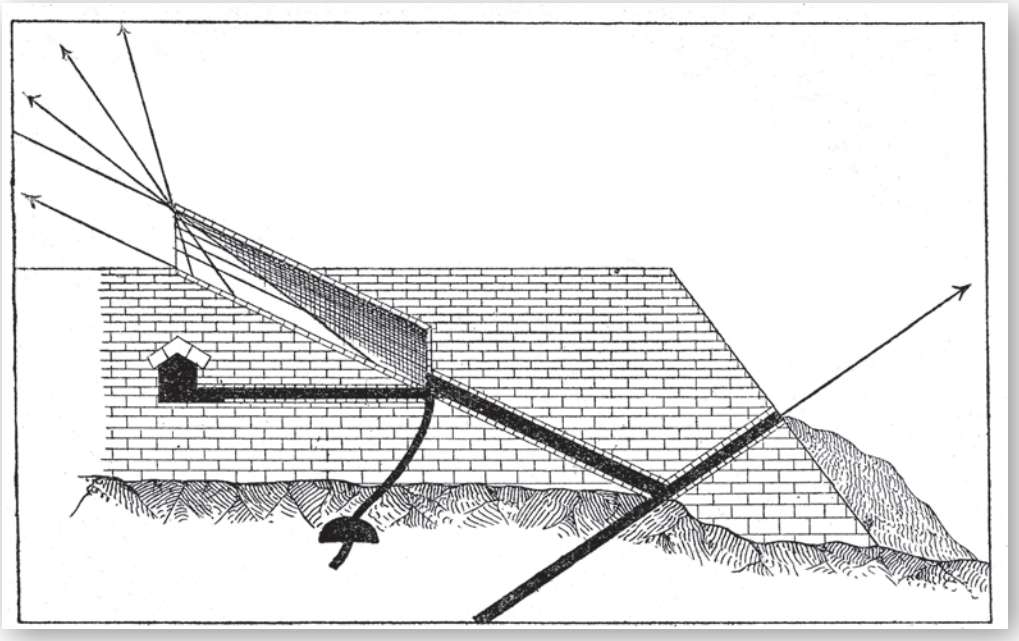

Сфинга

Сфинга је статуа која је имала главу човека и тело лава. Задатак сфинге је био да чува улазак у храм и пирамиду.

Науке

Народи Старог истока су дошли до првих научних сазнања. Развијале су се оне науке које су биле везане за свакодневне потребе.
За градњу храмова, пирамида и других грађевина, било је неопходно извршити прорачуне. Тако је почела да се развија **математика**. Мерење земљишта после поплава допринело је развоју **геометрије**. Балсамовање умрлих користило је упознавању људског тела. Тиме су положене основе за развој **медицине**. Посматрање кретања небеских тела (планета и звезда) било је значајно за одређивање времена поплаве. То је означило почетак **астрономије**.

Прорачуни за изградњу пирамида

Слике из свакодневног живота старих Египћана

У старом Египту **породица** је имала велики значај. Мушкарац се старао о издржавању породице, а жена је водила бригу о домаћинству и васпитању деце. Богатим женама су у кућним пословима помагале служавке, а око деце дадиље. Жене из сиромашних средина су све послове обављале саме.

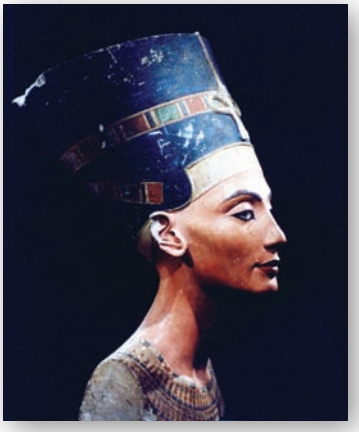
Египћани су улазили у брак врло млади. Брак су обично уговарали родитељи. Породице су биле бројне. У кући је обично живело више генерација.

Египатске жене праве парфеме

У старом Египту жене су уживале велико поштовање и имале су посебан положај, како у породици, тако и у друштву. Иако су се старале о деци и домаћинству, жене су могле да раде и друге послове. Жене из богатих породица могле су да буду и лекарке и свештенице. Поред тога бавиле су се музиком, плесом, правиле су парфеме.

Жене су се одевале у једноставне и скромне хаљине од лана или од лагане и танке тканине. Богате жене украшавале су одећу скупоценим и раскошним накитом. Обућа су им биле сандале од танке коже, са ђоновима од папируса.

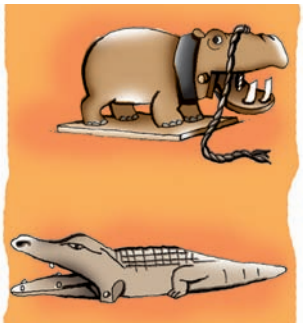

Краљица Нефертити

Жене старог Египта су могле бити и владари. Прва владарка је била краљица Хатшепсут. Жена је била и последњи владар Египта – краљица Клеопатра.

Египћани су децу сматрали великим богатством и божјим даром. Зато су имали много деце. Било је уобичајено да се **деца** баве пословима својих родитеља. Тако су се деца од малих ногу спремала за одређено занимање.

Школовање није било ни обавезно ни бесплатно. Школе су се плаћале производима (храном, пићем, металом, дрветом). Углавном су се школовала деца из богатих породица. Школу су похађала само мушка деца. Мало жена је знало да чита и пише. Само девојчице које су потицале из владарских породица училе су да читају и пишу. Школе су се налазиле у храмовима. У њима се учило писање, читање, рачунање, цртање и религија. Учење је често било праћено кажњавањем ученика батинама. Децу из појединих богатих породица подучавали су приватни учитељи.

Играчке

Дечје игре су биле разноврсне. Дечаци су се играли „прескакања јарца“ – два дечака седну један преко пута другог, испружених руку и ногу – остали их прескачу. Играли су се и трке на коленима, држећи се рукама за стопала. Девојчице су волеле игре лоптом. Деца из богатих породица су имала играчке. Оне су се правиле од дрвета и печене глине. Омиљене играчке су биле лутке, као и покретни крокодили и нилски коњи који „шкљоцају зубима“.

Дечје игре

Староегипатски музички инструмент

Египћани су се забављали на разне начине. Омиљена забава су били песма и плес, уз пратњу свирача. Постојали су бројни и разноврсни музички инструменти: цитра, леут, добош, удараљке и разне врсте харфи.

Река Нил је пружала Египћанима вишеструку забаву. Пецали су, купали се и пливали. Мушкарци су се понекад играли тако што су покушавали да једни друге оборе дугим моткама из чамаца у воду. Дешавало се да се из ове игре изроди права туча. Лов у пустињи је била забава богатих људи. Највише су ловили антилопе, газеле и нојеве, због скупоценог перја.

Међу Египћанима је била популарна игра која се звала „сенет". Играла се премештањем фигура по одређеним правилима на правоугаоној табли подељеној на квадратна поља.

Игра „сенет"

Богати људи су приређивали свечане пријеме. За такву прилику куће су се посебно украшавале цвећем. Трпеза је била богата и разнолика. Састојала се од разних врста меса (гуске, патке, препелице), фине рибе печене на жару, разноврсног воћа (смокве, нар, лубенице, урме) и слаткиша. Пило се пиво и вино. Угледне госте су забављали музичари свирком и песмом, а играчице плесом.

4.2.3. Провери колико знаш

1. Прочитај текст и у њему нађи одговор на питање:

Где су настале прве државе и писмо? _____

„Народи Старог истока живели су на подручју око великих река и на источној обали Средоземног мора. У историји, **Стари исток** означава територију североисточне Африке и делова Азије (јужне, југоисточне и југозападне). На том простору основане су прве познате државе света. Народи Старог истока су изумели писмо и оставили прве писане трагове о свом постојању. Они су први познати народи из прошлости људског друштва."

2. На црти испод карте напиши назив области.

_____

_____

3. Коју је улогу у Египту имао фараон?

_____

4. Ко је чинио друштво у државама Старог истока

_____

5. Подвуци три народа која су имала велики значај за историју Старог истока и човечанства.

• Сумери • Маје • Грци • Вавилонци • Египћани

6. На слици је приказан владар Вавилонског царства. Он је у 18. веку. п.н.е. написао закон. Тај закон представља један од најстаријих сачуваних писаних закона. На линији напиши како се зове владар на слици:

_____

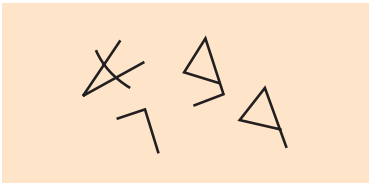
7. На линији испод слике напиши назив писма:

_____

_____

_____

8. На црти испод слике напиши шта је на слици:

_____

_____

_____

9. На линијама поред појма напиши њихово објашњење:

а) нома _____

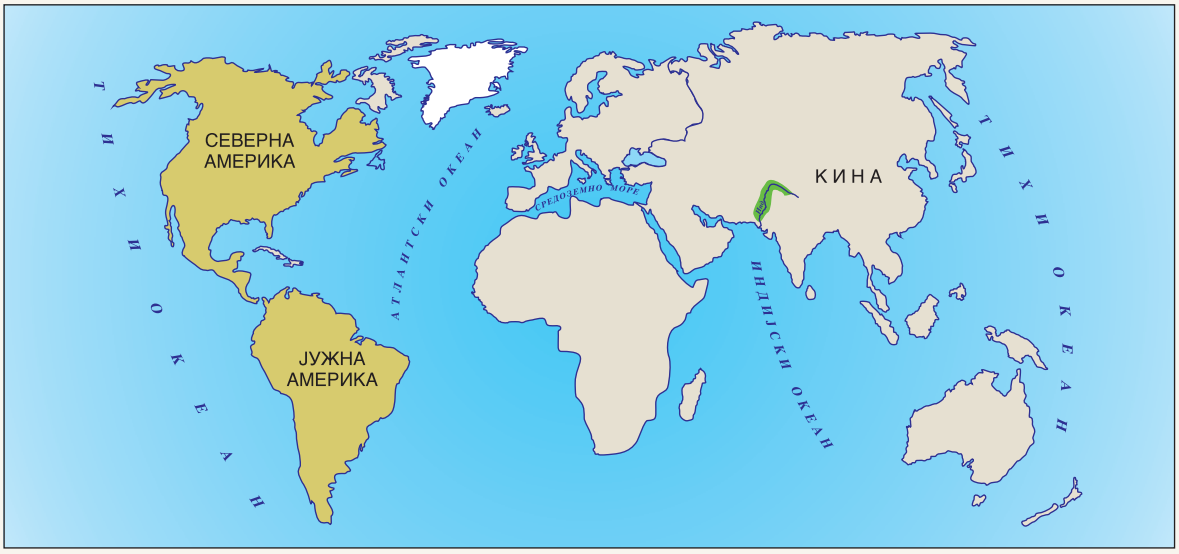
б) фараон _____

в) Међуречје _____

10. У табелу испод века унеси назив народа или владара који је у датом веку освојио Египат.

у 6. веку пре нове ере	у 4. веку пре нове ере	у 1. веку пре нове ере

АКО ЖЕЛИШ ДА ЗНАШ ВИШЕ

Долина Инда

Долина Инда (у данашњем Пакистану) била је веома плодна. Плодну долину населили су земљорадници око 2500. године п.н.е. Копали су канале који су им служили за наводњавање и спречавање поплава. Прва насеља која су подизали прерасла су у градове. Најмоћнији град био је Харапа. У граду је постојала тврђава. У тврђави су постојали храмови, јавна купатила са централним грејањем, палате са великим дворанама.

Харапа као и други градови у долини Инда грађени су плански. Дуж улица су се налазиле куће грађене од цигле и са терасама. Како би се заштитили од влаге и зиме, људи су своје куће премазивали смолом. У градовима су постојали водовод и канализација.

Развитак градова је прекинут природним непогодама (земљотрес и поплаве) око 1700. године п.н.е.

Остаци града у Индији

Први становници Америке

У Јужној Америци, на подручју планине Анда, у држави Перу око 6000. године п.н.е. појавила су се насеља ловаца и сакупљача. Око 3500. године п.н.е. на овом простору развијају се села чије се становништво бавило риболовом. У унутрашњости се становништво бавило узгајањем памука, а касније и кукуруза. Обрада земље и познавање система за наводњавање омогућили су добре приносе.

Крајем II миленијума п.н.е. на америчком континенту појавиле су се две културе. Народ Чавин је у планинском подручју Анда развијао своју културу. Градили су храмове, а најпознатији је био Чавин де Хуантар подигнут у 9. в. п.н.е. Имао је облик латиничног слова У. У централном делу храма било је светилиште. Централно место светилишта заузимала је камена скулптура. Скулптура се називала Ланзон („бог који се смеје") и представљала је људско тело са мачјом главом.

У Северној и Централној Америци око 15. века п.н.е. био је познат народ Олмеци. Један од главних центара Олмека био је Ла Вента. Ла Вента је насеље у коме су живели рибари, трговци, сељаци и занатлије. Куће су градили од дрвета и покривали су их сламом. Хранили су се рибом, житарицама и корњачама.

Пирамида у Мексику

Остаци града Мачу Пикчу у Перуу

Кинески зид

Најпознатија грађевина Кинеза у Старом веку био је Кинески зид. Саграђен је крајем 3. века пре нове ере од камена и опеке ради заштите од освајача. Кинески зид је једина грађевина на земљи која се види из свемира. Кинески зид је дуг око 2450 километара.

О пирамидама

Крајем 18. века Египат је за Европљане представљао тајанствену земљу. Прошлост Египта била је позната само по делима античких писаца Херодота, Плутарха, Страбона. Путници који су се враћали из Египта причали су о споменицима у пустињама, о текстовима исписаним чудним знаковима.

Крајем 18. века Наполеон Бонапарта се спремао за велики војни поход. Наполеон се спремао за освајање Египта и Индије. Освајање Египта за Наполеона је значило и почетак проучавања прошлости и културе ове државе. Због тога је поред војника у Египат повео и научнике.

У Египту су велико интересовање научника изазвале пирамиде. Оне представљају гробнице фараона. Херодот је записао да су се у просеку градиле око 20 година. По Херодоту, за пренос грађевинског материјала било је ангажовано око 100 000 сељака, а поред њих на изградњи пирамида радило је и око 4 000 занатлија – зидара, клесара, вајара.

У хијероглифским натписима сачувано је како су пирамиде грађене: „Камени блокови су из оближњих каменолома довлачени Нилом, а затим су на саоницама вучени дуж вештачке косине која је подизана или продужавана у односу на напредовање изградње пирамиде. Да би се смањило трење траса је поливана водом, тако да су саонице лако клизиле по блату. Клесари су камене блокове уклапали тако што су све до тренутка спајања блокова остављали малу платформу на коју су, висећи над провалијом, могли да се ослоне ногама. Био је то веома мукотрпан рад и изискивао је много људских жртава. Масе радника, под бичем надзорника, напорно су радиле на (...) пустињском сунцу (...)

Те грађевине, намењене за уточиште краљевских мумија, биле су израз божанства фараона и, по њиховом веровању, служиле су им као степениште по коме су се враћали на небо. Зато су најстарије пирамиде имале облик степеница и тек касније су, из још необјашњивих разлога, добијале глатке зидове. О тој мистичној намени пирамида сведоче нађени папируси где се налази и овакав стих: Градимо за њега (фараона) степениште, да би могао да ступи на небо."

(З. Косидовски, Кад је Сунце било бог, Београд 2002, стр. 115)

4.3. СТАРА ГРЧКА

4.3.1. Најстарији период грчке прошлости

Крит
Микена
Колонизација

Током 2. миленијума п.н.е. (између 20. и 10. века п.н.е.) грчка племена су населила јужни део Балканског полуострва. Пре њиховог доласка, на простору старе Грчке живео је народ Пелазги. Временом, грчка племена и староседеоци су се помешали и стопили. У време досељавања грчка племена су живела у родовском друштву. У историји су позната четири грчка племена: **Ахајци, Јонци, Еолци и Дорци**.

Стара Грчка

Карта данашње Грчке

Простор старе Грчке је са три стране окружен морем а са севера је повезан копном. Грчка је углавном планинска земља. Земљишта за земљорадњу је било мало, али су постојали услови за сточарство. Клима је била погодна за развој виноградарства и воћарства. Поред тога, становништво се бавило занатством и трговином. Захваљујући мору, разуђеној обали и бројним острвима Грци су били добри морепловци

Стари Грци никада нису створили јединствену државу. Живели су подељени у бројне засебне државе. Иако нису имали јединствену државу, Грци су говорили истим језиком и поштовали исте богове. Веровали су такође да потичу од истог претка – Хелена. Због тога су своју земљу називали **Хеладом**, а себе **Хеленима**. Име Грци дали су им Римљани.

Микена и Крит

Микена

Микена се налази у јужном делу Грчке, на Пелопонезу. Пелопонез су населили Ахајци, грчко племе, и основали су неколико краљевина. Најзначајнија ахајска краљевина је настала око града Микене.

Ахајци су били творци најстарије грчке културе. По граду Микени, култура је названа **микенска култура**.

Микена је била ограђена дебелим и великим каменим блоковима. Потомци старих Грка су сматрали да нису могли да их сагради људи. Веровали су да су микенске зидине направили киклопи. Киклопи су према легенди дивови са једним оком. Изнад главног улаза у Микену налазио се рељеф са приказом два лава. Због тога је назван „Лавља врата".

„Лавља врата" у Микени

Златна маска микенског владара

Ахајски златари су правили разноврсне предмете од злата. Међу њима је посебно позната посмртна златна маска једног микенског владара.

Велики утицај на Ахајце, односно микенску културу, имали су становници Крита. Пре доласка Грка, на Криту је постојала развијена култура.
Острво **Крит** се налази у источном делу Средоземног мора. Тај простор представља раскрсницу путева који повезују три континента – Азију, Африку и Европу.
Море је штитило Крит од освајача и његовим становницима обезбедило дуже периоде мира. То је допринело стварању богате културе

Карта Крита у Средоземном мору

У 3. миленијуму п.н.е. на Криту је постојало неколико мањих самосталних краљевина. Ујединио их је владар града Кнососа, средином 2. миленијума п.н.е. Тада су држава и култура Крићана доживели највећи процват. Критска краљевина се одржала до око 1450. године п.н.е.

Владарска палата у Кнососу је имала велики број ходника и просторија које је повезивало пространо двориште. Унутрашње зидове палате украшавале су фреске и обојени рељефи.

Владарска палата у Кнососу

Према легенди, у палати у Кнососу је живело чудовиште Минотаур. Имао је људско тело, а главу бика. Минотаур је био син краљице Пасифеје, жене критског краља Миноса и бога мора Посејдона. Краљ Минос је одлучио да сакрије Минотаура. Наредио је да се сагради грађевина Лавиринт и да се Минотаур у њу затвори. Лавиринт је имао много ходника и просторија. Ко би се нашао у њему, не би успео да нађе излаз.
Краљ Минос је наметнуо обавезу Атињанима да сваке године у Кнос шаљу седам младића и седам девојака, којима се Минотаур хранио. Грчки јунак Тезеј, син атинског краља Егеја, одлучио је да ослободи своје суграђане ове тешке обавезе. Дошао је у Кнос, ушао у Лавиринт и убио Минотаура.
Тезеју је помогла Аријадна, ћерка краља Миноса, која се заљубила у грчког јунака на први поглед. Дала му је клупко конца које је он одмотавао на путу до Минотаура. Пратећи конац на повратку, Тезеј је успео да изађе из Лавиринта.

Фреска из Кнососа

Ћупови из Кнососа

Ахајци су водили неколико освајачких ратова, од којих су посебно значајна два: против Крита и против Троје.
У 15. веку п.н.е. (око 1450. године п.н.е.) Ахајци су освојили Крит, али нису уништили његову културу. Прихватили су културу Крићана и даље је развили.

Троја је била велики и богати град на северозападној обали Мале Азије. Привучени њеним богатством, Ахајци су освојили и опљачкали Троју почетком 12. века п.н.е. Тројански рат је опеван у епу „Илијада". Верује се да је његов творац грчки песник Хомер. Еп је назван Илијада по грчком називу за Троју, Илион.
Хомерова прича о рату између Ахајаца и Троје садржи велики број измишљених личности и догађаја. Према легенди, Ахајци су опседали Троју десет година, али нису могли да је заузму јер је била опасана јаким зидинама. На крају су ипак освојили Троју, али преваром. Ахајци су направили великог дрвеног коња, у њега сакрили одабране ратнике и оставили га под зидинама Троје. Остали ахајски војници су отпловили, правећи се да напуштају даље ратовање. Тројанци су веровали да је коњ поклон боговима и увукли су га у град. Током ноћи, Ахајци који су били сакривени у коњу изашли су из њега, отворили врата Троје и пустили остале војнике у град. Тако су Ахајци освојили, опљачкали и разорили Троју.

Развој микенске културе прекинут је досељавањем **Дораца**. Они су били грчко ратничко племе и наоружани оружјем од гвожђа. Крајем 12. века п.н.е. и почетком 11. века п.н.е. Дорци су покорили ахајске краљевине и разорили њихове градове. Уништена су многа достигнућа микенске културе.
Доласком Дораца почео је нови период у прошлости Грка. Поред археолошких остатака, о том периоду говоре Хомерови епови „Илијада" и „Одисеја". Због тога период од 11. до 8. века п.н.е. називамо **Хомерско доба**.

Колонизација

Стари Грци нису живели само на простору који су првобитно населили. Они су напуштали своје градове и оснивали **насеља изван домовине**. Нова насеља звала су се **колоније**. По колонијама, процес насељавања назива се колонизација. Реч колонија настала је од латинске речи colere што значи обрађивати земљу. То показује да је главни разлог колонизације била потреба за земљиштем погодним за земљорадњу. Колоније су оснивали људи који су тражили плодну земљу у новим крајевима. Колоније су насељавали и занатлије и трговци. Надали су се да ће у новим крајевима више зарадити и наћи нови простор за продају. У периоду од 8. до 6. века п.н.е, Грци су основали велики број колонија на обалама Средоземног и Црног мора.

Простор грчке колонизације

Највећи број грчких колонија налазио се у јужној Италији и на Сицилији. Због бројног грчког становништва, јужна Италија је названа Велика Грчка.
Колоније су биле независне од градова из којих су дошли исељеници, али су одржавале везе са њима. Временом колоније су постале значајни привредни и трговински центри. Преко колонија се преносила култура старих Грка народима Средоземља.

4.3.2. Грчки полиси Спарта и Атина

Полис
Демократија
Аристократија

На простору Старе Грчке никада није настала јединствена држава, већ много малих држава. Називале су се **полиси**. Полиси су били градске државе или градови-државе. Обухватали су град и околину града. Настали су уједињавањем сеоских насеља око утврђеног града. Прошлост Грка је била испуњена честим ратовима између полиса. Они су се удруживали само када би им запретили спољни непријатељи.
Слободни становници полиса били су подељени на аристократе и народ. Аристократи су имали власт, односно управљали су полисима. Народ није имао права да учествује у управљању државом. Аристократи су настојали да власт задрже само за себе. Због тога је народ повео борбу, са циљем да постане равноправан са аристократима. У неким полисима је победила аристократија, а у неким народ.
У полисима у којима је аристократија очувала власт успостављено је аристократско уређење.

Да се подсетимо:
Реч **аристократ** потиче од грчке речи „аристос", што значи најбољи, најугледнији, и речи „кратеин" што значи владати.

У полисима у којима је победио народ успостављено је демократско уређење. Реч демократија значи власт (владавина) народа. Настала је од грчких речи демос што значи народ, и кратеин што значи владати.
У свим грчким полисима било је много робова. Они су били главна радна снага.

Да се подсетимо:
Робови су водили порекло од ратних заробљеника и дужника. Деца робова су и сама постајала робови.

Два највећа и најзначајнија грчка полиса били су Спарта и Атина. Између њих су по много чему постојале бројне разлике.

Спарта – полис ратника

Полис Спарта се налазио у области Лаконија на југу Пелопонеза. Спарту је основало грчко племе Дорци. Становништво Спарте се претежно бавило земљорадњом.
Спартанци су од детињства обучавани и васпитавани да постану издржљиви и храбри војници. Због тога се каже да је Спарта била војничка држава.

Друштво Спарте су чинили **спартијати, перијеци** и **хелоти**. Спартијати су били аристократи, перијеци народ, а хелоти робови. Хелоти су били власништво државе.

ДРУШТВО СПАРТЕ

- спартијати – аристократи
- перијеци – покорен народ
- хелоти – робови

Спартом су управљала **два краља**, који се на грчком називају базилеуси. Они су управљали заједно са већем које је било састављено од угледних старих аристократа. **Веће стараца** се звало герузија. **Народну скупштину** у Спарти чинили су само пунолетни спартијати.

УРЕЂЕЊЕ ДРЖАВЕ У СПАРТИ

- базилеуси – два краља
- герузија – веће стараца
- народна скупштина – спартијати

Државом су управљали само аристократи. Због тога је државно уређење Спарте било **аристократско**.

Атина – колевка демократије

Атина се налази на полуострву Атика. Основало ју је грчко племе Јонци и била је њихов најзначајнији полис. Становништво Атине се бавило занатством, трговином и земљорадњом.
У Атини се развила богата култура и полис је постао центар уметника, књижевника и научника.

Друштвене групе у Атини су биле: **еупатриди** (аристократи), **демос** (народ) и **робови**. Робови су припадали господару, појединцу.

ДРУШТВО АТИНЕ
- еупатриди – аристократи
- демос – народ
- робови

***Реформа** – промена уређења државе или друштва

Борба атинског демоса да учествује у управљању државом почела је у 6. веку пре нове ере и трајала је око 150 година (један и по век). Борба није вођена оружјем, већ постепеним реформама*.

Током времена, сви слободни и пунолетни мушкарци, грађани Атине, добили су право да учествују у управљању државом. Није било битно да ли су припадали еупатридима (аристократама) или демосу (народу). Жене, странци и робови нису имали право да управљају државом.
Државно уређење у Атини је било **демократско** због тога што је државом управљао демос у Народној скупштини.

Да се подсетимо:
Реч демократија потиче од грчке речи „демос" што значи народ, и „кратиа" што значи владавина. Дослован превод значи: владавина народа.

Народна скупштина је имала **највишу власт**, односно главну улогу у управљању државом. Скупштину су чинили сви слободни грађани Атине. Скупштина је доносила законе, бирала државне службенике, одлучивала о питањима рата и мира, судила је за тешке прекршаје (на пример за издају). Даљим реформама, за сваку државну службу је уведена плата. Тако је и најсиромашнијим припадницима демоса омогућено да учествују у управљању државом.

НАРОДНА СКУПШТИНА
(чине је слободни мушкарци)

- доноси законе
- бира људе који управљају државом, државне службенике
- одлучује о рату и миру
- суди

Златно доба Атине

Средином 5. века п.н.е. Атина је доживела велики процват и била на врхунцу моћи.
Најзначајнија личност Атине био је **Перикле**. Он је био велики државник, способан војсковођа и добар говорник. За време владавине Перикла подигнуто је много познатих грађевина и споменика. Тада су настала и бројна уметничка дела. Атинска лука Пиреј је повезана са градом дугим зидовима. Напредовали су занатство и трговина.
Због тога се тај период назива „златно доба" Атине.

Перикле

4.3.3. Грчки свет у 5. веку п.н.е.

Грчко-персијски ратови
Пелопонески рат

У 5. веку п.н.е. на простору старе Грчке одиграла су се два различита рата: Грчко-персијски рат и Пелопонески рат. У Грчко-персијском рату Персија је покушала да освоји Грчку. У Пелопонеском рату грчки полиси су ратовали између себе.

Грчко-персијски рат

На западној обали Мале Азије налазио се велики број грчких градова. Када је Персија освојила Малу Азију, под њену власт су дошли и грчки градови на малоазијској обали. У жељи да врате слободу, они су дигли устанак против персијске власти. Познат је под називом **Јонски устанак**. Иако је Атина послала помоћ Грцима у Малој Азији, Персија је угушила устанак. Јонским устанком су почели грчко-персијски ратови.

Карта Грчке и грчких градова на западној обали Мале Азије

Персија је била велика и моћна држава у Азији. Покорила је многе народе Старог истока.

Да се подсетимо:
у 6. веку пре нове ере Персија је освојила Египат и Месопотамију

У жељи да прошири своје поседе, Персија је одлучила да освоји Грчку. Опасност од страног непријатеља удружила је грчке полисе.

Рат између грчких полиса и персијске државе вођен је током прве половине 5. века п.н.е. У току педесет година ратовања било је много битака, од којих су најзначајније битка на Маратонском пољу и битка у Термопилском кланцу.

На Маратонском пољу 490. године п.н.е. (5. век п.н.е.) сукобиле су се персијска и атинска војска. Персијска војска је стигла преко Егејског мора до обала Атике. Искрцала се на Маратонском пољу, где их је сачекала атинска војска. Дошло је до велике битке у којој су победили Атињани.
Након битке, атински војници су послали гласника да грађане Атине обавести о победи. Он је претрчао пут од Маратонског поља до Атине, који износи 42 км. Пренео је вест о победи и умро исцрпљен трчањем. У знак сећања на његов подвиг, на модерним Олимпијским играма уведена је атлетска дисциплина **„маратон“**, која и данас постоји.

Маратонац

У Термопилском кланцу 480. године п.н.е. (5. век п.н.е.) сукобили су се Персијанци и удружена војска грчких полиса. Командант грчке војске је био спартански краљ Леонида.

Термопилски кланац је уски пролаз из северне у средњу Грчку. Ту се одиграла велика битка у којој се прославила спартанска војска.
После неколико дана битке, грчки војници су сазнали да ће бити опкољени. Краљ Леонида је тада наредио грчким војницима да се повуку. На бојном пољу остао је само он са одредом од 300 спартанских војника. Иако су се борили храбро, изгубили су и битку и животе.

У наставку рата, Персијанци су доживели неколико пораза и повукли су се из Грчке. Тиме је Грчко-персијски рат завршен. Грчки полиси су сачували слободу.

Споменик Леониди

Пелопонески рат

Пелопонески рат су водили грчки полиси између себе у другој половини 5. века п.н.е.

После рата Грка и Персијанаца Атина је постала водећи полис у грчком свету у 5. веку п.н.е. Спарта је такође желела водећу улогу међу грчким полисима. Супарништво између Атине и Спарте око превласти у грчком свету довело је до рата.
Неки грчки полиси били су савезници Атине, неки савезници Спарте. Савезници Атине били су окупљени у Атинском поморском савезу, а савезници Спарте у Пелопонеском савезу. Спарта је имала јаку копнену војску и превласт на копну. Атина је имала велику флоту и превласт на мору.

Преломни догађај у Пелопонеском рату, била је Сицилијска експедиција. Тако је назван поморски поход Атине на Сицилију са намером да је освоји. Када је Атина извршила опсаду Сиракузе, најмоћнијег града на острву, у помоћ Сиракужанима дошла је Спарта. Атинска војска је поражена у неколико битака и на копну и на мору. Заробљени Атињани су осуђени на неколико месеци рада у каменоломима, а затим су продани у ропство.

Рат између Атине и Спарте је трајао 27 година. Завршен је победом Спарте. Пелопонески рат је ослабио грчке полисе. Док су Грци ратовали између себе, јачала је држава Македонија.

Стара Грчка на линији времена

4.3.4. Култура старе Грчке

Стари Грци су створили богату културу која је имала велики утицај на развој европске и светске културе. У свим областима културног стваралаштва Грци су створили дела чија је вредност непролазна.

Веровање

Стари Грци су веровали у велики број богова.

Да се подсетимо:
веровање у много богова назива се многобоштво или политеизам

Зевс је био врховни бог, господар богова и људи, бог грома и олује

Атина је била богиња мудрости и заштитница града Атине

Аполон је био бог светлости, заштитник уметности, најлепши међу боговима

Хера је била Зевсова жена, богиња неба, заштитница жена и брака.
Посејдон је био бог мора.
Дионис је био бог вина и весеља.
Афродита је била заштитница љубави и симбол женске лепоте.
Хад је био бог подземног света.

За старе Грке богови су били бесмртни и имали су натприродну снагу. Стари Грци су замишљали да богови изгледају као људи. Веровали су да богови живе на планини Олимп у северној Грчкој.
Богови су били омиљена тема грчких уметника и писаца.

О постанку, животу и делима богова настале су бројне приче, **митови**. Поред богова, у митовима се јављају разна бића: хероји, сирене, кентаури.
По грчкој митологији, хероји су полубогови, деца богова и обичних људи.
Скуп прича о грчким боговима и другим бићима назива се грчка **митологија**.

Кентаур је полукоњ, получовек

У грчкој митологији **сирене** су биле бића која су имала женску главу а тело птице. Према данашњем значењу сирена је пола жена, пола риба

Олимпија

Олимпијске игре

Стари Грци су у част богова приређивали разне свечаности и такмичења. Олимпијске игре су биле најпознатије спортско такмичење. Игре су се одржавале сваке четврте године у част бога Зевса у Олимпији, граду у западном делу Пелопонеза.

Грци су се такмичили у трчању, бацању копља и диска, рвању, боксу, вожњи двоколицама

Победници су као награду добијали венац од маслинових гранчица

Олимпијске игре су биле општегрчка свечаност која је окупљала такмичаре из свих крајева грчког света. За време игара прекидали су се сви сукоби међу полисима.
Прве олимпијске игре одржале су се 776. године п.н.е. (8. век п.н.е.).

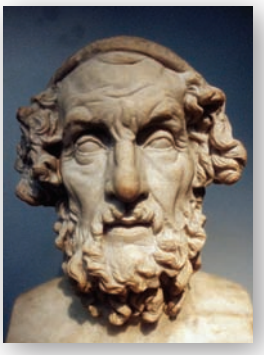
Филозофија, науке, књижевност

У Грчкој је било учених људи који нису прихватали митске приче о постанку света и појавама у природи. Постанак света и појаве у природи они су покушали да објасне на други начин. Из тежње мудрих људи да објасне постанак света и природне појаве настала је **филозофија***. Најпознатији грчки филозофи су били Сократ, Платон и Аристотел.

***Филозофија**
у преводу значи љубав према мудрости

Да се подсетимо:
први грчки историчар био је Херодот, назван „оцем историје“

У старој Грчкој развиле су се многе природне и друштвене **науке**. Омиљена друштвена наука је била **историја**. Најпознатији историчари били су Херодот и Тукидид.
Херодот је написао дело „Историја“ у коме је описао прошлост источних народа и део Грчко-персијског рата. Тукидид је написао дело „Историја Пелопонеског рата“.
Од природних наука код Грка су се највише развиле **математика** и **медицина**. Водећи математичар био је Питагора. Најпознатији грчки лекар био је Хипократ.

Хомер

Грци су створили писмо које се зове **алфабет**. Назив писма потиче од првих слова алфа и бета. Алфабет је гласовно писмо у коме сваки глас има један знак. Грчки алфабет се развио из феничанског писма.
Грчки писци су писали **епска дела, лирске песме и драме**. Најпознатија епска дела су „Илијада“ и „Одисеја“, које је испевао Хомер. У „Илијади“ је описан рат између Грка и Тројанаца. У „Одисеји“ је описано десетогодишње путовање грчког јунака Одисеја који се враћао кући после Тројанског рата.

Дионисово позориште у Атини

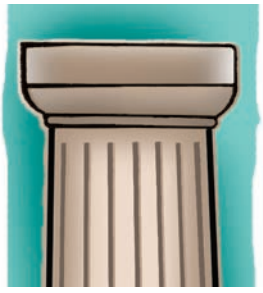
Грчка драма се развила из свечаности у част Диониса бога вина и веселља. У почетку се играло на тргу, а касније су зидана **позоришта** под отвореним небом.
Глумци су могли бити само мушкарци. Они су играли и мушке и женске улоге. На лицима су носили маске које су изражавале различита расположења.

Архитектура, вајарство, сликарство

Да се подсетимо:
храмови су грађевине посвећене боговима

Најзначајније грађевине старих Грка били су **храмови**. Храм је имао правоугаони облик. Са свих страна је био окружен стубовима који су носили кров. Према начину израде стуба, у грчком градитељству су постојала три стила: дорски, јонски и коринтски

Дорски стуб

Јонски стуб

Коринтски стуб

Остаци познатих храмова сачувани су на Акропољу у Атини.

Атински Акропоље

Партенон – храм посвећен богињи Атини у Атини

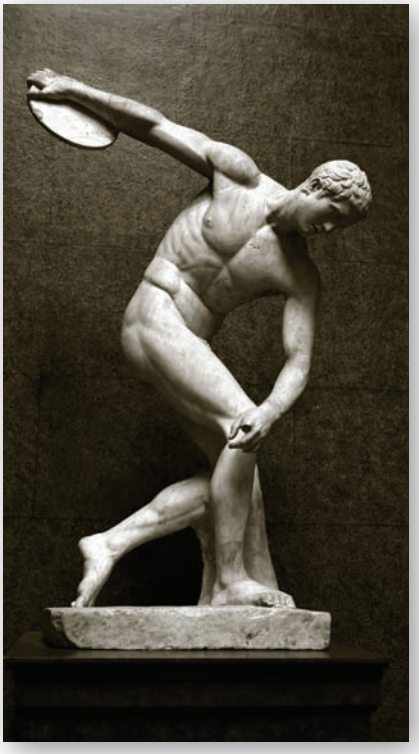

Ерехтеион – храм посвећен богу Посејдону у Атини

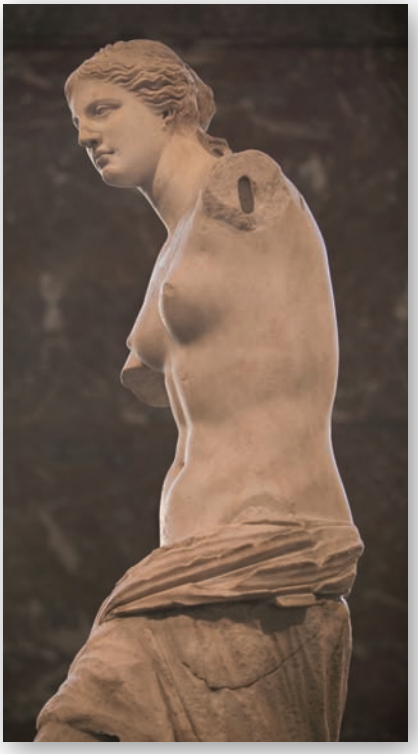
Грчки **вајари** су приказивали људско тело у покрету. Најзначајнији вајар био је Фидија. Његова најпознатија дела су велике статуе бога Зевса у Олимпији и богиње Атине у Партенону. Грчки вајари су правили статуе од мермера, бронзе и дрвета.
Поред Фидије познати вајари били су Мирон и Поликлет.

Статуа богиње Атине

Бацач диска

Милоска Венера

Грчка осликана ваза

Трагови **сликарства** старих Грка сачувани су само на вазама и посудама од керамике. На њима су сликане геометријске шаре и призори из митологије и свакодневног живота. Сликарска дела Старих Грка нису сачувана. О њима сазнајемо на основу описа писаца из тог доба.

Слике из свакодневног живота старих Грка

Жена у Атини

Живот жена у Атини се веома разликовао од живота мушкараца. Мушкарци су већи део времена проводили изван куће. Обављали су различите послове и међусобно се дружили.

Жене су време проводиле углавном у кући. Водиле су домаћинство, бринуле о деци и надгледале рад кућних робова. Слободно време жене су проводиле у посебном делу куће, који се звао гинекеја. Од сваке жене, била она богата или сиромашна, очекивало се да зна да преде, тка и шије. Жене су из куће излазиле углавном само у празничне дане. Удавале су се врло младе, а мужа није бирала жена, већ њен отац. Жена је била подређена прво своме оцу, а после удаје мужу.

Школа у Атини

У школу се полазило са шест или седам година. Школовала су се само мушка деца. У школама се учило читање, писање, рачунање, музика и гимнастика. Под музиком се подразумевало песништво, певање и свирање на флаути или лири. У оквиру гимнастике вежбали су рвање, трчање, скакање и бацање копља. Свака школа је имала неколико учитеља. Дечаци из богатијих породица имали су педагога – роба који је био задужен да дечака води у школу и прати његово образовање.

Девојчице у Атини нису ишле у школу. Мајке су их код куће училе да преду, ткају и воде домаћинство. Само су девојчице из богатих породица имале приватне учитеље, који су их учили да читају и пишу.

Спартанско васпитање

Сви дечаци, синови спартијата, похађали су државне школе – гимназије. Школовање је трајало од седме до седамнаесте године.

У школама су учили читање, писање и рачунање. Посебан значај су имале гимнастичке вежбе и вежбе у руковању оружјем – мачем, штитом, копљем. Поред тога навикавали су дечаке да подносе разне напоре (жеђ, глад, хладноћу...).

Обука и васпитање спартанских дечака имали су сврху да створе добре, издржљиве и храбре војнике. Учење је било праћено кажњавањем, које су морали да подносе храбро и без плакања. Учили су да се изражавају кратко и јасно. Такви одговори се и данас називају лаконски, по области Лаконији, где се налазила Спарта.

У Спарти су и девојчице, као и дечаци, училе гимнастику и борилачке вештине. Сматрало се да ће тако бити здравије, снажније и да ће рађати добре војнике.

4.4. ХЕЛЕНИСТИЧКО ДОБА И ЊЕГОВА КУЛТУРА

Александар Велики
4. век п.н.е.

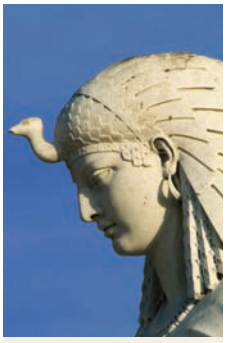
Битка код Иса
4. век п.н.е.

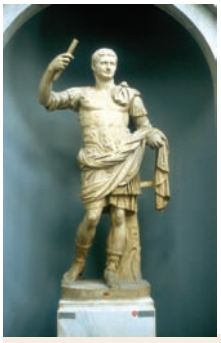
Светионик са Фароса
4. век п.н.е.

Римска галија
1. век п.н.е.

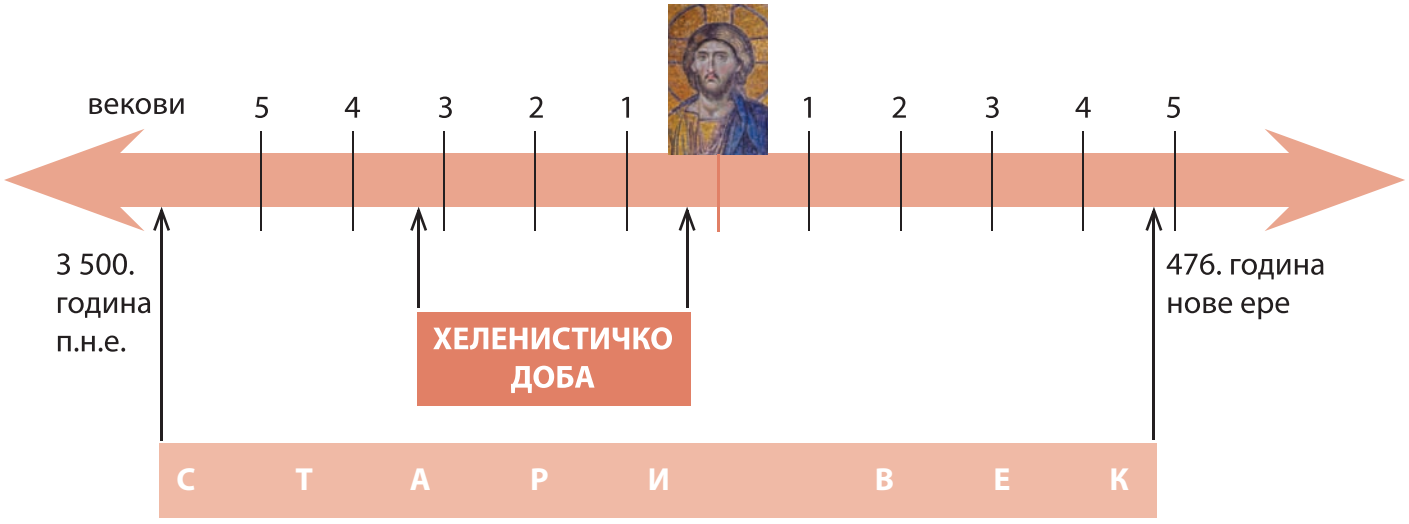

Клеопатра
1. век п.н.е.

Октавијан Август
1. век п.н.е.

Хеленистичко доба је раздобље Старог века, које је почело освајањима Александра Великог, у другој половини 4. века п.н.е. Завршило се римским освајањем Египта, у другој половини 1. века п.н.е. Хеленистичко доба је трајало око три века. То је доба ширења и утицаја хеленске културе.

Линија временског оквира хеленистичког доба

Успон Македоније и освајања Александра Великог

Македонија у 4. веку п.н.е.

Филип II

Македонска држава је настала северно од Грчке. Успон Македоније је почео средином 4. века п.н.е. за време владавине Филипа II.

Да се подсетимо:
Пелопонески рат - рат између Атине и Спарте,
око превласти у грчком свету ослабио је све грчке полисе.

Филип II је освојио грчке полисе у другој половини 4. века п.н.е (338. године п.н.е.). У нова освајања македонску војску је повео наследник Филипа II, Александар Велики.

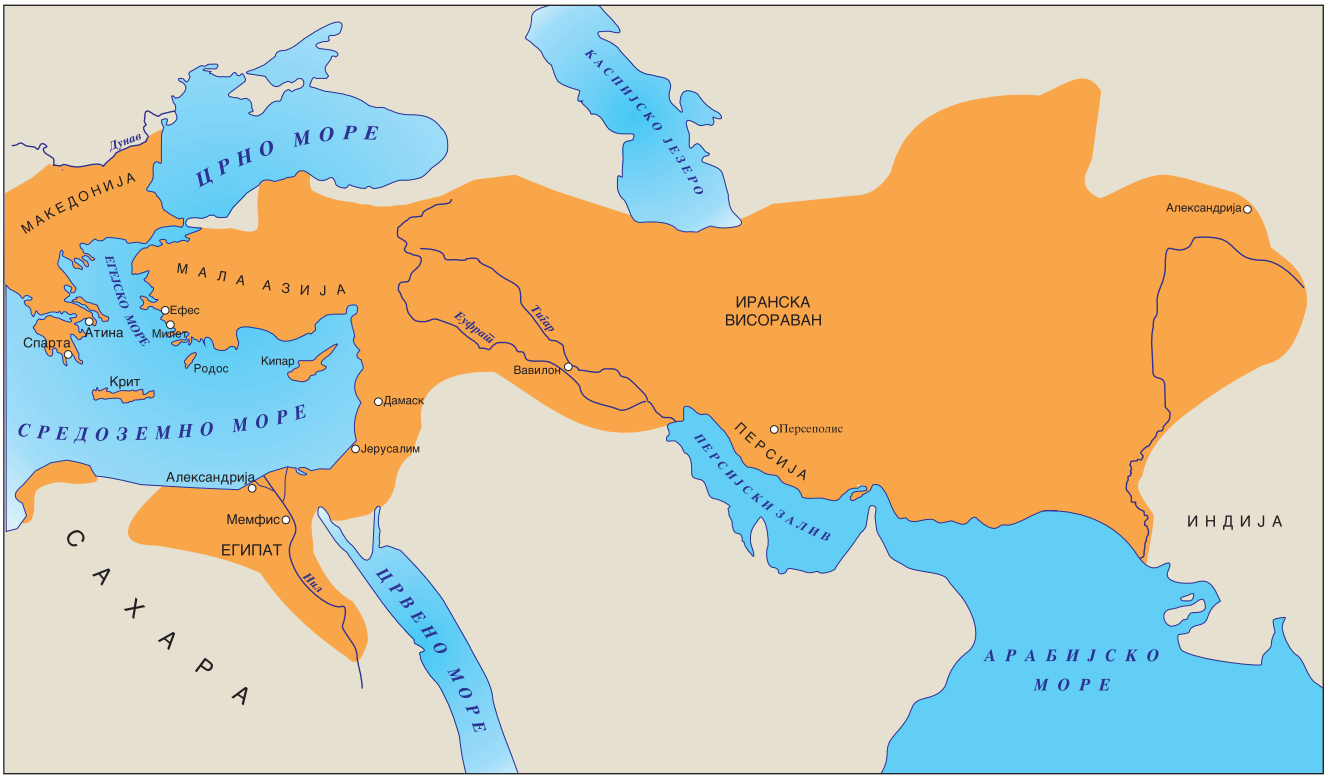

Александар Велики

Александар Велики је био један од највећих војсковођа старог века. Владао је у другој половини 4. века п.н.е. Постао је краљ са 20 година и владао је 13 година. Александар је створио државу која је обухватала делове три континента (Европа, Азија и Африка). Умро је у 33. години.

Освајања Александра Великог почела су ратом против Персије. После три године ратовања, Александар је освојио Персију.
Војску Персије Александар Велики је победио у биткама на реци Гранику (334. година п.н.е.), код Иса (333. година п.н.е.) и код Гаугамеле (331. година п.н.е.).

После освајања Персије Александар Велики је кренуо ка истоку, према Индији. Намеравао је да стигне до Индијског океана. Александар Велики и његова војска стигли су до реке Инд и освојили су области у сливу Инда. Од даљих освајања Александар Велики је одустао, јер су његови војници били исцрпљени и одбили су да иду даље на исток.

Александрова држава после завршених освајања

Држава Александра Великог се простирала од Средоземног мора на западу до реке Инд на истоку. Престоница државе био је град Вавилон.

После смрти Александра Великог његове војсковође су се борile за власт у држави. Та борба је довела до распада Александровог краљевства на четири државе: Македонију са Грчком, Сирију, Египат и Аталиду у Анадолији.

Александар је настојао да зближи и повеже различите народе своје државе. Личним примером он је показао како се може допринети њиховом јединству. Оженио се персијском принцезом. Многи Александрови војници такође су се оженили Персијанкама. Тај поступак је касније назван **свадба Европе и Азије**.

Хеленистичка култура

У освојеним земљама, Александрови војници су ширили грчку културу, језик, обичаје и начин живота. Истовремено, војници су упознавали и прихватали културу, обичаје и начин живота источних народа. Две културе, грчка и староисточна, мешале су се и прожимале. Тако је настала нова, **хеленистичка култура.**

Град **Александрија** је био центар хеленистичке културе. Овај град је основао Александар Велики у Египту, на ушћу реке Нил у Средоземно море. Александрија је била позната по великој и богатој библиотеци. На улазу у александријску луку налазио се светионик Фарос.

Архимед

У хеленистичко доба развиле су се природне науке, посебно **математика, географија** и **астрономија**. Познати научник био је Архимед. Допринео је развоју математике и физике.

У књижевности се јавила нова песничка врста – **идила**. Идила приказује миран живот људи у природи и на селу.

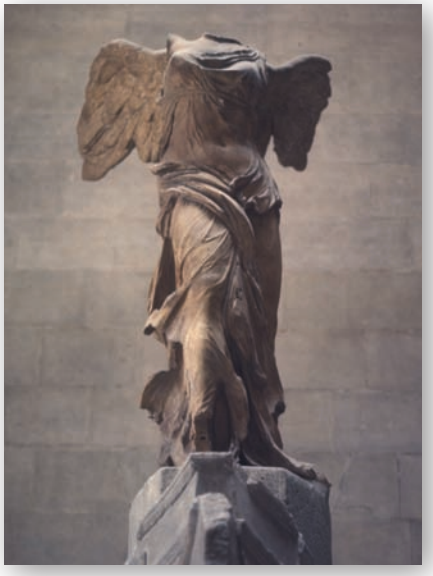
У **вајарству** су створена значајна дела.

Лаокоон са синовима

Према легенди, Лаокоон је био свештеник у храму бога Посејдона у Троји. Настојао је да спречи пропаст Троје, тако што је упозорио Тројанце да не приме „поклон" Ахајаца, односно дрвеног коња. Богови, заштитници Ахајаца, одлучили су да казне Лаокоона, бојећи се да ће Тројанци послушати свог свештеника. Због тога су послали змије које су убиле Лаокоона и његова два сина.

Ника је била богиња победе. Статуа ове богиње је пронађена на острву Самотраки.

Ника са Самотраке

У сликарству се јавила нова техника – **мозаик**. Мозаик је слика на зиду или поду састављена од разнобојних комадића камена или стакла

Мозаик

4.4.1. Провери колико знаш

1. Пажљиво погледај карту и заокружи слово испред тачног одговора.

На карти је представљена област:

а) Месопотамија

б) Грчка

ц) Стари исток

2. Допуни реченицу:

Грци су себе називали _____ , а земљу коју су населили _____ .

3. О хомерском добу сазнајемо на основу

а) записа Перикла

б) записа Александра Великог

в) епова „Илијада" и „Одисеја"

Заокружи слово под којим је тачан исказ.

4. На линији напиши какво је државно уређење постојало у Спарти а какво у Атини.

Спарта _____ Атина _____

5. У левој колони наведени су појмови
а у десној објашњења.

а) Аристократи	1. Робови
б) Демос	2. Богати људи племенитог порекла
в) Хелоти	3. Град–држава
г) Полис	4. Народ

Повежи (спари) појам и објашњење.

6. Допуни реченице речима које недостају.
Стари Грци су у част богова приређивали спортске игре.

а) Најпознатије спортске игре звале су се _____ .

б) Одржавале су се у граду _____ .

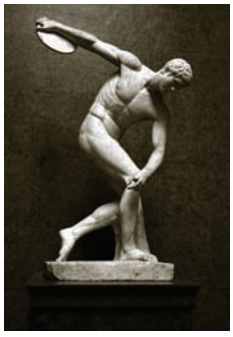
в) Први пут су приређене _____ године пре нове ере.

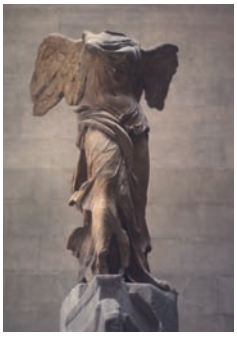
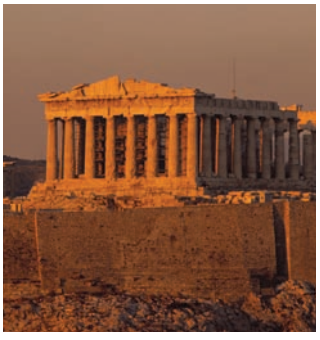
г) Одржаване су у част бога _____ .

7. Прочитај текст и напиши о којој богињи текст говори.
„Због порекла и Зевсове љубави постала је једна од најмоћнијих богиња грчког света. Била је заштитница Грка и Атињана. Атињанима је даровала маслину и тако утемељила узгајање маслина у Грчкој од Старог века до данас. У њену част подизани су храмови, а најпознатији је био Партенон".

_____

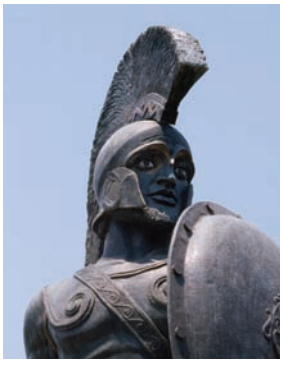
8. На линији испод слике напиши да ли споменик припада грчкој или хеленистичкој култури.

_____ _____ _____ _____

9. На линији испод слике напиши која је личност на слици.

_____ _____ _____

АКО ЖЕЛИШ ДА ЗНАШ ВИШЕ

У Старом веку настали су многи митови. Међу митовима посебно су познати митови из старе Грчке. Из митова старе Грчке (Хелада – назив за Грчку) развила се хеленска (грчка) књижевност. Хеленска и римска књижевност чине античку књижевност.

Хеленски митови:

СИЗИФ – оснивач града Коринта и његов први краљ

Мит о Сизифу

„(...) када је Зевс отео Егину, ћерку речног бога Азопа, Сизиф је сместа отрчао и тужио га њеном оцу. Зевс му је (...) одмах послао Танатоса, бога смрти, да га води у подземни свет. Сизиф се није дао, него је Танатоса чврсто оковао у ланце и тек је Арес, снажни бог рата, успео да га ослободи. Тако је Сизиф доспео у подземни свет, али му није било ни на крај памети да ту остаје. Извукао се тако што је својој жени наредио да нипошто не приноси посмртну жртву за њега. Пошто је жртва била дар боговима да се умилостиве, Плутон и Персефона, богови подземног света, јако су се наљутили када су видели да су остали без ње. Лукави Сизиф је то искористио и убедио их да га пошаљу да заборавну жену опомене на ред. И тек што је стигао кући и лепо сео да се одмори као човек, изненада стиже Танатос и одведе га натраг у подземни свет. Ту га је дочекала страшна Зевсова казна. Осуђен је да гура један тежак камен узбрдо и, таман кад се приближи врху – камен се скотрља у подножје, па опет наново! И тако стално изнова, без краја и конца, за вечита времена... Отуда се за посао који је мукотрпан и тежак, а не даје никакве резултате, често каже – СИЗИФОВ ПОСАО."

АХИЛ – највећи ахајски јунак у Тројанском рату

По веровању био је син краља Пелеја и морске богиње Тетиде. Када се родио, према веровању, мајка га је уронила у воде реке Стикс, реке у подземном свету. Урањањем тела у воде Стикса, створен је невидљив оклоп. Пошто га је мајка држала за пету, невидљиви оклоп није постојао на пети. Пета је била најслабији део Ахиловог тела.

Остаци Троје

„Хектор (тројански јунак) изазвао је Ахилеја на двобој да би спасао част своје војске. (...) Укрстио је своје оружје са Ахилејем у двобоју на живот и смрт (...) и пао прободен Ахилејевим копљем.

Победник Ахилеј везао је мртвог Хектора за своја кола и три пута обишао зидине Троје, а потом леш одвукао у ахајски логор. (...) у Ахилејев шатор дошао је стари тројански краљ Пријам да искупи леш свога сина. Ахилеј му га је предао ганут његовом судбином. Овим чином Ахилеј је доказао да није само велики јунак већ да је и човек."

(Замаровски, Јунаци античких митова, Загреб 1985. стр. 10-11)

Одисеј је један од најпознатијих јунака грчких митова. По веровању син је јунака Лаерта и његове жене Антиклије. Био је краљ Итаке. Учествовао је у Тројанском рату. Према веровању он је осмислио „тројанског коња" помоћу кога су Ахајци, после више година ушли у Тројu и освојили је.

По завршетку рата више година је пловио ка свом дому, острву Итака. На путовању је наилазио на многе препреке које је уз помоћ богова савладавао. Последња препрека га је чекала на острву Итака. У Одисејевом дому, верујући да је Одисеј мртав, просци су се надметали за руку његове жене Пенелопе. Успео је да савлада све просце.

Дуго путовање Одисеја, после Тројанског рата, описао је Хомер у епу „Одисеја".

Одисеј

Александров поступак према заробљеној Даријевој породици

Александар Велики

„Баш када се спремао да седне за софру, јави му неко да Даријева мајка, жена и две ћерке девојке, које се налажаху међу заробљеницима, кукају и плачу, јер су опазиле Драијева кола и лук те помислиле да је Дарије погинуо. Александар, у коме је судбина царице и принцезе оставила дубок утисак, дубљи него његова властита судбина, дуго је седео замишљен, и напослетку пошаље к њима Леонта с наређењем да им саопшти: Нити је Дарије погинуо, нити се оне треба да боје Александра, јер он само са Даријем ратује за врховну власт, а њима ће се и даље чинити све поште какве им је чинио цар Дарије! (...)

(...) Али најлепша и краља најдостојнија милост коју је показао тим својим заробљеницама, благородним госпођама из царског дома, састојала се у томе што оне ничега срамног нису ни чуле, ни наслутиле, нити се побојале. Напротив, осећале су се као да се не находе у непријатељском табору, него у свештеној и неповредној девојачкој одаји, далеко од погледа и речи мушкараца. (...)"

(Плутарх, Живот Александров)

4.5. СТАРИ РИМ

Латини
Република
Царство

Римска држава је настала на територији данашње Италије постепеним ширењем града Рима. У доба највећег успона држава старих Римљана простирала се на три континента – Европу, Азију и Африку.

Италија у Старом веку

Италија у старом веку

Италија се налази на Апенинском полуострву. Са северне стране повезана је копном, а са осталих страна окружена је морем. Великим делом полуострва протежу се планине Апенини, због чега је и полуострво названо Апенинско полуострво.
У Старом веку на Апенинском полуострву живео је велики број народа. Најбројнији су били **Италици**. По Италицима, Италија је касније добила име. Најзначајнији италски народ били су **Латини**. Латини су живели у области Лацијум.

Рим – град на седам брежуљака

Рим је настао уједињењем сеоских насеља која су се простирала на седам брежуљака. Основан је у области Лацијум на левој обали реке Тибар. Према легенди, Рим је основан **753. године п. н. е.** Основала су га браћа Ромул и Рем. По Ромулу град је назван Рома – Рим.

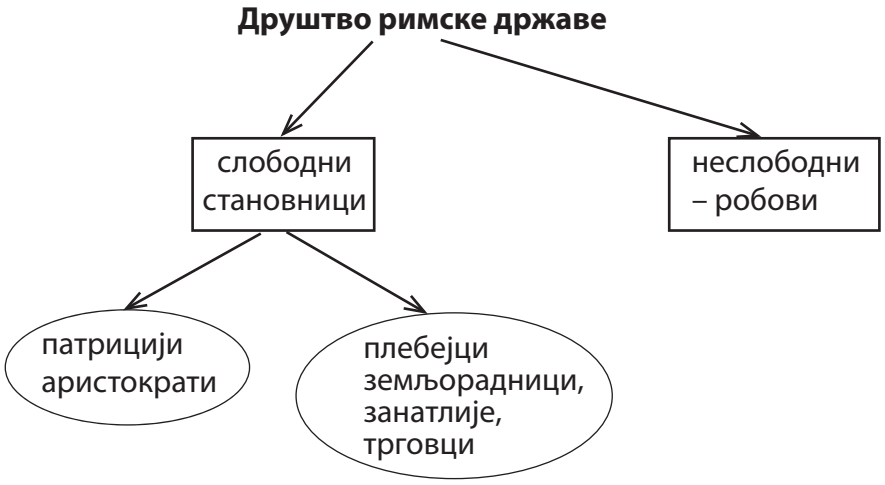

Вучица са Ромулом и Ремом

Ромул и Рем су, према легенди, били унуци краља Нумитора кога је са престола збацио брат Амулије. Амулије је наредио да се дечаци, Ромул и Рем, баце у реку Тибар. Плач дечака је чула вучица, спасила их и подојила. Касније их је пронашао пастир Фаустул, одвео их је кући и одгајио. Када су дечаци одрасли, сазнали су за своју судбину. Осветили су се краљу Амулију и вратили су на престо свога деду, краља Нумитора. У знак сећања, одлучили су да на месту где их је вучица пронашла, подигну град. У току градње, браћа су се сукобила и Ромул је убио брата Рема.

Друштвено и државно уређење

Друштво римске државе чинили су слободни људи и робови.
Слободно становништво се делило на:
• **патрицији** – римски аристократи који су имали право да управљају државом
• **плебејце** – римски народ: трговци, занатлије, сељаци. Служили су војску и плаћали порез.
Плебејци нису имали право да управљају државом и повели су борбу за равноправност са патрицијима. Та борба је трајала око две стотине година. Завршена је тако што су плебејци постали равноправни са патрицијама.
Робови су били најбројнији и обављали су разне послове.

У току свог постојања римска држава је била **краљевина, република и царство**.

Римском државом су у најстарије доба владали **краљеви**. Према легенди било их је седам. Када је збачен последњи краљ, римска држава постала је република*.

Римски сенатор

Римском државом **у доба републике** управљала су два конзула, Сенат и Народна скупштина.

Конзули су били највиши државни службеници који су бирани на годину дана међу патрицијима. У миру су водили државне послове, а у ратовима су командовали војском.

Сенат је било веће које су чинили угледни патрицији и имао је највишу власт у држави.

Народну скупштину су чинили сви пунолетни слободни римски грађани.

***Република** је облик државног уређења у коме се представници власти бирају на одређено време

Сенатори су уживали велики углед. Од осталих Римљана су се разликовали и по одећи. Они су носили беле огртаче са црвеним рубом. Огртачи су се звали тоге.

У последњем периоду постојања, Римска држава је била **царство**. Царство је облик државног уређења у коме власт припада једном човеку – цару.

Прошлост Римског царства се дели на доба принципата и доба домината.У доба принципата Римско царство је било у успону. Опадање Римског царства је почело у доба домината.

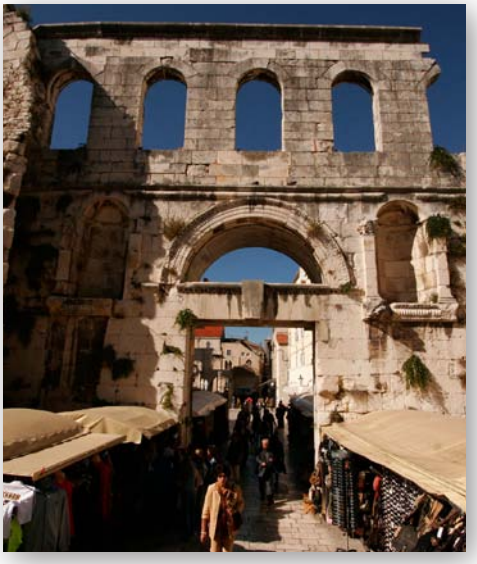
Принципат је трајао око три века, од 27. године п.н.е. до краја 3. века. Назив је добио по томе што је цар називан принцепсом, што значи први члан Сената и први човек у држави. У принципату су и даље постојали Сенат и Народна скупштина, из доба републике, али нису имали ранији значај. Један човек – принцепс је све одлуке доносио сам.
Доба принципата је почело владавином цара Октавијана Августа.

Доминат је трајао око два века, од краја 3. века до 476. године. Назив је добио по томе што је цар називан доминусом, што значи господар државе и свих својих поданика. У доминату, цар је имао потпуну власт. Поданици су пред њим падали на колена. Морали су да поштују цара као божанство.
Доба домината је почело владавином цара Диоклецијана.

Октавијан Август је био први римски цар. Владао је крајем 1. века пре нове ере и почетком 1. века нове ере. Током своје владавине Октавијан је увећао римску државу и обезбедио римском народу дужи период мира. Подигао је велики број грађевина. Говорио је да је Рим затекао као град од опеке а оставио га је као град од мермера. За време владавине Октавијана живели су и стварали велики римски песници који су величали првог цара и његова дела.

Октавијан Август

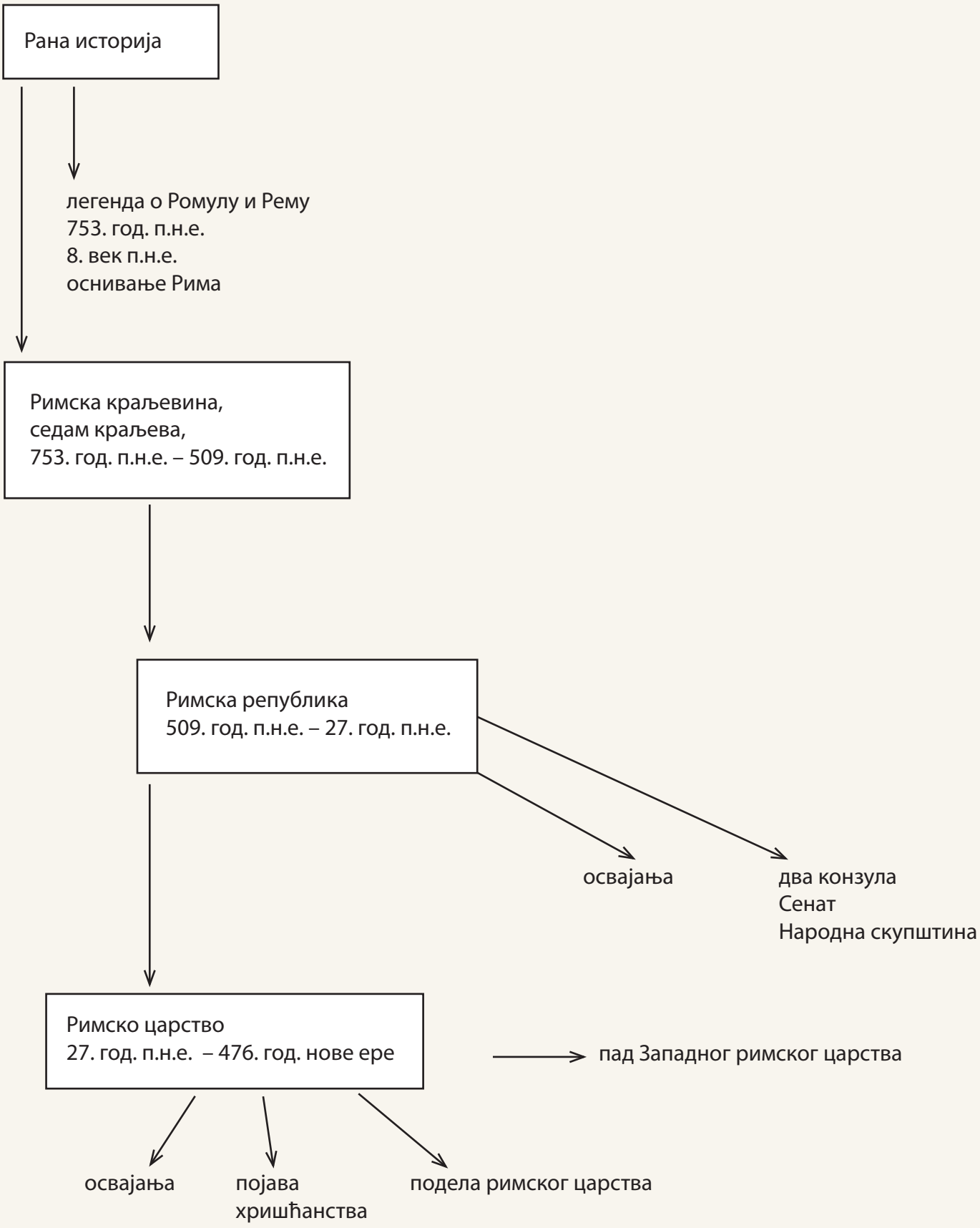
Остаци Диоклецијанове палате

Диоклецијан

Диоклецијан је био римски цар. Владао је крајем 3. и почетком 4. века. Преуредио је државу и предузео бројне мере са циљем да ојача царство. Када се одрекао власти, Диоклецијан се повукао у своју палату (двор) чији се остаци налазе у данашњем Сплиту.

Преглед прошлости римске државе

4.5.1. Рим – највећа сила античког света

Током вишевековног постојања, Рим је од малог града у Лацијуму постао највећа држава Старог века. Римска војска освајала је нове територије, ширила границе римске државе и омогућила да Рим постане сила тада познатог света (света Старог века).

Римска војска

Римска војска је била дисциплинована, увежбана и добро наоружана. Непослушност и прекршаји строго су се кажњавали батинама, а понекад и смрћу.
Војне јединице римске војске звале су се **легије**. Легија је имала неколико хиљада војника који су били коњаници и пешаци.

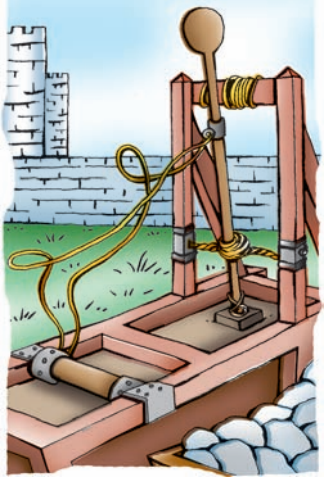

Римски војници

Када је римска војска, за време похода, морала преноћити на непријатељској земљи, подизала је логор. Он је имао правоугаони облик, са правилно поређаним војничким шаторима. Логор је био утврђен јарком, земљаним насипом и дрвеном оградом.

За освајања градских зидина употребљавали су разне опсадне справе.

После победе војска се враћала у Рим у свечаној поворци. У поворци су вођени заробљеници и ношен је ратни плен. Свечани улазак победничког војсковође у главни град звао се **тријумф**.

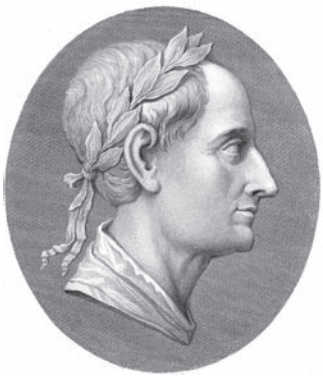
Справа за опсаду

Римска освајања

Римска освајања су почела покоравањем суседних народа на Апенинском полуострву, а завршена су освајањима цара Трајана у 2. веку. Римска држава се тада простирала на три континента – Европу, Африку и Азију.

Римска држава у 2. веку

Гај Јулије Цезар

У току бројних ратова прославиле су се многе римске војсковође. Међу њима је био и **Гај Јулије Цезар**.

Гај Јулије Цезар је био римски војсковођа и државник у 1. веку п.н.е. Освојио је Галију (данашњу Француску). О ратовању у Галији написао је књигу „Коментари о галским ратовима".

Хронологија римских освајања:

Време римских освајања	**Простор** који је освојен
До средине 3. века п.н.е.	Апенинско полуострво
Од 3. до 1. века п.н.е.	Земље око Средоземног мора - у западном Средоземљу – поседи Картагине - у источном Средоземљу – хеленистичке државе (Македонија, Грчка, Сирија и Египат)
1. век п.н.е.	Галија (данашња Француска)
1. век	Британија, Балканско полуострво
Почетак 2. века	Дакија (данашња Румунија)

Међу бројним ратовима значајно место заузимају **Пунски ратови**. Пунски ратови су вођени у 3. и 2. веку пре нове ере (264–146. године п.н.е.) између Рима и Картагине. Картагина је била колонија феничанског града Тира. Налазила се у северној Африци (на простору данашњег Туниса). Био је богат град који је господарио западним Средоземљем (имали су поседе у северној Африци, Шпанији, на Сицилији...). Ратови су названи пунски због тога што су Римљани становнике Картагине звали Пунима. Била су три рата, од којих је најзначајнији био други.

У Другом пунском рату, картагински војсковођа **Ханибал** је са војском и ратним слоновима кренуо из Шпаније, прешао Пиринеје и Алпе и стигао у Италију, до Рима. Римљани су свој страх од Ханибала и његове војске изражавали речима: „Ханибал је пред вратима“. Ханибал се повукао са Апенинског полуострва због тога што су Римљани напали Картагину у Африци.

Пунски ратови завршени су победом Рима, после више од једног века ратовања.

Освојене земље изван Апенинског полуострва организоване су у управна подручја, која су се звала **провинције**. Сваком од провинција је управљао римски **намесник**. Поред војника, провинције су насељавали чиновници, занатлије и трговци. Римски досељеници су међу домаћим становништвом ширили свој језик, обичаје, начин живот и културу. Тај процес се назива **романизација**.

Према покореним народима Римљани нису поступали на исти начин. Једнима су давали већа, а другима мања права. Због неједнаког положаја покорени народи се нису међусобно удруживали против Рима. На тај начин Римљани су лакше владали. Таква политика се изражава речима **„Завади (Подели) па владај“**.

Робови у Риму

У римској држави постојали су најразвијенији робовласнички односи у Старом веку. Робови су били главна радна снага у Риму. По речима једног писца тадашњег времена, робови су били само „оруђе које говори".
Постојала су посебна места – тргови, на којима су се куповали, односно продавали робови. Тргова робова је било по читавом Средоземљу. Цена робова је зависила од њихових година, физичке снаге и способности за рад.
Освајачки ратови донели су Риму велики број робова.

Да се подсетимо:
Поред ратних заробљеника, робови су постајали деца робова по рођењу и слободни људи ако не би вратили дуг (дужничко ропство).

Робови су се делили у две основне групе: државни робови и приватни робови.
Државни робови су радили:
• на градњи путева, мостова, водовода, утврђења и разних зграда
• у рудницима и каменоломима
• као веслачи на галијама.
Приватни робови су радили:
• на земљишним поседима
• у занатским радионицама
• у кућама као послуга, кувари, учитељи, лекари, забављачи

Гладијатори у арени

Посебна врста робова били су гладијатори. Назив гладијатор потиче од латинске речи gladius, што значи мач. Гладијатори су били млади и снажни људи, који су посебно обучавани да се боре између себе или са дивљим зверима. За забаву народа борили су се до смрти. Положај гладијатора је био најтежи.

Роб је био својина свог господара. Он је над робом имао право живота и смрти. У жељи да врате слободу, робови су често дизали устанке. Римска власт је устанке гушила, а преживеле робове сурово кажњавала: разапињала их на крст, убијала, бацала зверима у арене.
Највећи од свих био је устанак под вођством гладијатора Спартака у 1. веку п.н.е.

4.5.2. Култура старог Рима

Култура старих Римљана развија се под утицајем културе старих Грка. Иако су били под грчким утицајем, Римљани су дали и свој допринос развоју културе.

Веровање

Римљани су били многобошци. Богове су замишљали и представљали у облику људи. Градили су им храмове и приносили жртве.
Врховни бог Римљана био је **Јупитер**, бог грома.
Његова жена **Јунона** је била богиња брака. **Нептун** је био бог мора, а **Марс** бог рата. Богиња мудрости је била **Минерва**, а богиња лепоте **Венера**.
Римљани су многе своје богове поистоветили са грчким боговима.

Римски	**Грчки**
Јупитер	Зевс
Јунона	Хера
Марс	Арес
Минерва	Атина
Нептун	Посејдон
Венера	Афродита

Јунона

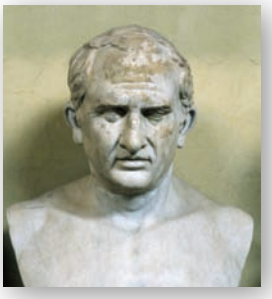

Унутрашњост Пантеона

Пантеон је храм у Риму који је био посвећен свим боговима.

Науке

Стари Римљани су неговали и развијали друштвене науке – право и историју.
Посебно велики допринос Римљани су дали у области **права**. Римско право чини скуп свих писаних правила којим је уређена римска држава. Римско право се изучава и данас.
Историја је била омиљена наука старих Римљана. Познати римски историчари су били Тит Ливије и Тацит.

Цицерон

У животу Старих Римљана велики значај имало је **говорништво.** Најпознатији римски говорник био је Цицерон. Он је рекао да је историја учитељица живота.
Језик старих Римљана се звао **латински језик**. Из латинског језика су се развили данашњи романски језици.

Латинско писмо се развило из грчког алфабета. Из латинског писма је настала данашња **латиница.**
Римљани су изумели бројеве који се и данас користе под називом **римски бројеви**.

Римски	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	L	C	D	M
Арапски	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	50	100	500	1000

Арапски бројеви су настали у Индији. У Европу су их пренели Арабљани у средњем веку. Зато их називамо арапски бројеви.

Архитектура

Римљани су били велики градитељи. Многе грађевине или њихови остаци очувани су до данас.

Колосеум

Амфитеатар је грађевина кружног облика, са степенасто поређаним седиштима. У средини се налазила арена – простор за борбу гладијатора. Најпознатији и највећи амфитеатар је био римски **Колосеум**.

Терме или јавна купатила су била омиљена места Римљана за одмор и забаву. У оквиру терми налазиле су се поред просторија за купање и дворане за гимнастику и библиотека.

Остаци терми у Риму

Славолук цара Септимија

Славолуци или тријумфалне капије су грађевине у облику великих камених лукова. Подизали су их цареви у спомен и част својих значајних победа.

Средиште римских градова био је градски трг – **форум**. Форум је био украшен храмовима и статуама богова и значајних личности.

Римски форум

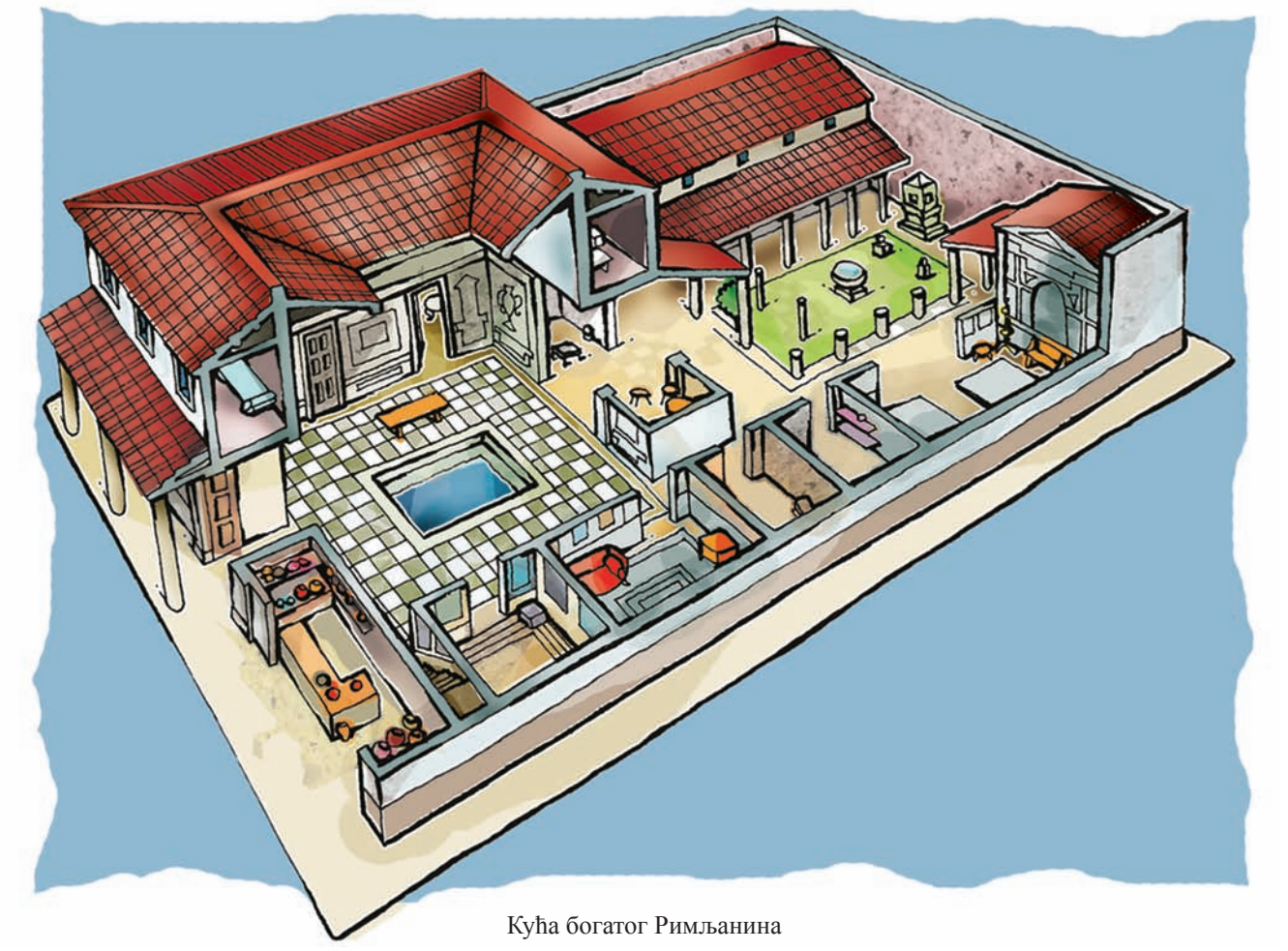
Слике из свакодневног живота старих Римљана

У кући богатих Римљана

Богати Римљани су живели у пространим кућама. Њихове куће су поред великог броја просторија имале базене и врт украшен фонтанама и статуама. Подови у кућама су били поплочани мозаицима, а унутрашњи зидови украшени фрескама*.

***Фреска** је слика рађена бојама на свежем малтеру зида.

У средишту куће налазила се просторија – атријум, у којој су се окупљали сви чланови породице. У средини атријума је био базен изнад кога се налазио отвор на крову. Кроз тај отвор је улазила светлост и падала киша. Око атријума су се налазиле спаваће собе, купатила, оставе и кухиња.

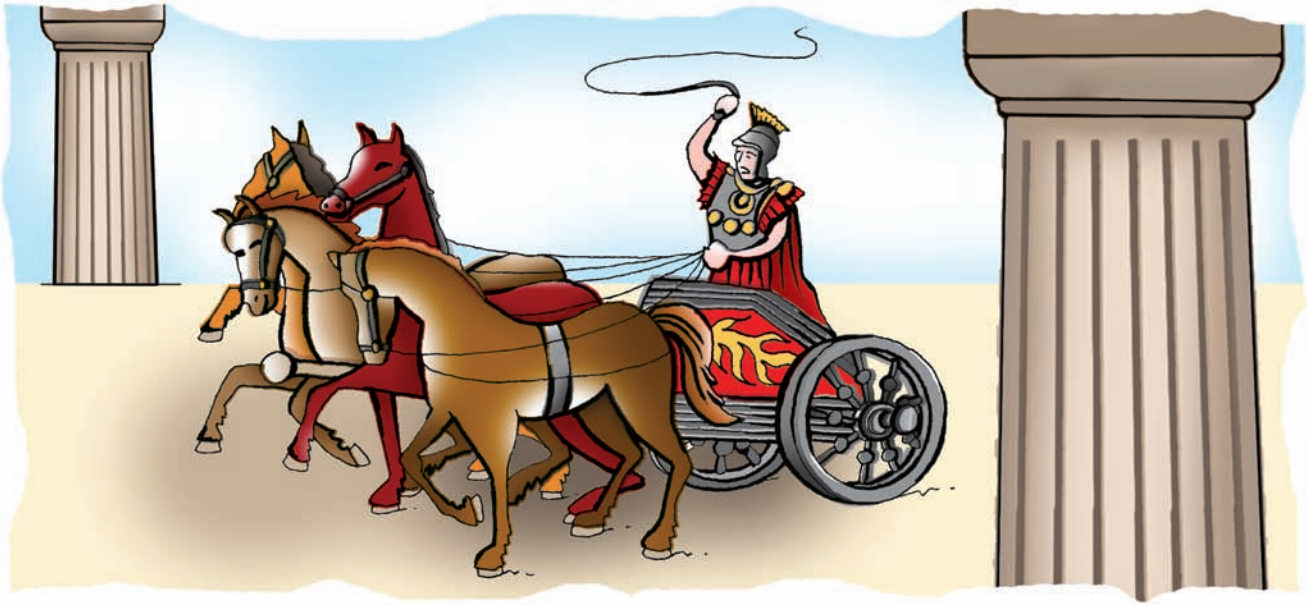
Кућа богатог Римљанина

Богати Римљани су приређивали гозбе које су трајале до касно у ноћ. Јеловник је био обилан. Састојао се од седам јела, а пило се вино. Римљани су јели углавном прстима и лежећи. Кревети за две до три особе били су смештени око округлих столова. Госте су забављали рецитатори, глумци и музичари.

„Хлеба и игара“

Римски цареви су сиромашном, беспосленом народу делили жито и приређивали бесплатне игре за забаву. На тај начин цареви су стицали наклоност народа и држали га у покорности. Омиљене забаве Римљана биле су гладијаторске борбе и трке коњских запрега.

Трке кола су се одржавале у циркусу. Стаза је била 1.200 метара дугачка и прелазила се 7 пута. На свакој страни циркуса налазио се камен, око кога је требало окренути кола, а да се камен не додирне. Трке су биле веома опасне. Због тога су удеси били чести, а понекад и смртоносни. Возачи победници добијали су велике новчане награде.

Одећа Римљана

Одећа Римљана је била веома једноставна. Жене и мушкарци су носили тунику. Туника се правила од два комада вунене или ланене тканине с изрезима за главу и руке. Мушка туника је за разлику од женске била краћа.

Мушкарци су изван куће преко тунике носили огртач – тогу. Тога се носила пребачена преко левог рамена. Могла је да буде широка неколико метара, па се морала облачити уз нечију помоћ.

Жене су преко тунике носиле дуге хаљине. При изласку из куће огртале су набрани плашт.

Сандале су биле уобичајена обућа Римљана. Оне су углавном биле отворене и везивале су се на нози. Носиле су се такође и ципеле и чизмице од фине коже.

4.5.3. Појава хришћанства

Исус Христ
Ускрс
Божић
Нови завет

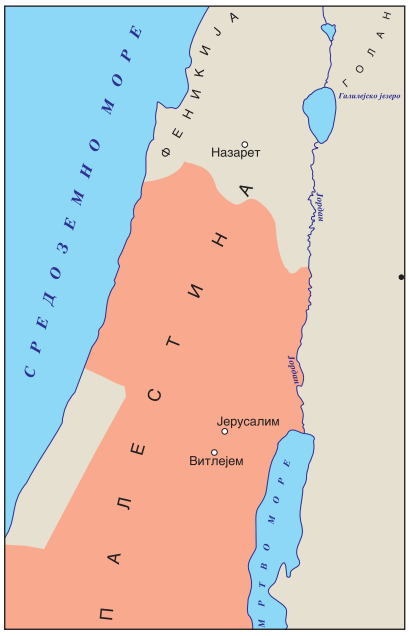

Симболи хришћанства

Исус Христ

Хришћанство је једнобожачка вера. Назив је добила по свом оснивачу Исусу Христу. Према веровању хришћана, Исус Христ је син Бога оца, творца света и људског рода.

Палестина

Хришћанство се појавило у 1. веку у Палестини, која је тада била под римском влашћу. У Палестини, у граду Витлејему, према предању родио се Исус Христ.

Исус Христ и његови следбеници ширили су веру у једног Бога. Најпознатији следбеници Исуса Христа били су његови ученици, који су се звали **апостоли**. Било их је дванаест.

Да се подсетимо:
Рођење Исуса Христа представља полазну тачку у рачунању времена према хришћанској ери.

Римске власти су Исуса Христа осудиле на смрт и он је разапет на крсту на брду Голгота, код Јерусалима. Појам голгота, по истоименом брду, означава велико страдање.

Према веровању хришћана, Исус Христ је васкрсао из мртвих, односно поново оживео и узнео се на небо. Васкрсење Исуса Христа хришћани славе као празник **Ускрс (Васкрс),** а рођење Христа као празник **Божић**. Ускрс и Божић су два највећа хришћанска празника.

Христово учење записано је у светој књизи која се зове Библија (Свето писмо). Библија се састоји из два дела: Старог завета и Новог завета. У Старом завету су сабрани верски и историјски списи Јевреја. У **Новом завету** је изложено учење хришћанске вере.

Да се подсетимо:
Јеврејска вера јудаизам била је једина једнобожачка вера Старог века, пре појаве хришћанства.

Хришћанство се постепено проширило по читавом Римском царству. Цареви су сматрали да је нова вера опасна за римску државу. Почели су да прогоне хришћане и да их сурово кажњавају.

Хришћани нису смели јавно да исповедају своју веру. Окупљали су се у скривеним подземним просторијама, које су се звале катакомбе.

Прогони хришћана су почели средином 1. века, и трајали су до почетка 4. века.

Катакомба

Цар **Константин је 313.** године, документом који се зове **Милански едикт**, дозволио **хришћанима да слободно проповедају веру**. За време цара Теодосија хришћанство је крајем 4. века постало једина званична вера Римског царства.

4.5.4. Нови народи на историјској позорници

Варвари
Сеоба
Германи

Реч ***варварин** потиче од грчке речи барбарос, што значи негрчки, страно, свако ко није знао да говори грчки језик. Данас тај назив означава необразованог и суровог човека

Нови народи који су се појавили на историјској позорници Старог века називани су варварима*. Варвари су народи који су живели изван граница Римског царства. Именом варвари називали су их и Римљани и Грци. Варвари нису имали државу, живели су у родовском уређењу и били су на ниском степену развоја.

Појава Германа и Хуна

Германи су варвари који су живели на северним границама Римског царства, уз реке Дунав и Рајну. Привучени богатством римске државе, упадали су на њену територију и пљачкали је. Због тога су Римљани и Германи често ратовали. У 3. веку Римско царство је почело да слаби и није било у стању да заустави упаде Германа. Због тога су Римљани дозволили Германима да се населе дуж граница, под условом да их чувају од других варвара. Међу германским племенима, за прошлост Римске државе посебно су значајни **Готи**.

Хуни су варвари који су из Азије дошли у Европу у 4. веку (375. година). Били су добри и сурови ратници. Својом појавом, изгледом и начином ратовања изазивали су страх и панику. Хуни су деценијама нападали и пљачкали Римско царство. Најпознатији хунски вођа био је Атила. После Атилине смрти у 5. веку, Хуни су нестали са историјске позорнице.
Долазак Хуна изазвао је велико померање народа, које се у историји назива **велика сеоба народа**.

Појава варвара допринела је:
• слабљењу римске државе – Римског царства
• подели Римског царства на источно и западно царство
• паду Западног римског царства.

Слабљење Римског царства

Римско царство почело је да слаби у 3. веку. Узроци слабљења царства били су многобројни, а најзначајнији су:
• престанак освајања нових територија
• смањивање броја робова – радне снаге
• опадање привреде – застој у привредном развоју
• борба за власт на престолу
• појава варвара.

Подела царства

Подела Римског царства

Римско царство поделио је **цар Теодосије 395. године (4. век)** на западни и источни део. Оба дела царства су сматрана истом државом, али се никада више нису ујединила. Од јединственог царства настале су две државе: **Западно римско царство и Источно римско царство**.

Граница између два царства ишла је преко Балканског полуострва, од Београда према Боки Которској. Престоница Западног римског царства је био Рим, а Источног римског царства Константинопоље.

Константинопоље или Константинов град основао је **цар Константин** у 4. веку. Град је подигнут у источном делу Балканског полуострва, на обали мореуза Босфор, који раздваја Европу и Азију. На том месту се налазио стари грчки град Византион. По њему је Источно римско царство добило назив Византија. Контантинопоље је врло брзо постао велики привредни и културни центар. Због своје величине, лепоте и значаја звали су га Други или Нови Рим. Константинопоље се налазио на месту данашњег Истанбула у Турској.

Цар Константин

Крај Старог века

Римско царство подељено је ради одбране од варвара и очувања државе. Подела царства није зауставила варваре нити је очувала државу. Током петог века германска племена су се населила широм Западног римског царства и образовала своје државе. Германско племе Готи је **476. године (5. век)** збацило са власти последњег цара Западног римског царства. Тим догађајем је престало да постоји Западно римско царство. Источно римско царство или Византија наставило је да постоји још хиљаду година (до 15. века).

Пад Западног римског царства представља прекретницу у прошлости људског друштва. Овим догађајем **завршен је период Старог века**. Улазак варвара у Рим, престоницу некадашње силе Старог века, најавио је нови период историје – средњи век.

4.5.5. Провери колико знаш

1. Пажљиво погледај карту и унеси податке који се траже:

а) На црти упиши назив полуострва

_____

б) На линији на карти упиши назив области у којој се налази Рим

2. Према легенди Рим су основали Ромул и Рем које је дојила вучица. Вучица са Ромулом и Ремом јесте симбол града Рима. Ако су искази тачни заокружи ДА а ако су нетачни заокружи НЕ.

3.

а) Напиши годину када је према легенди основан Рим _____

б) Израчунај колико година је прошло од оснивања Рима до 2008. године.

_____

4.

Посматрај схему и одговори: Према облику владавине Рим је био:

_____ , _____ и _____ .

5. На линији поред појма напиши објашњење:

а) патрицај _____

б) плебејац _____

6. Допуни реченице: Рим је био република од _____ године пре наше ере до _____ године пре наше ере. У доба републике Римом су управљали: _____ , _____ и _____ .

7. „Освојене земље изван Апенинског полуострва организоване су у управна подручја, која су се звала провинције. Сваком од провинција је управљао римски намесник. Поред војника, провинције су насељавали чиновници, занатлије и трговци. Римски досељеници су међу домаћим становништвом ширили свој језик, обичаје, начин живот и културу. Тај процес се назива романизација."

Прочитај текст и објасни следеће појмове:

• провинција _____

• романизација _____

_____

8.

а) Када и где се појавило хришћанство?

_____

б) По коме је хришћанство добило назив? _____

в) Који римски цар је дозволио хришћанима да слободно проповедају своју веру?

_____

г) Када је хришћанство постало једина званична вера Римског царства? _____

9. Поред тачне тврдње упиши **Т** а поред нетачне **Н**.

• Римско царство је почело да слаби у 3. веку.

• Узроци слабљења Римског царства били су: појава варвара, опадање привреде, престанак освајања и смањење броја робова.

• Ученици Исуса Христа звали су се апостоли.

• Цар Теодосије поделио је Римско царство на Западно и Источно 313. године.

10. На линији поред године напиши догађај који се одиграо:

• 395. _____

• 476. _____

• 27. п.н.е. _____

АКО ЖЕЛИШ ДА ЗНАШ ВИШЕ

„Градови живи сахрањени"

Фреска из Помпеје

(...) Помпеја је била невелики град, бројала је само двадесет хиљада становника. Због свог богатства и старе традиције, због благе климе и живописног положаја, уживала је у целој Италији заслужену славу. (...)

(...) Северозападно од Помпеје налазило се рибарско место Херкуланум. Од рибарског места настао је град који представља бисер римске архитектуре.(...)

(...) Над читавом околином доми-нирала је шиљата купа Везува*. (...) У подне 5. фебруара 63. године Кампању је погодио разоран земљотрес. Највећа разарања била су на помпејанском форуму. (...) Непуну годину после ове несреће у напуљском позоришту одржавао се музички фестивал. На њему је као певач наступао цар Нерон. У тренутку када се цар разметао својим вештинама и када је био праћен бурним аплаузом – десио се нови земљотрес и зидови позоришта претворили су се у крш. (...)

***Везув** је једини активни вулкан у Европи. Налази се на Апенинском полуострву у близини данашњег града Напуља.

(...) Дошао је незабораван дан 24. август 79. године. (...) небо је било плаво (...) становници Помпеје и Херкуланума кретали су се по граду са летњом тромошћу. (...) У тринаест часова, када су становници седали за ручак, одједном се разлегла стравична, заглушујућа тутњава; снажна подрхтавања потресала су земљу, куће су се љуљале као пијане. С врха Везува у небо је сукнуо пламен ватре у облацима црног дима. Из гротла кратера који се отварао избијали су стубови усковитланог пепела и ситног камења плавца, до те мере да су заклањали сунце и да је настао потпуни мрак.

На Помпеју је почео да пада све гушћи грâд пепела и камења, чија је тежина понекад износила и до шест килограма. Птице су падале с неба; морски таласи избацивали су на обалу угинуле рибе. Међу људима и животињама завладала је невиђена паника; свако је мислио само на себе и како да се спасе.

(...) Нико није могао да предвиди размере катастрофе. Вулканска киша падала је на град још два наредна дана (...). Тек 27. августа сунце је почело да се пробија кроз маглу пепела која се дизала над земљом. Преживели људи угледали су језив призор. Помпеја и Херкуланум потпуно су нестали под петнаест метара дебелом наслагом пепела и камења. (...) Ветрови су сиви пепео донели чак до Рима, као и до обала Африке, на Сицилију и до Египта. (...)"

(З. Косидовски, Кад је сунце било бог, Београд 2002, стр. 211-217)

4.6. БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО У СТАРОМ ВЕКУ

Централни балкан у Старом веку

Становништво

У Старом веку, пре римског освајања на Балканском полуострву су живели: Илири, Трачани, Дачани, Келти, Грци...

Римско освајање Балканског полуострва било је постепено и завршено је у 1. веку. На простору Балканског полуострва Римљани су образовали три провинције. Највећи део данашње Србије ушао је у састав провинције Мезије.

Илири, Трачани и Келти живели су у централним областима Балканског полуострва. За време римске власти на том простору дошло је до развоја рударства, занатства и трговине. Доласком Римљана народи централног Балкана постепено су прихватали језик, обичаје и римску културу.

Да се подсетимо:
Ширење римске културе, обичаја и језика назива се романизација.

Келти су дошли на Балканско полуострво у 4. веку п.н.е. из Галије (данашње Француске). Населили су се око река Саве, Драве и Дунава.

Римљани су Келте називали Галима.

Дачани су живели на простору данашње Румуније. Римски цар Трајан покорио је Дачане и на освојеној територији основао провинцију Дакију.

Римска култура на тлу Балкана

На Балканском полуострву су сачувани остаци разноврсних споменика римске културе: грађевине, посуђе, оружје, накит, статуе.

Најзначајнији римски градови на подручју данашње Србије били су: Сирмијум (данашња Сремска Митровица), Наисус (данашњи Ниш) и Сингидунум (данашњи Београд). Сингидунум је основан на месту старог насеља Келта.

Најзначајнији римски градови на подручју данашње Србије

Остаци царске палате у Гамзиграду

У Гамзиграду код Зајечара очувани су остаци палате цара Галерија из 3. века

4.7. НАРОДИ СТАРОГ ВЕКА ОСТАВИЛИ СУ НАМ

Писмо

Писмо је највећа тековина човека. Открићем писма човек је почео да бележи своје мисли. Током прошлости, писмо се развијало и усавршавало. Народи Старог века оставили су нам следећа писма.

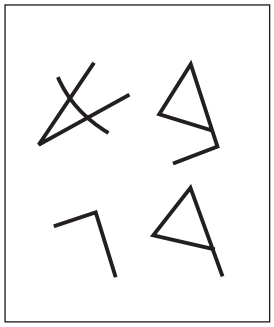
Сликовна писма **Фонетска писма**

Клинасто писмо

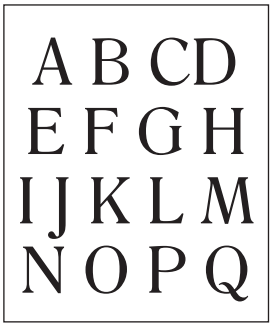
Хијероглифи

Феничанско писмо

Грчки алфабет

Латиница

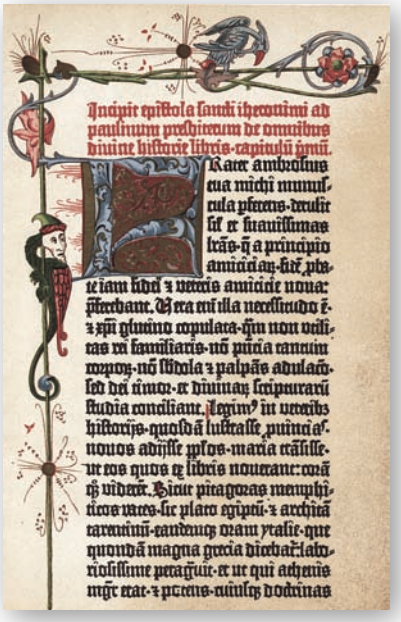
Писани историјски извори

Писани историјски споменици Старог века сачувани су у деловима или у целини. Омогућавају нам да реконструишемо прошлост Старог века, да разумемо човека Старог века, његове мисли и хтења. Међу писаним историјским споменицима до данас сачуваним, налазе се дела верске и филозофске садржине, епови, историје, биографије...

Библија је верски спис састављен од Старог и Новог завета.

Прва књига Мојсијева

„Настаје потоп
И рече Господ Ноју: уђи у
Ковчег ти и сав дом твој;
Јер те нађох праведна пред
Собом овога вијека.
(...) И навали вода, и уста јако
по земљи, и ковчег стаде
пловити водом.
(...)И стајаше вода поврх земље
сто и педесет дана."

Страница из Библије

Псалм 119.

„Благо онима којима је
пут чист, који ходе у
Закону Господњем.
Благо онима који чувају
откривења његова, свијем срцем
траже га;
који не чине безакоња, ходе путовима његовијем!“

Илијада је еп који говори о Тројанском рату. Претпоставља се да је еп написао слепи грчки песник Хомер.

Певање 22 „Ахилеј савлађује Хектора уз помоћ Атине“

„(...) Тешко рањен њему сјајношлеми прозбори Хектор:
Молим те, живота ти твог и колена, оца и мајке,
не дај да ме псине код ахејских раздеру лађа,
него ти довољно меди и злата узми, даре
што ће их теби дати мој отац и достојна мати,
тело пак моје кући поврати, да би ме огњу
мртва предати могли Тројанци и тројанске жене“

Херодот се сматра „оцем историје“. У свом делу „Историја“ описивао је земље, људе и догађаје.

Из Херодотове историје (књига прва, стр. 130)

„Свуда у Египту приносе на жртву чисте бикове и телад, али се краве не смеју приносити на жртву јер су оне посвећене Изиди. Изидин кип је, наиме, приказан у облику жене с крављим роговима, као што је Ија приказана код Хелена; и у Египту највише поштују краву од све домаће стоке. И због тога не би ниједан Египћанин или Египћанка пољубили неког Хелена у уста, нити би употребили нож, ни виљушку, ни котао неког Хелена, а исто тако не би окусили меса ни од чистог бика ако би било сечено хеленским ножем. ...“

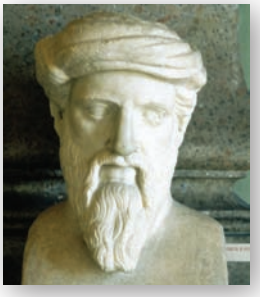
Платон је био грчки философ. Написао је дело које се зове „Држава“.

Из Платонове „Државе” (стр. 84)

„Није ли музика ... основа васпитања зато што ритам и хармонија најдубље продиру у унутрашњост душе и највише је обузимају, уносећи у њу племенитост и отменост, али само када је музичко образовање добро вођено, јер у противном неће имати такве ефекте? А ово опет због тога што ће млади човек, који је у музици ваљано образован, моћи најлакше да запази све оно што је непотпуно и несавршено у делима природе и радиности. Такав ће човек имати најживљи осећај непотпуности тих дела и оправдано ће бити њима незадовољан, док ће се напротив, похвално постављати према лепим делима, налазиће у њима задовољство, уграђиваће их у своју душу као њену најбољу храну, па ће тако постати уједно леп и добар. ...“

Науке

У Старом веку постављени су основи многим наукама. Међу наукама издвајамо: математику, астрономију, историју, географију, римско право, говорништво.

Питагора

Математика

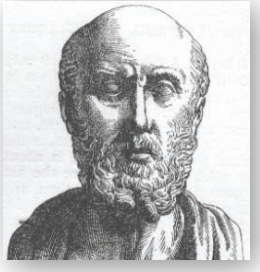
Питагора је живео у 6. веку пре нове ере. Рођен је на острву Самосу у Грчкој. Филозоф, Талес из Милета утицао је да се Питагора заинтересује за математику и астрономију. На југу Италије у граду Кротону основао је математичку школу коју данас називамо Питагорејском школом.

Ератостен

Географија

Ератостен је грчки географ, математичар и астроном. Живео је у 3. и почетком 2. века пре нове ере. Славу је стекао као први научник који је израчунао обим Земље. У рачунању обима пошао је од претпоставке да је Земља округла. Око 200. године пре нове ере сковао је реч географија што је значило описно учење о Земљи.

Хипократ

Медицина

Хипократ је био најпознатији антички лекар и сматра се најзначајнијом личности медицине. У делима која му се приписују („Хипократови рукописи“) одвојио је науку од магије и критички приказао искуства египатских и грчких лекара. Због тога се сматра оцем медицине као науке.

Римско право

Римско право је термин који се односи на римски правни систем од оснивања Рима до пропасти Византије. Развој римског права поклапа се са развојем римске државе.
Римско право представља основ правне науке данас и изучава се на свим факултетима света.

Тацит

Историја

Гај Корнелије Тацит је био римски говорник, правник, сенатор и један од највећих античких историчара. Живео је у 1. веку. У својим делима „Анали“ и „Историје“ приказао је Римско царство од смрти Октавијана до смрти цара Домицијана.

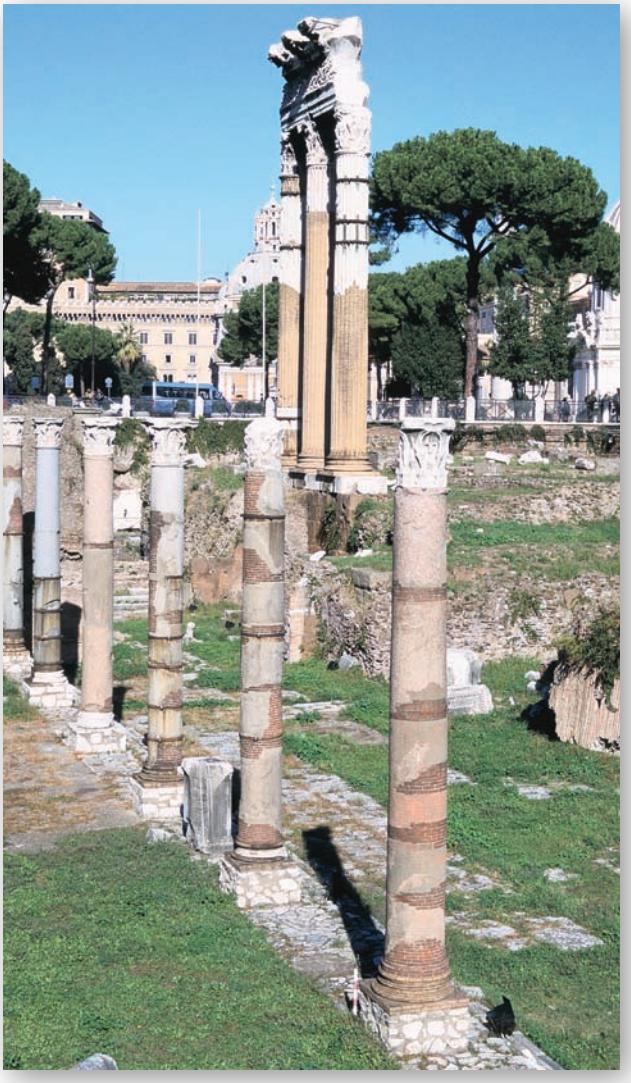
Архитектура

У грађевинарству су народи Старог века оставили многобројна дела која и данас својом лепотом и грађевинским умећем задивљују свет.

Храмови

Храм Абу Симбел у Египту

Остаци храма на римском форуму

Зевсов храм у Атини

Пирамиде

Пирамиде у Гизи, Египат

Пирамида у Мексику

Позоришта

Позориште у Епидаурусу (Грчка)

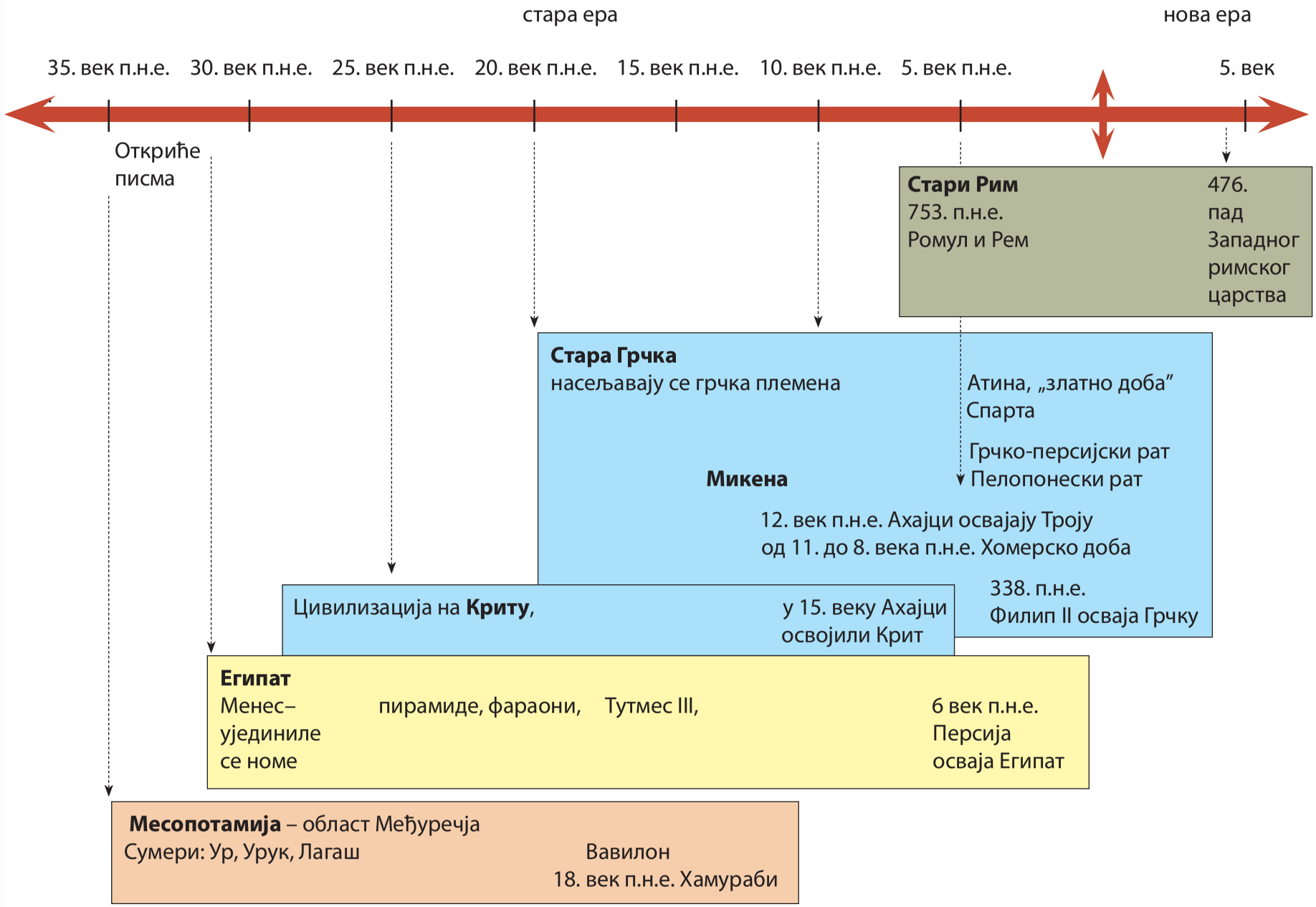
Аквадукт

Аквадукт је грађевина који служи за пренос воде са једног на друго место. Реч аквадукт је изведена од латинских речи аква (aqua) што значи вода и дуцере (ducere) што значи водити или спроводити.

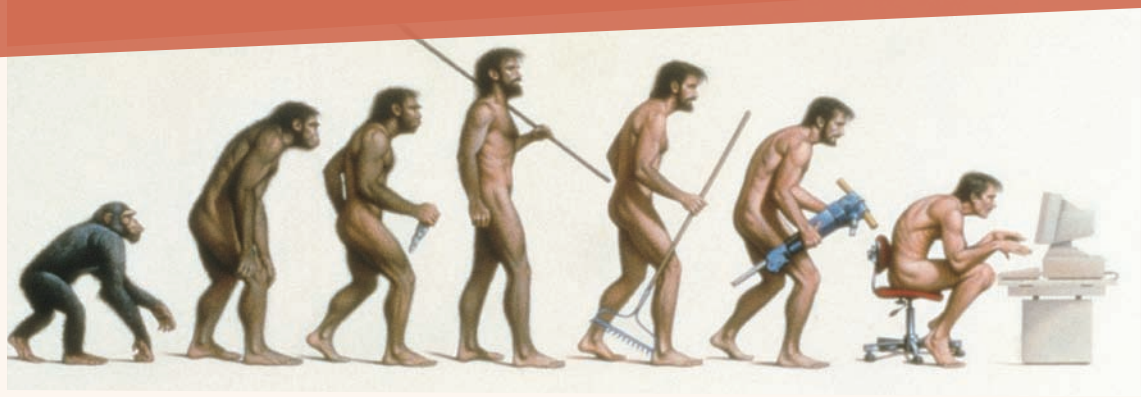

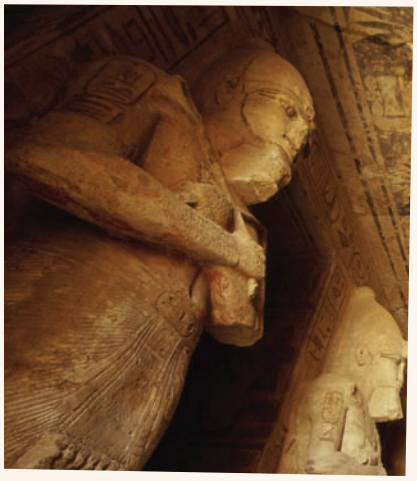
Аквадукт у Риму

Народи и државе у Старом веку на линији времена

КОЛИКО СИ НАУЧИО/НАУЧИЛА – РЕШЕЊА

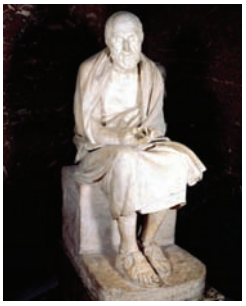

1.4. ПРОВЕРИ КОЛИКО ЗНАШ

1. Живео је у Грчкој у 5. веку п.н.е. Написао је дело које се зове Историја. Називају га оцем историје.

Како се зове личност о којој ти говоре слика и текст?

Херодот

2. Одговори на питање ШТА ЈЕ ИСТОРИЈА, тако што ћеш у одговору користити одговарајуће понуђене речи: наука, прошлост, будућност, проучавање, заједница, људско друштво

Историја је наука која проучава прошлост људског друштва

3. За проучавање прошлости важно нам је време када се нешто догодило и простор на коме се нешто одиграло.

У празна поља табеле унеси податке који недостају, попут примера који се односи на Николу Теслу:

ДОГАЂАЈ	**КАДА** **време одигравања догађаја (тачан датум)**	**ГДЕ** **простор на коме се догађај одиграо**
Рођење Николе Тесле	10. 7. 1856.	у Смиљану
Родио/родила сам се		
Први дан школске године	1.09.2008.	у Београду (Нишу, Ваљеву...)
Мој први дан у првом разреду	1.09.2004.	у Београду (Нишу, Ваљеву...)
Први час историје	5.09.2004.	у Београду (Нишу, Ваљеву...)

4. За разумевање прошлости важне су временске одреднице: деценија, век и миленијум. На линију поред временске одреднице напиши колико година траје.

МИЛЕНИЈУМ 1000 година

ВЕК 100 година

ДЕЦЕНИЈА 10 година

5. Одреди којем миленијуму, веку и деценији припадају следеће године

Пример:
Ана је рођена 1996. године.
1996. година је година 2. миленијума, 20. века и 10. деценије.

	миленијум	век	деценија
2008.	3.	21.	1.
1997.	2.	20.	10.
1957.	2.	20.	6.
848.	1.	9.	5.

6. Римско царство је трајало од 27. године пре нове ере до 476. године.
Израчунај колико година је трајало Римско царство.

27 п.н.е. + 476 = 503 године

7. Велико временско раздобље које почиње неким важним догађајем назива се **ера**.

Одговори:
1. Којим догађајем је почела хришћанска ера, нова ера? Рођењем Исуса Христа.
2. Којим догађајем је почела исламска ера? Преласком Мухамеда из Мекe у Медину.

8. Прошлост делимо на два велика раздобља. Која су то раздобља? Праисторија и историја.

У којем раздобљу ми данас живимо? Раздобљу историје.

9. Прекретница у развоју људског друштва којом почиње историја јесте
а) откриће точка
б) откриће ватре
в) откриће писма
г) откриће ере

10. Прошлост проучавамо на основу остатака, сведочанстава која називамо ИСТОРИЈСКИ ИЗВОРИ. У табели су ти понуђени извори. Твој задатак је да предмете разврсташ у понуђене колоне. У одговарајућу колону упиши знак X.

Предмет	Материјални извор	Писани извор
Мач	X	
Манастир Студеница	X	
Ђачка књижица		X
Новине		X

2.4. ПРОВЕРИ КОЛИКО ЗНАШ

1. Како се дели прошлост?

На праисторију и историју.

2. Којим догађајем је почела праисторија? Појавом човека.

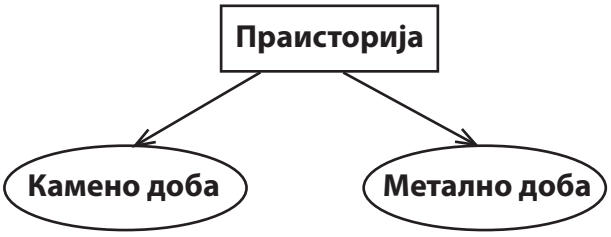
3. Којим догађајем се завршила праисторија? Појавом писма.

4. На основу којих историјских извора проучавамо праисторију?

Материјалних историјских извора.

5. Погледај схему и на линије напиши:
На основу чега је извршена оваква подела праисторије?

На основу материјала од кога се правило оружје.

6. Погледај цртеже и одговори:
Која су била прва занимања људи праисторије? На линије напиши одговор.

сакупљање плодова, лов и риболов.

7. Напиши које је било највеће откриће човека каменог доба.

Ватра.

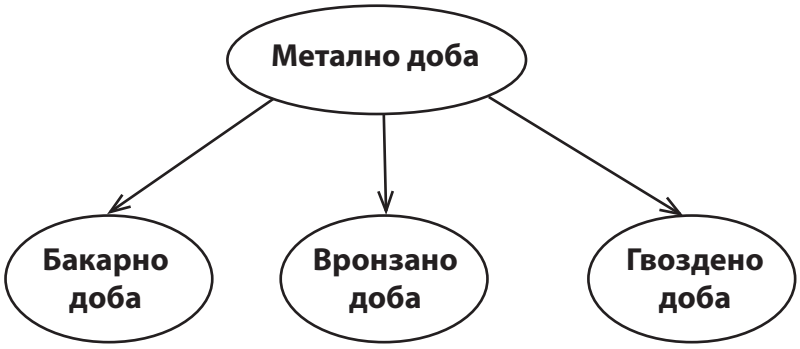
8. Поред тачне тврдње упиши слово Т, а поред нетачне слово Н

Праисторију делимо на камено и метално доба. Т

Употреба метала омогућила је појаву нових занимања, занатства и трговине. Т

У праисторији, човек је оружје правио само од метала. Н

9. На основу схеме закључи које је метале човек користио у метално доба. Одговоре напиши на линије испод схеме.

Бакар , бронзу и гвожђе .

10. Друштво праисторије звало се:

а) племенско друштво
б) родовско друштво
в) робовласничко друштво

Заокружи слово испред тачног одговора.

3.3. ПРОВЕРИ КОЛИКО ЗНАШ

1. Допуни следеће исказе:

а) Школски предмет у коме учиш о прошлости људског друштва зове се историја

б) Наука која проучава прошлост људског друштва зове се историја

в) Раздобље прошлости које је почело појавом писма и још увек траје, зове се историја

2. Пажљиво посматрај линију времена и заокружи догађај којим је почела историја.

3. Прочитај текст и подвуци кључне речи.
Писмо је велико и значајно откриће човека. Појавило се у 4. миленијуму п.н.е. Било је то сликовно писмо. Уместо писане речи, писари су цртали слику. Научници сматрају да су писмо изумели Сумери, народ који је живео на простору између река Тигар и Еуфрат.

4. Поред тачних исказа напиши слово Т а поред нетачних слово Н

Праисторију проучавамо само на основу усменог предања. Н

Човек праисторије је посебним знацима бележио своје мисли на зидовима пећина. Т

Историју проучавамо на основу материјалних и писаних историјских извора. Н

Појава писма је омогућила појаву писаних историјских извора. Т

5. Да ли је раздобље историје почело у свим крајевима света у исто време?

ДА (НЕ) Заокружи један од понуђених одговора

Образложи свој одговор

Зашто?

Због различитог развоја људског друштва.

6. Научници су поделили раздобље историје на четири периода.
На линије напиши називе периода хронолошким редом

1. Стари век
2. Средњи век
3. Нови век
4. Савремено доба

7. Прочитај текст и пронађи одговор на питање: Којим догађајем и када је почео стари век?
СТАРИ ВЕК је период историје. Почео је појавом писма, а завршио се падом државе која се звала Западно римско царство. Трајао је око четири хиљаде година, од 4. миленијума пре нове ере до 5. века нове ере.

Појавом писма у 4. миленијуму пре нове ере.

8. Заокружи слово испред тачног исказа.

а) Прво друштво у прошлости човечанства називало се племе.

б) Родовско друштво је друштво у коме не постоји приватна својина.

в) Прва људска заједница био је род.

9. Допуни реченицу тако што ћеш заокружити један од понуђених одговора.

На прелазу из праисторије у историју распало се родовско друштво због појаве

а) приватне својине

б) племена

в) писма.

10. Прочитај текст и пронађи одговоре на питања:
Постоје различите врсте и облици људских заједница. Основна заједница људи је породица. Више различитих породица које живе на одређеној територији удружују се у веће заједнице. Такве заједнице нису повезане сродством, већ заједничким потребама и интересима. На пример заједничко коришћење воде, одбрана од непогода, одржавање реда и мира.
О заједничким потребама и интересима, како у прошлости тако и у садашњости, бригу воде одређене групе људи. Те групе обављају послове од општег интереса за целу заједницу. Пример послова од општег интереса јесте изградња система водовода у старом Египту и изградња и одржавање водовода данас.

• Како се зове основна заједница људи? Породица

• Због чега се породице на једној територији удружују? Због заједничких потреба.

4.2.3. ПРОВЕРИ КОЛИКО ЗНАШ

1. Прочитај текст и у њему нађи одговор на питање:

Где су настале прве државе и писмо? На старом истоку.

„Народи Старог истока живели су на подручју око великих река и на источној обали Средоземног мора. У историји, **Стари исток** означава територију североисточне Африке и делова Азије (јужне, југоисточне и југозападне). На том простору основане су прве познате државе света. Народи Старог истока су изумели писмо и оставили прве писане трагове о свом постојању. Они су први познати народи из прошлости људског друштва."

2. На црти испод карте напиши назив области.

Египат

Месопотамија

3. Коју је улогу у Египту имао фараон?

Владар у Египту.

4. Ко је чинио друштво у државама Старог истока

Робовласници, обични људи (народ), робови

5. Подвуци три народа која су имала велики значај за историју Старог истока и човечанства.

• Сумери • Маје • Грци • Вавилонци • Египћани

6. На слици је приказан владар Вавилонског царства. Он је у 18. в. п.н.е. написао закон. Тај закон представља најстарији сачувани писани закон у свету. На линији напиши како се зове владар на слици:

Хамураби

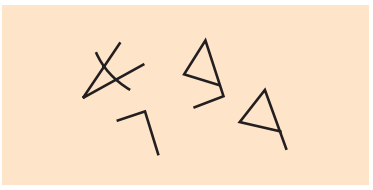
7. На линији испод слике напиши назив писма:

клинасто

хијероглифи

феничанско фонетско писмо

8. На црти испод слике напиши шта је на слици:

храм

пирамида

сфинга

9. На линијама поред појма напиши њихово објашњење:

а) нома државице у долини Нила (сеоска општина у долини Нила)

б) фараон „велика кућа", владар у Египту

в) Међуречје простор између Тигра и Еуфрата

10. У табелу испод века унеси назив народа или владара који је у датом веку освојио Египат.

у 6. веку пре нове ере	у 4. веку пре нове ере	у 1. веку пре нове ере
Персијанци	Александар Велики	Римљани

4.4.1. ПРОВЕРИ КОЛИКО ЗНАШ

1. Пажљиво погледај карту и заокружи слово испред тачног одговора.

2. Допуни реченицу:

Грци су себе називали Хелени, а своју државу Хелада.

3. О хомерском добу сазнајемо на основу

а) записа Перикла

б) записа Александра Великог

в) епова „Илијада" и „Одисеја"

Заокружи слово под којим је тачан исказ.

4. На линији напиши какво је државно уређење постојало у Спарти а какво у Атини.

Спарта аристократско Атина демократско

5. У левој колони наведени су појмови а у десној објашњења.

а) Аристократи	1. Робови
б) Демос	2. Богати људи племенитог порекла
в) Хелоти	3. Град-држава
г) Полис	4. Народ

Повежи (спари) појам и објашњење.

6. Допуни реченице речима које недостају.
Стари Грци су у част богова приређивали спортске игре.

а) Најпознатије спортске игре звале су се Олимпијске игре .

б) Одржавале су се у граду Олимпији .

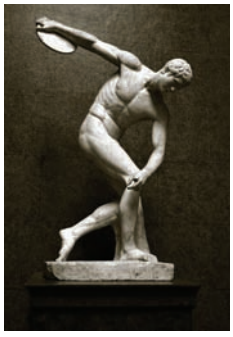
в) Први пут су приређене 776. године пре нове ере.

г) Одржаване су у част бога Зевса .

7. Прочитај текст и напиши о којој богињи текст говори.
„Због порекла и Зевсове љубави постала је једна од најмоћнијих богиња грчког света. Била је заштитница Грка и Атињана. Атињанима је даровала маслину и тако утемељила узгајање маслина у Грчкој од старог века до данас. У њену част подизани су храмови, а најпознатији је био Партенон".

Богиња Атина

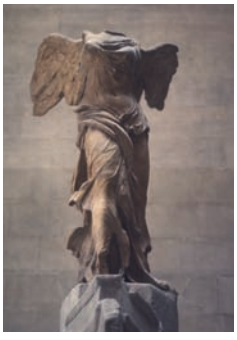
8. На линији испод слике напиши да ли споменик припада грчкој или хеленистичкој култури.

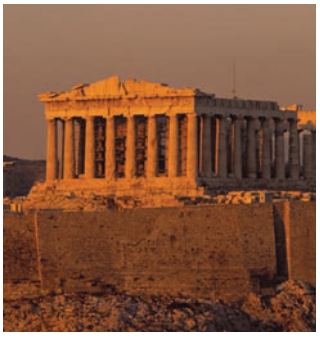
грчка

хеленистичка

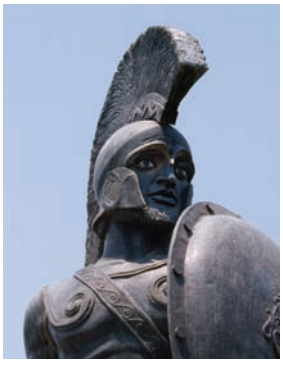

хеленистичка

грчка

9. На линији испод слике напиши која је личност на слици.

Леонида

Александар Велики

Перикле

4.5.5. Колико знаш

1. Пажљиво погледај карту и унеси податке који се траже:

а) Упиши назив полуострва

Апенинско полуострво

б) На линији на карти упиши назив области у којој се налази Рим

2. Према легенди Рим су основали Ромул и Рем које је дојила вучица. Вучица са Ромулом и Ремом јесте симбол града Рима. Ако су искази тачни заокружи ДА а ако су нетачни заокружи НЕ.

(ДА) НЕ

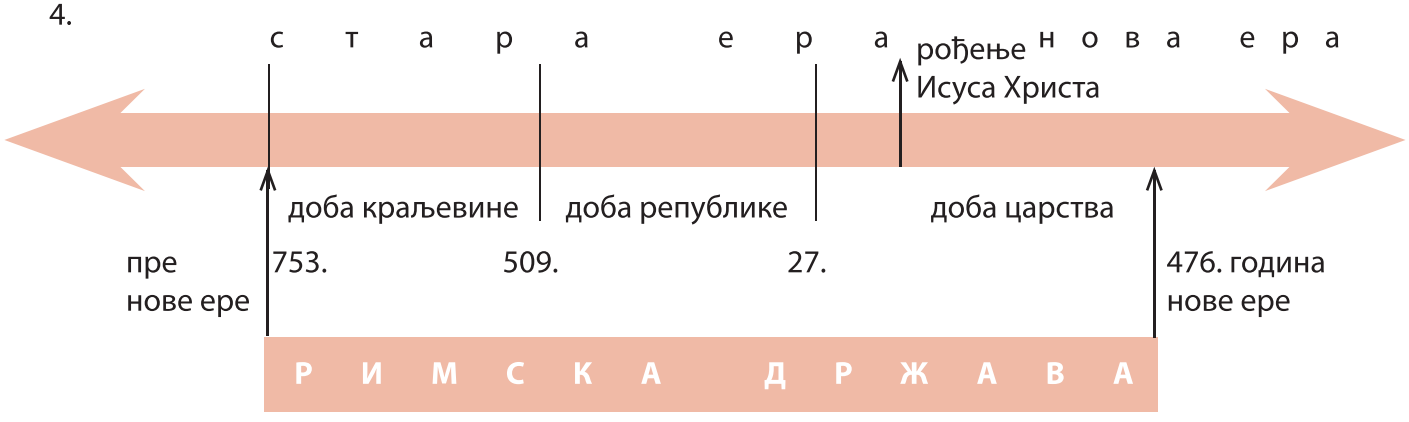
3.

а) Напиши годину када је према легенди основан Рим 753. п.н.е.

б) Израчунај колико година је прошло од оснивања Рима до 2008. године.

753 п.н.е. + 2008 = 2761 године

4.

Посматрај схему и одговори: Према облику владавине Рим је био:

монархија, република и царство.

5. На линији поред појма напиши објашњење:

а) патрицији римски аристократи који су имали право да управљају државом

б) плебејац римски народ: трговци, занатлије, сељаци

6. Допуни реченице: Рим је био република од 509. године пре наше ере до 27. године пре наше ере. У доба републике Римом су управљали: два конзула, Сенат и Народна скупштина.

7. „Освојене земље изван Апенинског полуострва организоване су у управна подручја, која су се звала провинције. Сваком од провинција је управљао римски намесник. Поред војника, провинције су насељавали чиновници, занатлије и трговци. Римски досељеници су међу домаћим становништвом ширили свој језик, обичаје, начин живот и културу. Тај процес се назива романизација."

Прочитај текст и објасни следеће појмове:

• провинција освојене земље изван Апенинског полуострва

• романизација процес ширења римског језика, обичаја и културе међу домаћим становништвом провинција

8.

а) Када и где се појавило хришћанство?
На прелазу из 1. века п.н.е. у 1 век н.е. у Палестини.

б) По коме је хришћанство добило назив? По Исусу Христу

в) Који римски цар је дозволио хришћанима да слободно проповедају своју веру?
Константин

г) Када је хришћанство постало једина званична вера Римског царства? Крајем 4. века

9. Поред тачне тврдње упиши **Т** а поред нетачне **Н**.

• Римско царство је почело да слаби у 3. веку. Т

• Узроци слабљења Римског царства били су: појава варвара, опадање привреде, престанак освајања и земљотрес у Помпеји. Н

• Ученици Исуса Христа звали су се апостоли. Т

• Цар Теодосије поделио је Римско царство на Западно и Источно 313. године. Н

10. На линији поред године напиши догађај који се одиграо:

• 395. Цар Теодосије је поделио царство на западно и источно.

• 476. Готи су ушли у Рим, пад западног римског царства и крај старог века.

• 27. п.н.е. Октавијан Август постаје први римски цар а Рим царство.

БЕЛЕШКЕ

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.016 : 94 (075.2)

БЕЧАНОВИЋ, Бранка, 1957–
Историја : уџбеник за пети разред основне школе / Бранка Бечановић; [илустрације Лидија Тарановић, Драган Максимовић]. – 3. изд. – Београд : Klett, 2010 (Београд: Цицеро). – 147. стр. : илустр. ; 29 cm. –

Тираж 15.000.

ISBN 978-86-7762-119-3

COBISS.SR-ID 173419020